

The page is decorated with various golden-yellow geometric shapes scattered around the central text. These include circles, triangles, squares, hearts, wavy lines, and arrows. Some shapes are simple outlines, while others have internal details like a diagonal line through a circle or a vertical line through a square. The shapes are distributed across the page, creating a playful and abstract background.

Respekt

Barn med funktionsnedsättning om samhällets stöd
Barnombudsmannen 2016

Respekt

Barnombudsmannen är en statlig myndighet med uppdrag att företräda barns och ungas rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter. Vi har regelbunden dialog med barn och unga för att få kunskap om deras villkor och vad de tycker i aktuella frågor.

Vi bevakar och driver på genomförandet av barnkonventionen i kommuner, landsting/regioner och myndigheter. Barnombudsmannen informerar, bildar opinion och föreslår förändringar i lagar och förordningar i frågor om barns och ungas rättigheter.

Respekt – Barn med funktionsnedsättning om samhällets stöd är utgiven av Barnombudsmannen, Stockholm 2016.

ISBN 978-91-87448-91-1

BARNOMBUDSMANNEN

Box 22106, 104 22 Stockholm

Besök Norr Mälarstrand 6

Telefon 08-692 29 50

info@barnombudsmannen.se

www.barnombudsmannen.se

Fler exemplar kan beställas från: Wolters Kluwers kundtjänst, 08-598 191 90 www.wolterskluwer.se
kundservice@wolterskluwer.se

PRODUKTION

Grafisk form & produktion:

Studio Daniela Juvall och Maria Henriksson

Illustrationer: Caroline Roberts

Textbearbetning: Global Reporting

Tryck: Ineko

Papper: Scandia 2000 Smooth White

Innehåll

2	Förord
4	Vårt arbete
8	Att samtala på barnets villkor
10	Definitioner
12	Sverige idag: Många barn lever med funktionsnedsättning
29	Strategier
30	Barns röster
38	Vår analys
44	Elisabet Näsman: Barn kan vara både offer och starka aktörer
46	Johanna Gårdare: Olika slags människor ger fler perspektiv och nya berättelser
49	Stöd
50	Barns röster
56	Vår analys
64	Lill Hultman: Assistent främjar spontanitet och oberoende
66	Johan Strid: Attityder hindrar barn att idrotta
69	Skolan
70	Barns röster
76	Vår analys
86	Vår granskning
98	Anneli Nielsen: Det finns en stor skillnad i hur skolan ser på pojkars respektive flickors problem
101	Våld
102	Barns röster
108	Vår analys
122	Bo Hejlskov Elvén: Håll med istället för mot
124	Malin Broberg: En samordnare kan avlasta och stärka barnperspektivet
126	Förslag till förändring
136	Vårt arbete 2015 – ett axplock
140	Om Bliss

Förord

Barn med funktionsnedsättning begär respekt

”Det blir som att det är synd om oss, men det behöver vi inte att vi blir liksom stämplade.” Ida vägrar att bli sedd som ett offer. Hon beskriver det många barn med funktionsnedsättning berättar om i våra möten. De vill inte bli överbeskyddade. De vill mötas med förväntningar. De vill få information. Få vara delaktiga. De vill få leva i trygghet och slippa fördomar, kränkningar och våld.

Vi har mött flickor och pojkar med styrkor, förmågor, drömmar, besvikelser och förhoppningar. Det är barn som begär och förtjänar respekt. Men verkligheten ser ofta annorlunda ut.

Respekt är att bli bemött som en individ. Barn berättar om sina val, tankar och strategier. I en omvärld som inte alltid lyssnar eller vill förstå agerar barnen med mod, humor och kreativitet för att skapa handlingsutrymme och för att påverka sin situation. Kort sagt: barnen är subjekt i sina liv, de är aktörer. Men som barn med funktionsnedsättning blir de ofta dubbelt osynliggjorda. Att bli klappad på huvudet förminskar. Moa formulerar ett förhållningssätt som många barn efterlyser: ”Ibland så, barn vet inte alltid vad som är bäst för dom själva, men det vet inte vuxna heller. Jag tror att man behöver föra någon slags dialog.”

Respekt är delaktighet. Felicia fick inte veta mer om sin medicin än att den hade bieffekter och att hon nu skulle ha tråkigt. Fatima undrar vem som har bestämt när och med vilka hon ska gå på toaletten. Det är nedslående och bitvis skrämmande att ta del av hur barn upplever att beslut kan fattas i deras liv utan att de är delaktiga och informerade.

Respekt är förväntningar. Barn beskriver att de möts av låga förväntningar, en undervisning som är dåligt anpassad till deras behov och att de inte utmanas i sitt lärande. Slående är hur flickor med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar beskriver att skolan inte ser deras behov. Eller som

Sofie uttrycker det: "Som tjej ... och ha adhd, alltså det är ju, ingen tror ju på en." Det Sofie berättar stämmer väl överens med flera studier som visar att det finns stora brister i kunskap om flickors symptom vid neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och att flickor därför inte får stöd. Barn berättar att de önskar att lärare hade mer kunskap om funktionsnedsättningar.

Respekt är aldrig kränkningar eller våld. Smärtsamt nog har nästan alla barn vi har mött beskrivit kränkningar, inte sällan mycket grova sådana. För en del barn är kränkningar en ständig del av vardagen. Noah berättar: "Dom bara fortsätter säga dumma saker. Eller ringer mig också och då blir jag jätteledsen." Barn berättar även om våld och kränkningar från lärare eller behandlingspersonal. Barn i sociala barnavården beskriver hur de är sårbara när vuxna använder tvång. Josephine med autism berättar om när hon blev isolerad på ett statligt ungdomshem: "Ensam i ett vitt rum, det är liksom, jamen det är det värsta som kan hända enligt mig."

Vår slutsats är att det krävs genomgripande förändringar om barnkonventionen ska förverkligas för barn med funktionsnedsättning:

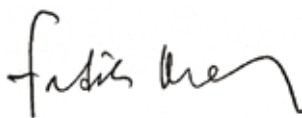
Det handlar om rätten till en egen identitet. Barns rätt till information och delaktighet måste skyddas i lagstiftning som rör barn med funktionsnedsättning och få genomslag i barns verklighet. Barn måste få information och kunna få stöd när grundläggande rättigheter kränks. Barn måste ses som egna individer och bli synliga i den nationella strategin för funktionshinderspolitiken.

Det handlar om rätten till utveckling. Skolresultat måste följas upp för barn med funktionsnedsättning och skolor ska inte få neka barn plats. Åtgärder måste sättas in för att upptäcka och stödja flickor med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Stödet till barnen och deras familjer måste förbättras genom samordnare.

Det handlar om rätten till skydd. Barn med funktionsnedsättning ska ha samma skydd mot kränkningar i skolan som andra barn. Det krävs också kraftfulla åtgärder för att eliminera våld och kränkningar som utförs av vuxna. I den sociala barnavården måste isoleringen av barn upphöra.

Jag vill rikta ett varmt tack till alla barn och unga som delat med sig av sina erfarenheter, tankar och råd. Med hjälp av det ni förmedlat ska vi se till att förbättra för barn i framtiden.

Fredrik Malmberg,
barnombudsman

Vårt arbete

97 kompetenta aktörer om livet med funktionsnedsättning

Barnombudsmannen har under 2015 mött och lyssnat till 97 barn och unga i åldrarna 8–22 år för att ta del av deras erfarenheter av att leva med en eller flera funktionsnedsättningar. Deras röster presenterar vi i årets rapport.

- 4 Barnombudsmannen granskar systematiskt hur barns och ungas mänskliga rättigheter respekteras. Det är särskilt viktigt för barn som befinner sig i en utsatt situation. Genom åren har vi mött barn och unga i olika miljöer som delat med sig av sina upplevelser och pekat på viktiga utmaningar och brister i sin vardag. Barn och unga med olika funktionsnedsättningar har funnits i samtliga miljöer, till exempel när vi förra året granskade kränkningarna och trakasserier i skolan¹. Det har blivit tydligt för oss att dessa barn har specifika erfarenheter som vi behöver fördjupa oss i.

FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) och FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (funktionsnedsättningskonventionen) understryker att barn med funktionsnedsättning har rätt till ett fullvärdigt och anständigt liv och att få delta i samhället på lika villkor. För att utöva denna rättighet ska de erbjudas stöd som är anpassat till deras funktionsnedsättning och ålder.²

Funktionsnedsättning är ett vitt begrepp och omfattar väldigt många olika barn och unga med olika förmågor. I rapporten har det varit viktigt för oss att fånga så många olika upplevelser och erfarenheter som möjligt. Istället för att fokusera på en grupp med en viss funktionsnedsättning har vi därför valt att inrikta oss på vissa platser för att träffa barnen.

¹ Barnombudsmannen, Välkommen till verkligheten, 2015.

² Barnkonventionen, artikel 23; Funktionsnedsättningskonventionen, artikel 7.

Vi har träffat barn i grundskolan, grundsärskolan, SPSM-skolor och barn som vistas på stödboenden (LSS-boenden) under både kort och lång tid. Vi har även träffat barn som är placerade på Statens institutionsstyrelses (SIS) särskilda ungdomshem och hem för vård eller boende (HVB) som är specifikt utformade för barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF).

Vi mötte bland annat barn med syn- eller hörselnedsättning, rörelsenedsättning, dyslexi, Downs syndrom, adhd och olika grad av kommunikationssvårigheter. Flera barn har haft fler än en funktionsnedsättning.

Träffarna har varit utspridda över hela landet, från Kalix i norr till Lund i söder. Vi har fått kontakt med barnen genom myndigheter, skolor, organisationer och föräldraföreningar.

De 55 flickor och 42 pojkar som vi har träffat representerar enbart sig själva. Det innebär att resultaten inte är möjliga att generalisera för alla barn och ungdomar som lever med funktionsnedsättning.

Givetvis skiljer sig både erfarenheter och utmaningar åt beroende på vilken funktionsnedsättning barnet lever med och andra förhållanden i barnets liv. Men barnens berättelser ger oss en fördjupad förståelse för hur verkligheten kan upplevas utifrån olika funktionsförmågor. De bidrar även till att identifiera viktiga utmaningar och brister i det stöd som samhället erbjuder.

Experter på sin situation

Barnombudsmannen arbetar systematiskt med metoden Unga Direkt, som utgår från att barnet är expert på sin situation. Målet är att barnens egna erfarenheter och uppfattningar om vad som är viktigt ska komma fram³ och därför arbetar vi med öppna frågor.⁴ Det innebär att barnet har stort utrymme att påverka samtalet och själv styra vilka ämnen som ska tas upp.

Vi har talat enskilt med de flesta av barnen och ungdomarna, men vid några tillfällen har vi diskuterat i grupp. Några av de barn vi har mött har haft grava kommunikationssvårigheter. I viss mån har vi genomfört individuella samtal tillsammans med en assistent som tolkat. Vissa av träffarna har vi genomfört genom deltagande observation.

Träffarna har varit frivilliga och barnen har själva fått ta ställning till om de vill vara med, under förutsättning att deras vårdnadshavare samtyckt till detta. Alla barn är garanterade anonymitet, vilket innebär att de inte medverkar med sina riktiga namn i rapporten.

3 Dønnerstad, E., Sanner, M. Håndbok for forandrere. Om verdighet i møte med de som vokser opp og de som vil vokse. Forandringsfabrikken Forlag, 2006.

4 Smith, J., Osborn, M. Interpretative Phenomenological Analysis. Qualitative Psychology: A Practical Guide to Research Methods. Sage, 2003.

Barnombudsmannens analys utgår från återkommande teman som barnen själva har lyft fram som viktiga under samtalen⁵ och som vi diskuterar ur ett barnrättsperspektiv.

Centrala teman i barnens berättelser är deras syn på sin funktionsnedsättning och vilka strategier de utvecklar för att navigera i livet, de hinder de möter i vardagen och hur delaktiga de är i utformningen av det stöd som samhället erbjuder. Den utsatthet för kränkningar och våld som de upplever är också ett centralt tema.

Enkät till rektorer om särskilt stöd

Barnombudsmannen har i en fördjupningsstudie (se sid 88) undersökt hur grundskolans arbete med särskilt stöd ser ut. Särskilt stöd är en stödinsats som skolan ska ge till elever som riskerar att inte nå kunskapskraven.⁶ Bland de elever som får särskilt stöd finns bland annat barn och unga med NPF.

Enligt skollagen har alla barn rätt att få stöd och stimulans för att utvecklas så långt som möjligt.⁷ Barn ska även ha möjlighet att uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör dem och deras åsikter ska tillmätas betydelse.⁸

Genom en enkät till grundskolerektorer har vi undersökt hur skolan arbetar med särskilt stöd och hur rektorerna ser på detta arbete. Vi har bland annat ställt frågor om elevers delaktighet i utformandet av stödinsatser.

Enkäten skickades till ett slumpmässigt urval grundskolor under oktober-november 2015. Totalt besvarade 1 115 rektorer enkäten (svarsfrekvens 63 procent). Bland de svarande svarar 86 procent för kommunala skolor och 14 procent för fristående skolor.

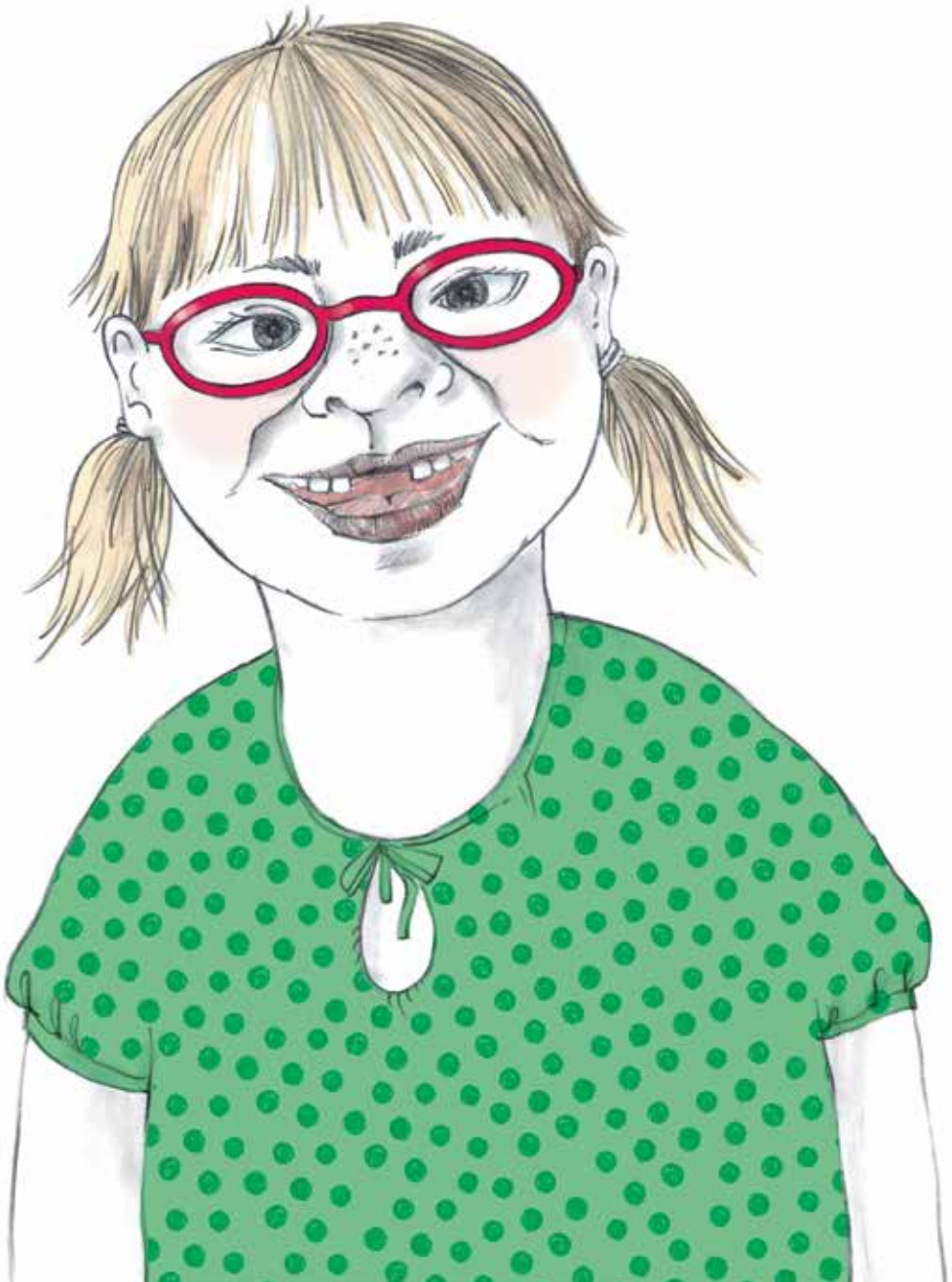
5 Green, J., Thorogood, N. *Qualitative Methods for Health Research*. Sage, 2004.

6 Extra anpassningar och särskilt stöd regleras i 3 kap. 5 a – 12 §§ skollagen (2010:800) och beskrivs i Skolverkets allmänna råd om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram (SKOLF5 2014:40).

7 3 kap. 3 § skollagen (2010:800).

8 1 kap. 10 § 2 st. skollagen (2010:800).

**Barnombudsmannen granskar
systematiskt hur barns och ungas
männsliga rättigheter respekteras.**

Att samtala på barnets villkor

Barn med funktionsnedsättningar kan behöva särskilt stöd för att ha möjlighet att komma till tals. Det gäller särskilt barn som har kommunikationssvårigheter.

8

Barnombudsmannens metod Unga Direkt är anpassad för att möta barn och unga med olika förutsättningar. Vi utvecklar metoden när det behövs efter varje individs behov.

Vi vuxna kan behöva anpassa oss till barnets tankevärld och språk. Vi behöver också vara lyhörda för att förstå innebörden i det barnet säger. Det handlar dels om att få ett grepp om helheten, dels om att lyssna till detaljerna för att förstå barnens reaktioner och handlingar, vad som glädjer, sårar eller kränker dem.

Här är ett utdrag från ett samtal med Vera, som vistas på en institution:

Barnombudsmannens medarbetare: "Kan du berätta om en vanlig dag, till exempel igår, vad gjorde du då?"

Vera: "Igår så vaknade jag och låg i sängen och så gick jag ned till...och så var det lite dåligt med personal där, de som skulle vara där på natten var där på dagen...Igår var det tisdag och då var det en annan tjej som bor här, hon gjorde en macka. Jag ville göra nachos, och jag frågade om jag kunde göra det...då gjorde jag det och så åt jag det, en tjej där har lite svårt för andra människor...i alla fall så vände hon sig och...så gick jag upp och var på mitt rum, och sedan så var det mat...nej, innan det var mat så gick jag ned och så spolade de verandan. Och så skulle...det är en annan tjej här som jag inte riktigt kan umgås med, hon åkte med en personal, och de åt innan, på förmiddagen, och sedan så åt vi här ..."

Barnombudsmannens medarbetare: "Men när du går i skolan, hur ser en dag ut?"

Vera: "Den här dagen är inte färdig...den personalen sade att vi skulle gå ned till matsalen, så blev jag lite sur, för den personalen sade till [x] att de skulle klippa gräs, så hon gick med den andra personen istället så jag blev lite sur, så berättade jag att jag blev sur. Sedan skulle jag och hon åka och spela minigolf, fast vi skulle åka till [x], men de hade inte minigolf där så vi fick åka till [x], och så kom jag tillbaka, jag pratade med personalen där.

Personalen som jag åkte med till minigolfen, hon kör lite dåligt...man blir himla spänd [...] Så köpte jag en kalender på en loppis och så läste vi lite i den. Sedan skulle jag läsa en tidning...jag gick in i vardagsrummet, så kom en annan elev...i alla fall så såg vi på film istället, men den person som jag inte riktigt står ut. Jag var kvar där hela tiden...Så var det slut."

Barnombudsmannens medarbetare: Hur tycker du att det är att vara i skolan?

Vera: "Jag älskar att vara i skolan. När jag bodde hemma så gick jag inte i skolan. Jag tycker om skolan jättemycket. Vad var frågan?"

Barnombudsmannens medarbetare: Ja, du svarade på det, hur är det att vara i skolan?

Vera: Jag tycker om att vara i skolan, men det är en annan elev som också bor här, och det har varit ett störningsmoment för mig.

Veras inledande beskrivning ger oss en inblick både i hur hennes liv ser ut, men också i hennes sätt att tänka och uttrycka sig. Om vi verkligen vill förstå barns perspektiv och livssituation måste vi "vara beredda att ta del av deras värld på deras premisser och behandla dem som experter på sitt eget liv".¹

Det är viktigt att reflektera över hur vi kan ta del av barns erfarenheter med respekt för att barnet kan vara kompetent och sårbart på samma gång. Det kan handla om vilken information vi ger och vilka frågor vi ställer.

Lika viktigt är att vi är beredda att lyssna på svaret och låta barnet tala till punkt. Vera påminner oss om det sistnämnda när hon efter vår andra fråga markerar att hon inte har svarat klart på den första frågan.

Vi får veta att skolan fungerar bättre nu än när Vera bodde hemma, men att det också finns friktioner i gruppen och vi kan be henne berätta mer om detta.

"Vi vuxna kan behöva anpassa oss till barnets tankevärld och språk."

¹ Källström Cater, Å. & Överlien, C. Etiska dilemman i tolkande forskning med barn som upplevt våld. I Eriksson, M. Källström Cater, Å., Näsman, E. Barns röster om våld: Att tolka och förstå. Gleerups utbildning AB. 2008, sid. 32

Definitioner

Våld

I vår definition av begreppet våld ingår alla de handlingar som barn har rätt till skydd mot enligt artikel 19 i barnkonventionen: alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp.

10

Trakasserier

Trakasserier är ett uppträdande som kränker någons värdighet och som har samband med någon av diskrimineringsgrunderna kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.

Diskriminering

Diskriminering innebär att ett barn missgynnas, direkt eller indirekt, av skäl som har samband med någon av diskrimineringsgrunderna. Eftersom diskriminering handlar om missgynnande förutsätter det någon form av makt hos den som utför diskrimineringen. I verksamheterna är det således huvudmannen eller personalen som kan göra sig skyldig till diskriminering.

Kränkande behandling

Kränkande behandling är ett uppträdande som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen kränker barnets värdighet. Det är absolut förbjudet för huvudmannen och personalen att diskriminera barn och elever eller utsätta dem för kränkande behandling.

11

Trakasserier och kränkande behandling

Trakasserier och kränkande behandling kan utföras av ett eller flera barn/vuxna och riktas mot ett eller flera barn. Kränkningarna kan vara synliga och handfasta likaväl som dolda och subtila. De kan utföras inte bara direkt i verksamheten utan även via exempelvis telefon och internet. Trakasserier och kränkande behandling kan ta sig uttryck i form av exempelvis nedsättande tilltal, ryktesspridning, förlöjliganden eller fysiskt våld. Det kan även handla om att frysa ut eller hota någon. Kränkande behandling kan äga rum vid enstaka tillfällen eller vara systematisk och återkommande.

Mobbning

Mobbning är en form av kränkande behandling eller trakasserier som innebär en upprepad negativ handling där någon medvetet och med avsikt tillfogar eller försöker tillfoga en annan person skada eller obehag. Begreppet mobbning fanns med i den gamla skollagen men används inte längre i skollagstiftningen. Diskriminering, trakasserier och kränkande behandling är förbjudet i både skolan och förskolan. Detta regleras i skollagen och diskrimineringslagen.

Sverige idag

Många barn lever med funktionsnedsättning

Uppskattningsvis 15 procent av alla barn och unga i Sverige har en funktionsnedsättning. Deras rätt att leva på samma villkor som andra finns inskriven i flera konventioner och lagar.¹ Trots det visar studier att det här är en grupp som på flera områden har sämre levnadsvillkor än andra barn.

12

Eftersom det saknas en allmänt accepterad, tydlig definition av vad en funktionsnedsättning är går det inte att på ett enkelt sätt säga hur många barn i Sverige som har en funktionsnedsättning. Antalet varierar beroende på vilka definitioner och mått som används – till exempel om lindrigare nedsättningar och sjukdomar inkluderas och om man mäter diagnostiserade eller självskattade funktionsnedsättningar.

FN:s kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén) har påtalat att det behövs en tydlig definition av vad en funktionsnedsättning är, bland annat för att korrekt statistik ska kunna tas fram och för att alla barn med funktionsnedsättning ska få det stöd de har rätt till.²

¹ Jfr Funktionsnedsättningskonventionen, artikel 1; Barnkonventionen, artikel 23; 5 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade; 5 kap. 7 § socialtjänstlagen (2001:453).

² FN:s kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén) allmänna kommentar nr 9, Rättigheter för barn med funktionsnedsättningar, 2006, punkt 19.

Internationella definitioner

Enligt Världshälsoorganisationen (WHO) är en funktionsnedsättning en förlust eller avvikelse i fysisk eller psykisk funktion. Nedsättningen ska vara en påvisbar variation från det som kan anses vara normalt.¹

Av funktionsnedsättningskonventionen framgår att funktionsnedsättning bland annat innefattar varaktiga fysiska, psykiska, intellektuella eller sensoriska funktionsnedsättningar, som i samspel med olika hinder kan motverka ett fullt deltagande i samhället.² Konventionen klargör även att funktionshinder handlar om samspelen mellan en person med funktionsnedsättning och hinder orsakade av attityder och miljöer.³

Fysisk funktionsnedsättning innebär svårigheter med att använda eller styra olika kroppsdelar. Exempel på fysiska funktionsnedsättningar är syn- och hörselnedsättningar och cerebral pares (CP).

Psykisk funktionsnedsättning, eller *neuropsykiatrisk funktionsnedsättning* (NPF), betyder att hjärnan och nervsystemet bearbetar information på ett annorlunda sätt, vilket kan medföra svårigheter i samspelen med andra människor och med att reglera aktivitetsnivå. Vanliga neuropsykiatriska funktionsnedsättningar är adhd, autism och Tourettes syndrom.

Intellektuell funktionsnedsättning kan också kallas *kognitiv funktionsnedsättning* eller *utvecklingsstörning*, och innebär svårigheter när det gäller att ta emot, bearbeta och förmedla information, vilket innebär att det krävs längre tid att förstå och lära sig saker.

1 The International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) defines disability as an umbrella term for impairments, activity limitations and participation restrictions. Disability is the interaction between individuals with a health condition (e.g. cerebral palsy, Down syndrome and depression) and personal and environmental factors (e.g. negative attitudes, inaccessible transportation and public buildings, and limited social supports). WHO. Fact sheet no 352 Disability and health. 2015.

2 Funktionsnedsättningskonventionen, artikel 1.

3 Jfr punkt e) i preambeln till funktionsnedsättningskonventionen.

Andra begrepp

Funktionshinder har tidigare använts som en synonym till funktionsnedsättning, men år 2007 reviderade Socialstyrelsen begreppen mot en större överensstämmelse med FN:s definitioner. Idag definieras funktionshinder som den begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen.¹ En funktionsnedsättning kan, men behöver inte, leda till funktionshinder. Om det till exempel finns en hiss uppstår inget hinder för en person som inte kan gå i trappor.

Socialstyrelsen avråder från begreppet *handikapp*.² Andra begrepp som används parallellt med funktionsnedsättning är *funktionsförmåga* och *funktionsvariationer*.

1 Socialstyrelsens termbank, <http://socialstyrelsen.itterm.se> (2016-01-21).

2 Socialstyrelsens termbank, <http://socialstyrelsen.itterm.se> (2016-02-16).

En av sju har en funktionsnedsättning

Det finns ett antal undersökningar som försökt besvara frågan om hur många barn som har en eller flera funktionsnedsättningar i Sverige. Den mest omfattande genomfördes av Statens folkhälsoinstitut³ 2009 och besvarades av 172 000 elever i årskurs 6 och årskurs 9. I denna studie svarade 12 procent av barnen i årskurs 6 och 14 procent av barnen i årskurs 9 att de hade någon form av funktionsnedsättning.⁴ Andelen tros vara underskattad då den inte inkluderade elever på specialenheter som resurskolor, sjukhusskolor och skoldaghem.⁵

En genomgång av flera olika studier som Statens folkhälsoinstitut gjorde 2012 kommer fram till liknande siffror, men att andelen ökar från 6 procent för de yngsta barnen till 20 procent för barn och unga mellan 16 och 19 år.⁶ Att andelen ökar med åldern beror naturligtvis på att fler funktionsnedsättningar hinner uppkomma och uppmärksammas med tiden. Genomgången visar också att något fler pojkar än flickor har funktionsnedsättningar.

Även om definitioner, mått och uppgiftslämnare varierar mellan olika studier ser vi att ungefär 15 procent av barn och unga har en funktionsned-

3 Nuvarande Folkhälsomyndigheten.

4 Statens folkhälsoinstitut, Hälsan hos barn och unga med funktionsnedsättning. 2011.

5 Statens folkhälsoinstitut, Hälsan hos barn och unga med funktionsnedsättning. 2011.

6 Statens folkhälsoinstitut, Hälsa och välbärd hos barn och unga med funktionsnedsättning. 2012.

sättning. Andelen stämmer också överens med WHO:s skattningar. Detta skulle innebära att nästan 300 000 barn i Sverige barn lever med minst en funktionsnedsättning.⁷

Sämre levnadsvillkor

Barn med funktionsnedsättning är precis som andra barn en heterogen grupp och deras levnadsförhållanden påverkas av en mängd olika faktorer. Flera studier visar dock att barn och unga med funktionsnedsättning som grupp har sämre levnadsvillkor än andra barn på flera områden. Till exempel visar den nationella kartläggningen av barns och ungas psykiska hälsa och Folkhälsoinstitutets enkät att barn med funktionsnedsättningar, i jämförelse med andra barn...

- ... skattar sin hälsa som sämre
- ... trivs sämre med livet
- ... trivs sämre i skolan
- ... är mer utsatta för mobbning
- ... mer sällan deltar i fritidsaktiviteter
- ... använder mer läkemedel.⁸

Skillnaderna i levnadsvillkor varierar med funktionsnedsättningens art och grad: det är främst barn med måttliga eller svåra funktionsnedsättningar och barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) som skiljer sig från barn utan funktionsnedsättningar.⁹

Även i undersökningen *Skolbarns hälsovanor*, där 11-, 13- och 15-åringar besvarat frågor om hälsa, levnadsvanor och miljön i skolan och hemmet, framkommer samma mönster som i Folkhälsoinstitutets rapport och man visar att barn med funktionsnedsättning trivs sämre i skolan, utsätts för mobbing i högre grad, har en mindre aktiv fritid och skattar sin hälsa som sämre än andra barn.¹⁰ 2013/14 uppgav 86 procent av barnen med funktionsnedsättning att de hade mycket bra eller bra hälsa, jämfört med 93 procent av barnen utan funktionsnedsättning.¹¹ Värt att konstatera är dock att de flesta barn med funktionsnedsättning anser att de har god hälsa.

7 Enligt uppgift från SCB fanns 1 985 279 barn (0–17 år) i Sverige 2014. (SCB:s statistikdatabas/befolkning/befolkningsstatistik/folkmängd/Folkmängden efter region, civilstånd, ålder och kön. År 1968–2014).

8 Statens folkhälsoinstitut, Hälsan hos barn och unga med funktionsnedsättning, 2011; Statens folkhälsoinstitut. Hälsa och välbärd hos barn och unga med funktionsnedsättning, 2012.

9 Statens folkhälsoinstitut, Hälsa och välbärd hos barn och unga med funktionsnedsättning, 2012.

10 Folkhälsomyndigheten. Skolbarns hälsovanor 2013/14. 2014.

11 <http://max18.barnombudsmannen.se/max18-statistik/> (2015-12-11)

Även Ungdomsstyrelsens¹² analys visar att unga (15–29 år) med funktionsnedsättning har sämre levnadsförhållanden än andra unga på många områden. Särskilt tydliga är skillnaderna inom utbildning, arbete och hälsa. Till exempel trivs unga med funktionsnedsättning sämre i skolan och har lägre utbildning än andra, de är arbetslösa i större utsträckning och de upplever sin hälsa som sämre.¹³

Folkhälsoinstitutets enkät visar även att föräldrar till barn med funktionsnedsättningar löper förhöjd risk att leva under utsatta förhållanden än andra föräldrar.¹⁴ De...

- ... arbetar i lägre utsträckning
- ... har en mer utsatt ekonomisk situation
- ... lider oftare av somatiska besvär
- ... är mindre nöjda med sin tillvaro på olika områden.

Andelen föräldrar som har haft svårt att klara de löpande utgifterna och som saknar en ekonomisk buffert¹⁵ är större bland föräldrar till barn med huvudsakligen fysiska eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar jämfört med föräldrar till barn utan funktionsnedsättning.

Särskilt utsatt grupp

I flera studier framträder barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (NPF) som en särskilt utsatt grupp på många områden. Folkhälsoinstitutets enkät visar bland annat att föräldrar till barn med NPF oftare än föräldrar till barn med andra funktionsnedsättningar anser att deras barn klarar sina studier dåligt och inte trivs i förskola, skola och på arbetet.¹⁶ I en undersökning från Handisam¹⁷ där 20 barn med olika typer av funktionsnedsättningar intervjuats om sin livssituation framkom att barn med NPF upplever

¹² Nuvarande Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF).

¹³ Ungdomsstyrelsen, Fokus 12: Levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning, 2012.

¹⁴ Statens folkhälsoinstitut, Hälsa och välbärd hos barn och unga med funktionsnedsättning, 2012.

¹⁵ Saknar möjlighet att på en vecka skaffa fram 15 000 kronor om man skulle hamna i en oförutsedd situation.

¹⁶ Statens folkhälsoinstitut, Hälsa och välbärd hos barn och unga med funktionsnedsättning, 2012.

¹⁷ Nuvarande Myndigheten för delaktighet (MFD).

mindre inflytande i myndighetskontakter och har en mer passiv fritid än barn med andra funktionsnedsättningar.¹⁸

Andra omständigheter som är särskiljande för barn med NPF är att många fått sina diagnoser sent i livet och att de ofta har familjemedlemmar med samma funktionsnedsättning.¹⁹

Pojkar diagnostiseras oftare med funktionsnedsättningar än flickor. Störst är skillnaderna när det gäller NPF, i synnerhet adhd och autism, där andelen pojkar som får diagnosen är ungefär tre gånger så hög som andelen flickor. Flera svenska och internationella studier tyder på att könsskillnaden i diagnostisering inte beror på att färre flickor har adhd eller att flickor möter färre problem än pojkar. Istället anses förklaringen ligga i att flera av kriterierna för adhd och autismspektrumstörningar är kodade efter pojkars mer utåtriktade symptom, vilka oftare uppmärksammas som problematiska av omgivningen. Flickors problem tar sig ofta andra uttryck, vilket medför att det ofta tar betydligt längre tid för flickor än för pojkar att få stöd.²⁰

Den inkluderande skolan

Sedan mitten av 1990-talet har devisen ”en skola för alla” tolkats som en skola som inkluderar även elever med funktionsnedsättning. Inkluderingsbegreppet har under denna tid i hög grad kommit att ersätta det tidigare integreringsbegreppet, som av många uppfattades som både vagt och att det krävde att eleverna skulle anpassas till den befintliga skolan snarare än tvärtom.²¹ Inkludering betonar både rätten till likvärdig utbildning, och rätten till ett aktivt deltagande och att vara en del av en gemenskap.²² Vissa forskare betonar även vikten av olikheter i klassrummet och att en

17

¹⁸ Myndigheten för handikappolitisk anpassning, Barn äger. Handisams slutsatser och förslag utifrån studien Barn och unga med en funktionsnedsättning – en beskrivning av deras vardag, 2014.

¹⁹ Myndigheten för handikappolitisk anpassning. Barn äger. Handisams slutsatser och förslag utifrån studien Barn och unga med en funktionsnedsättning – en beskrivning av deras vardag, 2014.

²⁰ Socialstyrelsen, ADHD- hos barn och vuxna, 2002; Socialstyrelsen, Barn som tänker annorlunda – Barn med Aspergers syndrom och andra autismspektrumtillstånd, 2010; Statens beredning för medicinsk utvärdering, ADHD hos flickor – en utvärdering av det vetenskapliga läget, 2005; Kopp, S., Kön och autism – med fokus på flickor med någon form av autismspektrumstörning. Stockholms läns sjukvårdsområde, Autismforum, 2004.

²¹ Myndigheten för skolutveckling. Inkludering av elever ”i behov av särskilt stöd”. Vad betyder det och vad vet vi? 2006.

²² Specialpedagogiska myndigheten, Inkluderande undervisning – vad kan man lära av forskningen? 2013.

inkluderande skola har en nära koppling till både läroplanens värdegrund och skollagen.²³

Skolverket har på senare år börjat använda begreppet inkludering när de talar om barn i behov av särskilt stöd.²⁴ Skolan ska ta hänsyn till elevers olika behov och uppväga skillnader i deras förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen.²⁵ Elever som riskerar att inte nå de nödvändiga kunskapskraven har rätt att få stöd från skolan. Stödet kan ges genom extra anpassningar eller särskilt stöd.²⁶

Särskolan är till för de elever som inte når grundskolans respektive gymnasieskolans kunskapskrav därför att de har en utvecklingsstörning.²⁷ Inom grundsärskolan finns en särskild inriktning som kallas träningskola, som är avsedd för elever som inte kan ta del av hela eller delar av utbildningen.²⁸

Höstterminen 2014 gick ungefär 9 700 elever i grundsärskolan (samma år gick knappt 950 000 elever i grundskolan). Sedan 2011 har antalet elever i grundsärskolan minskat med elva procent årligen. Minskningen beror på att elever med autism inte längre ingår i målgruppen och att det tionde skolåret i grundsärskolan tagits bort.²⁹

Antal elever i gymnasiesärskolan ökade i början på 1990-talet fram till år 2008, varefter antalet minskat. En möjlig förklaring till minskningen är det minskade antalet elever i grundsärskolan och att dessa elever numera har möjlighet att läsa det individuella programmet i gymnasiet. Höstterminen 2014 gick drygt 7 000 elever i gymnasiesärskolan. Gymnasiesärskolan erbjuder specialutformade, nationella och individuella program. Andelen elever är störst i det individuella programmet.³⁰ Diagram 1 visar hur många elever som går i grundsärskolan och gymnasiesärskolan.

23 Specialpedagogiska myndigheten, Inkluderande undervisning – vad kan man lära av forskningen? 2013.

24 Skolverket, Att planera för barn och elever med funktionsnedsättning, 2015.

25 1 kap. 4 § 2 st. skollagen (2010:800).

26 Extra anpassningar och särskilt stöd regleras i 3 kap. 5 a – 12 §§ skollagen (2010:800) och beskrivs i Skolverkets allmänna råd om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram (SKOLF5 2014:40).

27 7 kap. 5 § skollagen (2010:800).

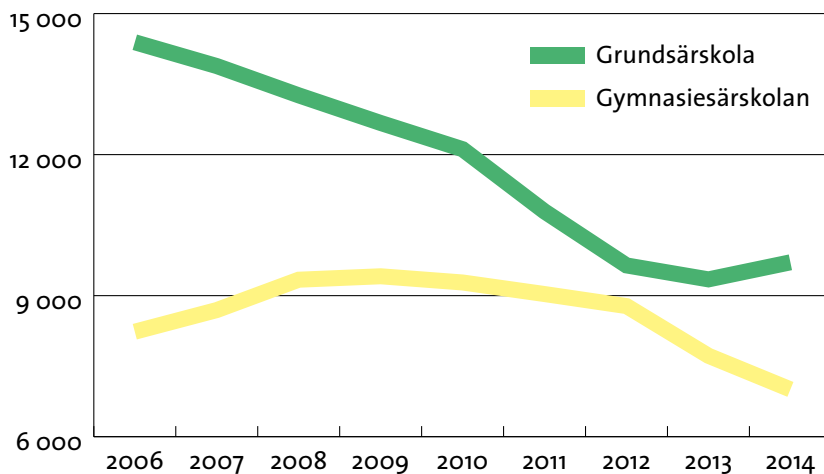
28 11 kap. 3 § skollagen (2010:800).

29 Skolverket, Att planera för barn och elever med funktionsnedsättning, 2014.

30 Skolverket, Att planera för barn och elever med funktionsnedsättning, 2014.

DIAGRAM 1

Antal elever i grundsärskolan och gymnasiesärskolan

Källa: Skolverket, 2016, *Jämförelsetal*

19

Specialskolan riktar sig till barn och ungdomar som är döva eller har en hörselnedsättning, har en grav språkstörning eller är dövblinda, eller har en synnedsättning och ytterligare funktionsnedsättning.³¹ Det finns åtta specialskolor i landet där Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) är huvudman. Specialskolorna är indelade i fem regionskolor och tre riksskolor. Men de allra flesta barn med hörsel- eller synnedsättning eller språkstörning får sin utbildning inom grundskolan.³² De senaste sex åren rör det sig om ungefär 500 elever som varit inskrivna i specialskolorna.

27 000 barn har en LSS-insats

Enligt statistik från Socialstyrelsen fick drygt 27 000 barn och unga (0–22 år) insatser enligt LSS den 1 oktober 2014 (se tabell 1). Äldre barn och unga fick fler insatser än yngre och pojkar fick fler insatser än flickor. Den grupp som fick flest insatser var pojkar i åldern 13–22 år – de fick nästan hälften (46 procent) av det totala antalet insatser.

³¹ 7 kap. 6 § skollagen (2010:800).

³² Skolverket, Att planera för barn och elever med funktionsnedsättning, 2014.

TABELL 1

Antal barn och ungdomar med respektive insats enligt LSS den 1 oktober 2014.³³

Antal personer med beslut om insats enligt LSS						
Insats enligt LSS	0–6 år			7–12 år		
	Flickor	Pojkar	Totalt	Flickor	Pojkar	Totalt
1. Råd och stöd	38	75	113	86	206	292
2. Personlig assistans	50	77	127	136	196	332
3. Ledsagarservice	2	5	7	134	235	369
4. Kontaktperson	0	2	2	44	105	149
5. Avlösarservice	186	472	658	506	1 189	1 695
6. Korttidsvistelse	144	271	415	856	1 706	2 562
7. Korttidstillsyn	0	0	0	12	26	38
8. Boende, barn	4	1	5	20	34	54
Totalt antal insatser	424	903	1 327	1 794	3 697	5 491

20

³³ Socialstyrelsen, Personer med funktionsnedsättning – insatser enligt LSS år 2014.2015, sid 54.

Forts. Antal personer med beslut om insats enligt LSS						
Insats enligt LSS	13–22 år			Samtliga		
	Flickor	Pojkar	Totalt	Flickor	Pojkar	Totalt
1. Råd och stöd	358	580	938	482	861	1 343
2. Personlig assistans	255	373	628	441	646	1 087
3. Ledsagarservice	1 111	1 881	2 992	1 247	2 121	3 368
4. Kontaktperson	1 554	2 272	3 826	1 598	2 379	3 977
5. Avlösarservice	371	668	1 039	1 063	2 329	3 392
6. Korttidsvistelse	2 008	3 453	5 461	3 008	5 430	8 438
7. Korttidsstillsyn	1 658	2 801	4 459	1 670	2 827	4 497
8. Boende, barn	351	620	971	375	655	1 030
Totalt antal insatser	7 666	12 648	20 314	9 884	17 248	27 132

Pojkar beviljas fler insatser enligt LSS än flickor – 17 248 jämfört med 9 884 (se tabell 1). Enligt Socialstyrelsen beror detta inte på att flickor missgynnas vid behovsprövning, utan på att fler pojkar än flickor har diagnoser. Socialstyrelsen konstaterar däremot att flickor förmodligen underdiagnostiseras och därför löper risk att inte få det stöd de behöver.³⁴

Diskriminering förbjudet

Sverige har enligt funktionsnedsättningskonventionen åtagit sig att förbjuda all diskriminering av personer med funktionsnedsättning.³⁵ Enligt konventionen innebär diskriminering på grund av funktionsnedsättning "varje åtskillnad, undantag eller inskränkning på grund av funktionsnedsättning som har till syfte eller verkan att inskränka eller omintetgöra erkännande, åtnjutande eller utövande på lika villkor som andra av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på det politiska, ekonomiska, sociala, kulturella och civila området eller på andra områden." Det är även diskriminering att låta bli att göra de anpassningar som behövs för att en person med funktionsnedsättning ska kunna delta på samma villkor som andra.³⁶

22

Av funktionsnedsättningskonventionen framgår att barn med funktionsnedsättning fullt ut ska få tillgång till alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på lika villkor som andra barn. Funktionsnedsättningskonventionen påminner också de stater som ratificerat barnkonventionen om de åtaganden de har gjort i detta syfte.³⁷

I artikel 2 i barnkonventionen nämns funktionsnedsättning uttryckligen som en diskrimineringsgrund. Orsaken är enligt barnrättskommittén att barn med funktionsnedsättning är en av de mest utsatta grupperna bland barn.³⁸

Barnrättskommittén påpekar också att flickor med funktionsnedsättning är extra utsatta eftersom de även riskerar könsdiskriminering. Kommittén uppmanar konventionsstaterna att särskilt uppmärksamma flickor med funktionsnedsättning och vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att dessa flickor får ett fullgott skydd, har tillgång till all tillgänglig service och inkluderas helt i samhället.³⁹

³⁴ Socialstyrelsen, Insatser för kvinnor och män med funktionsnedsättning. Kartläggning och analys av könsskillnader inom SLL och SoL, 2011.

³⁵ Funktionsnedsättningskonventionen, artikel 5.2.

³⁶ Funktionsnedsättningskonventionen, artikel 2.

³⁷ Se punkt 1) i preambeln till funktionsnedsättningskonventionen.

³⁸ Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 9, Rättigheter för barn med funktionsnedsättningar, 2006, punkt 9.

³⁹ Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 9, Rättigheter för barn med funktionsnedsättningar, 2006, punkt 10.

När Sverige i december 2008 ratificerade funktionsnedsättningskonventionen anslöt man sig också till ett frivilligt tilläggsprotokoll som ger personer som upplever kränkningar på grund av funktionsnedsättning rätt att själva framföra klagomål till en övervakningskommitté – FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning (funktionsnedsättningskommittén).⁴⁰ Kommitténs utslag innebär både en upprättelse för individen och en uppmaning till konventionsstaten att vidta åtgärder såsom att förändra lagstiftning för att förhindra att liknande kränkningar uppstår i framtiden. Möjligheten att framföra klagomål gäller först då alla andra möjligheter är uttömda och det inte längre finns en möjlighet att överklaga ärendet inom Sverige.⁴¹

Denna möjlighet att driva enskilda ärenden till en övervakningskommitté finns inte när det gäller rättigheterna i barnkonventionen eftersom Sverige valt att inte anta det tilläggsprotokoll som skulle godkänna detta.⁴² Sverige har fått återkommande kritik av barnrättskommittén för att barn inte kan få sin sak prövad när deras rättigheter kränks.⁴³

I diskrimineringslagen (2008:567) förbjuds diskriminering på grund av kön, könsidentitet och könsuttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder.⁴⁴

Sedan den 1 januari 2015 räknas bristande tillgänglighet som diskriminering.⁴⁵ Bristande tillgänglighet innebär att en person med en funktionsnedsättning missgynnas genom att en verksamhet inte vidtar skäligen åtgärder för att den personen ska komma i en jämförbar situation med personer utan funktionsnedsättning.⁴⁶ Syftet med att utvidga begreppet diskriminering var att bidra till att öka tillgängligheten i samhället så att människor med funktionsnedsättning kan delta på likvärdiga villkor.⁴⁷

Diskrimineringsombudsmannen (DO) arbetar för att främja lika rättigheter och möjligheter och motverka diskriminering. Personer som upplever att de diskriminerats på grund av funktionsnedsättning kan anmäla detta

40 Konventionen och det fakultativa protokollet till konventionen trädde i kraft i Sverige den 14 januari 2009, se SÖ 2008: 26.

41 Se artikel 2 i det fakultativa protokollet till funktionsnedsättningskonventionen.

42 Det tredje fakultativa protokollet till barnkonventionen om en internationell klagomekanism ger barn i de länder som undertecknat protokollet möjlighet att framföra klagomål till barnrättskommittén.

43 Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, punkt 13–14; Concluding observations: Sweden, 2009, punkt 15–16.

44 Jfr 2 kap. diskrimineringslagen (2008:567).

45 1 kap. 4 § 3 p. diskrimineringslagen (2008:567).

46 Diskrimineringsombudsmannen. Vad är diskriminering. <http://www.do.se/om-diskriminering/vad-ar-diskriminering/>. (2016-01-21)

47 Prop. 2013/14:198, sid. 58 ff.

till DO. Under 2015 handlade 680 av totalt 2 382 inkomna ärenden om funktionsnedsättning.⁴⁸ Dock saknas statistik om hur många ärenden som avsåg barn.⁴⁹

Nationell handlingsplan

Grunden för den svenska så kallade funktionshinderpolitiken formulerades år 2000 i en nationell handlingsplan, där riksdagen beslutade om nationella mål och inriktning.⁵⁰ I handlingsplanen står bland annat att...

- ... samhället ska utformas så att människor med funktionsnedsättning i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet⁵¹
- ... flickor och pojkar, män och kvinnor med funktionsnedsättning ska ha samma levnadsvillkor⁵²
- ... diskriminering ska förebyggas och bekämpas⁵³
- ... samhället ska skapa förutsättningar för självbestämmande och självständighet för personer med funktionsnedsättning.⁵⁴

Funktionshinderspolitiken ska genomsyra hela samhället, och arbetet med att förbättra levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning ska ske systematiskt och konstant.⁵⁵

År 2011 presenterade regeringen ”En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016”.⁵⁶ Strategin utgår från mänskliga rättigheter och grundar sig framför allt i funktionsnedsättningskonventionen, men även i barnkonventionen.⁵⁷ Eftersom funktionshinderspolitiken

48 Diskrimineringsombudsmannen, Diskrimineringsombudsmannens årsredovisning 2015, 2016.

49 Diskrimineringsombudsmannen. E-post. 2015-12-16

50 Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken (Prop. 1999/2000:79).

51 Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken (Prop. 1999/2000:79), sid. 25.

52 Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken (Prop. 1999/2000:79), sid. 25.

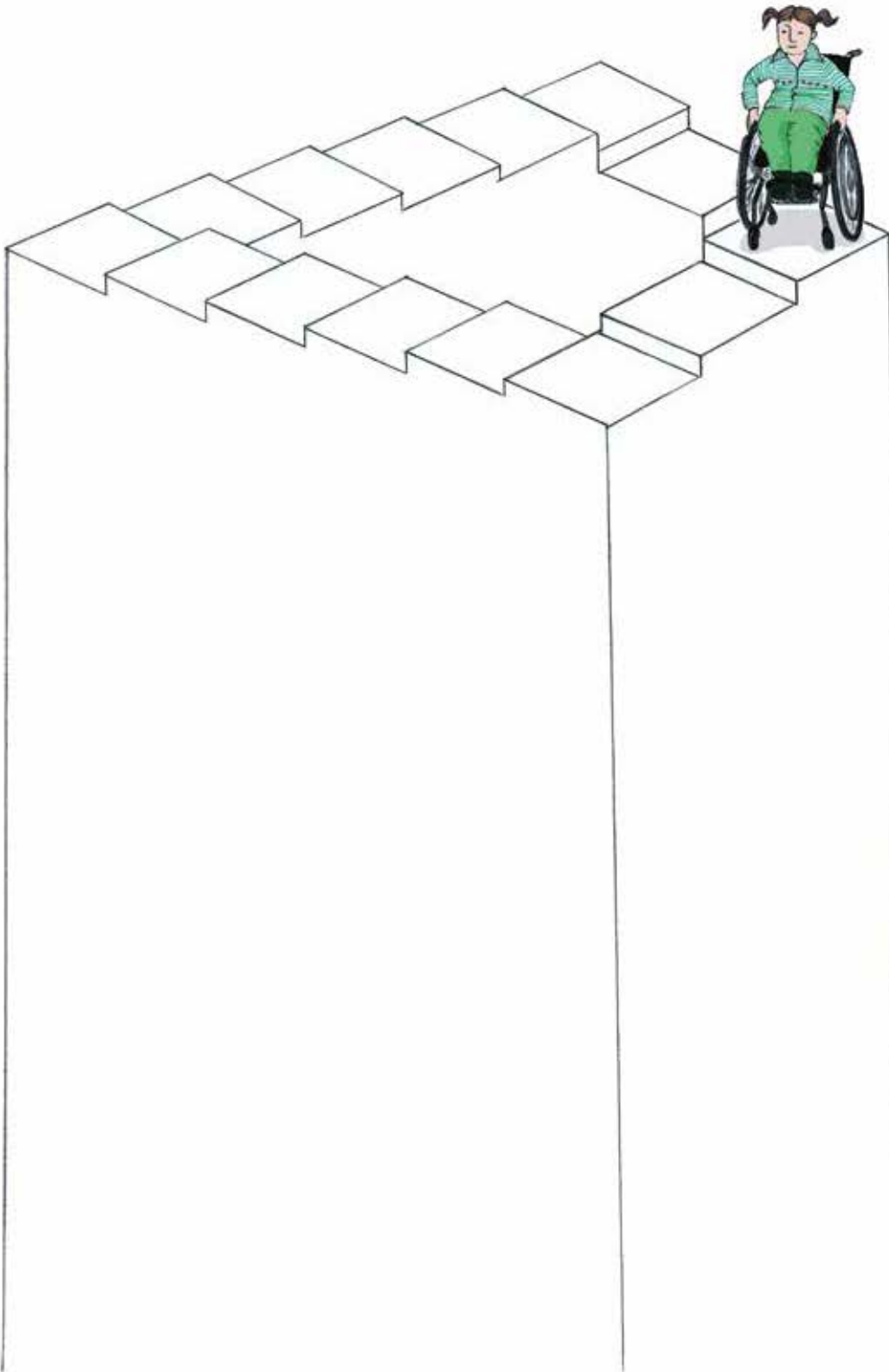
53 Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken (Prop. 1999/2000:79), sid. 27

54 Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken (Prop. 1999/2000:79), sid. 27

55 Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken (Prop. 1999/2000:79), sid. 32.

56 Socialdepartementet, En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016, 2011.

57 Socialdepartementet, En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016, 2011, sid. 4.

omfattar flera olika sektorer i samhället berör strategin flera myndigheter. Strategin innehåller ett antal inriktningsmål för samhällets insatser på nio prioriterade områden.⁵⁸

Utbildningspolitiken är ett av dessa. Ett av inriktningsmålen handlar om att förbättra kunskapen om funktionsnedsättningar och hur undervisningen kan utformas efter varje individs behov,⁵⁹ bland annat genom att stärka kunskapen bland huvudmän och personal i förskola och skola om vilka konsekvenser en funktionsnedsättning kan medföra för barns kunskapsutveckling.⁶⁰ Andra prioriterade områden i strategin är bland annat rättsväsendet, ökad fysisk tillgänglighet och folkhälsopolitiken.

Strategin följs kontinuerligt upp under perioden, bland annat genom att flera myndigheter årligen redovisar särskilda rapporter till regeringen.⁶¹ Regeringen kommer att redovisa en uppföljning av funktionshinderspolitiken våren 2017.⁶²

Många aktörer

Vilket stöd ett barn med funktionsnedsättning har rätt till beror på vilken funktionsnedsättning barnet har och hur mycket den påverkar barnets vardag. Både kommun och landsting ansvarar för att ge stöd. De lagar som styr vilket stöd en person har rätt att få och vem som ska erbjuda det är framför allt hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) (HSL), socialtjänstlagen (2001:453) (SoL), lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (1993:387) (LSS) och skollagen (2010:800) (Skoll). Barn med funktionsnedsättning och deras anhöriga kommer därför i kontakt med många olika aktörer (se figur 1).⁶³

58 Socialdepartementet, En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016, 2011, sid. 4.

59 Socialdepartementet, En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011–2016, 2011, sid. 22

60 Socialdepartementet, En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016, 2011, sid. 25.

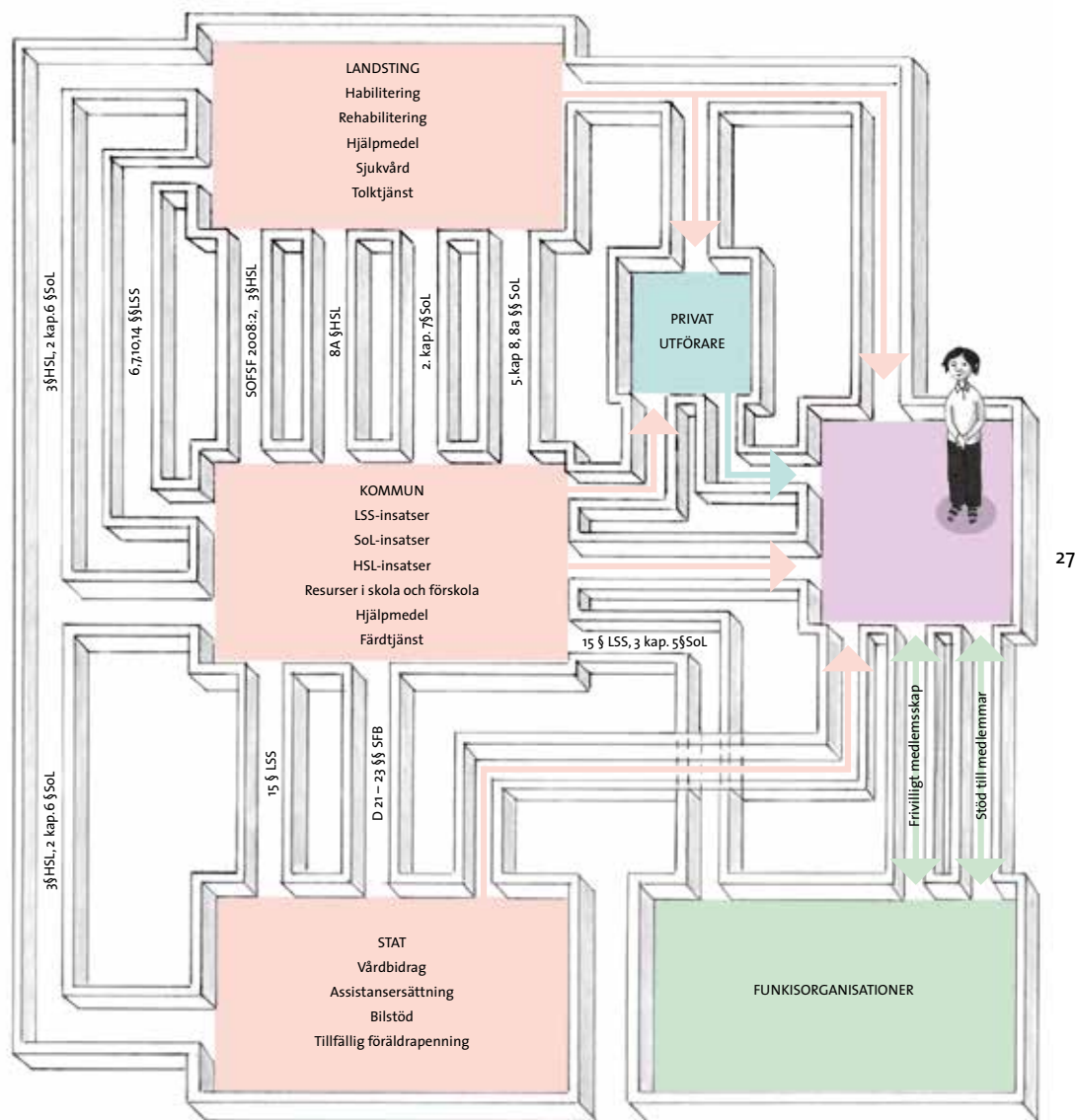
61 Socialdepartementet, En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016. 2011, sid. 6.

62 Socialdepartementet, En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016, 2011, sid. 7.

63 Riksrevisionen. Samordning av stöd till barn och unga med funktionsnedsättning. 2011. Riksrevisionen, som har granskat hur stödet till barn och unga med funktionsnedsättning är organiserat, konstaterar att det ofta är barnens vårdnadshavare som får samordna kontakter med de olika aktörerna för att barnen ska få det stöd de behöver.

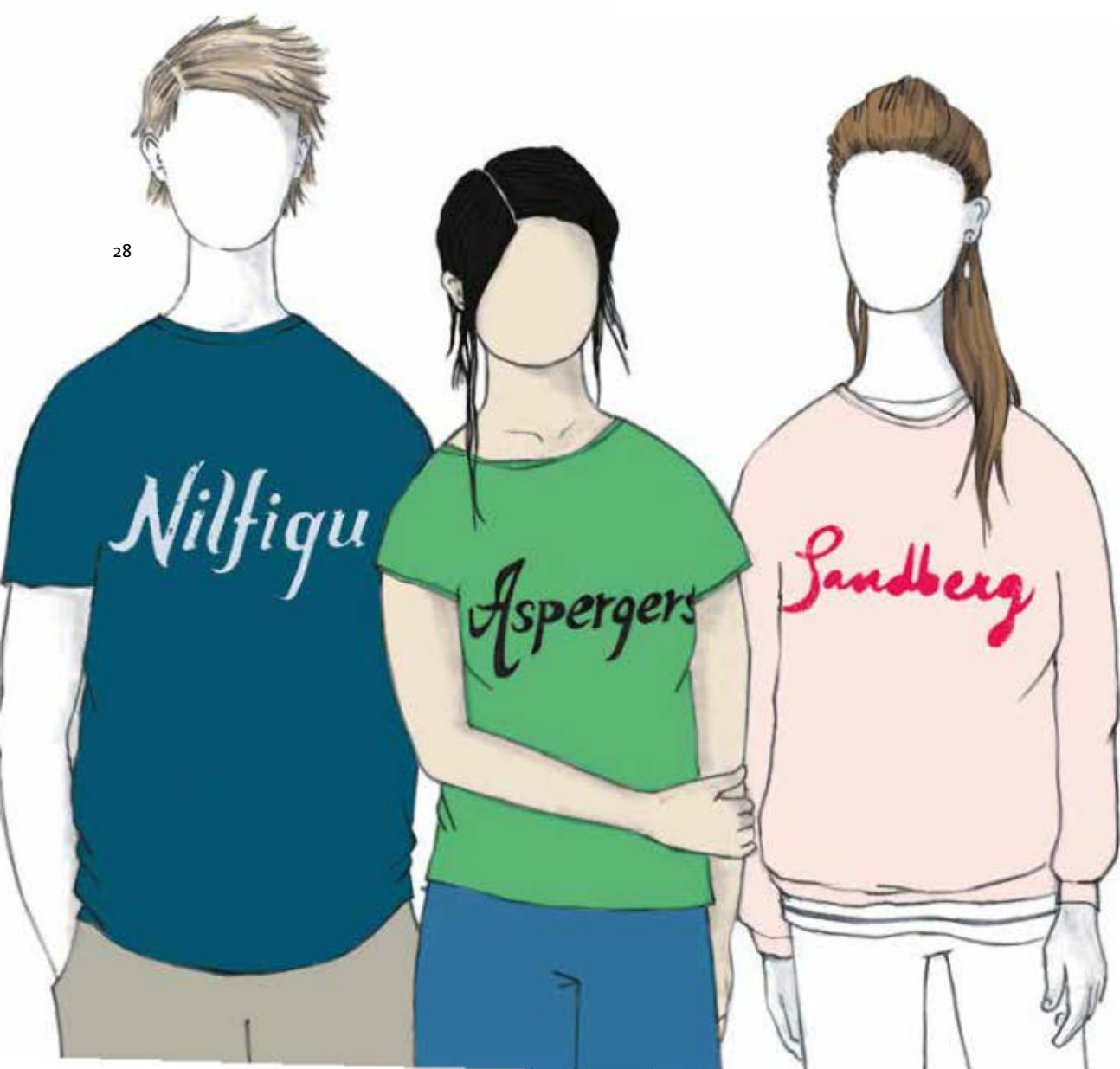
FIGUR 1

Översikt över de aktörer och insatser som ett barn med funktionsnedsättningar kan komma i kontakt med.⁶⁴

27

64 Riksrevisionen. Samordning av stöd till barn och unga med funktionsnedsättning
 – Ett (o)lösligt problem? 2011.

Strategier

Barn är aktiva och kompetenta aktörer som bär på otroligt mycket styrka. De har många olika strategier för att hantera hinder i vardagen, omgivningens okunskap och vuxenvärldens fördomar.

Barns röster

"Jag kan inte riktigt skilja på vad som är min diagnos och vad som är jag"

30

De barn som vi har träffat har vitt skilda funktionsnedsättningar och i vissa fall i kombination. Barn beskriver att det till exempel kan handla om att inte kunna gå, höra eller se, att leva med psykisk ohälsa, att vara rastlös eller att lätt bli arg, att inte förstå, att ha svårt att koncentrera sig eller ha svårt att relatera till andra.

Flera barn ifrågasätter benämningen funktionsnedsättning. Ida säger: "Men funktionsnedsättning, då säger det att vi saknar nånting och att vi är lite lägre, men vi känner att vi är döva, vi har vårt språk, vi har vår kultur. Vad är det för nånting vi saknar egentligen? Så för oss är det samma sak som att säga att danskar är funktionshindrade, för vi har svenskt teckenspråk."

Ida fortsätter: "Att det är liksom gravt handikappade, funktions ... att det blir en sån stämpel. Vi tycker att man får fel uppfattning av det. Så därför är det många av oss som hatar det ordet. Det är samma sak med handikappskolan, jag menar funktionsnedsättning i skolan, det blir negativ klang på det för oss. Vänta. Och det är inget fel på handikappade, det är inte så vi menar, men vi ser oss inte själva som dom, eller som handikappade."

I våra samtal framkommer att barn och unga med funktionsnedsättning inte vill ses som offer eller stämplas som annorlunda. Ida berättar: "[...] Det blir som att det är synd om oss, men det behöver vi inte att vi blir liksom stämplade."

Barn beskriver att de vill bli sedda för den de är och att vi alla är olika men i grund och botten lika. En av dessa är Vincent, han har Aspergers syndrom: "Alla är samma, i grunden, det enda som är skillnaden är att jag har två y-kromosomer. [...] Men vi är ändå samma, det är bara för att man har ett syndrom, eller en annan sexuell läggning ... och så vidare. Så är vi ändå likadana som människor. Vi borde ha lika mycket rättigheter fastän vi inte har det."

Sofie har dyslexi. Hon ser det som att de brister hon har kompenseras av annat: ”[...] alltså jag ser det på som att man, alltså som att hjärnan är så här en rund procentgrej och man kan inte ha 100 procent på allt, och i och med att jag saknar lite procent på mina läs- och skrivsvårigheter, så har jag plats för massa annat där [...].”

Lättnad få en diagnos

Flera barn beskriver att det kan innebära en stor lättnad att få en diagnos, till exempel en chans att äntligen förstå sig själv och hur man fungerar eller att få ett namn på det man redan visste. Så var det för Josefine: ”Typ, ja, under en sexårsperiod har jag vetat att jag har adhd. Det har hjälpt mig alltså otroligt mycket, både psykiskt och fysiskt, att jag vet, okej, jag har svårt att sitta still och jag vet varför.”

Även Linn berättar: ”För mig var det väldigt lättande, jag fick en förklaring till varför jag är som jag gör. Det var väldigt skönt att kunna känna igen sig i andra som har diagnosen. [...] Det är ju bättre att få hjälp än att känna sig förvirrad.”

Josefine berättar: ”Sen nu när jag fått reda på min diagnos, ja, Asperger då, så har jag också fått mycket kunskap om att jamen jag har svårt för att hålla ögonkontakt sådär hela tiden. Jag tyckte att jag var jättekonstig när jag var liten, tänkte så här, ’shit, det är något fel på mig, jag är inte som alla andra som kan sitta och kolla varandra i ögonen hela tiden dygnet runt’, tänkte sådär, ’jag är onormal’.”

Andra barn beskriver att de grubblar över sin diagnos. En av dem är Moa: ”Jag vet inte vad Asperger blir egentligen ... är det någonting fysiskt, i din hjärna, som är konstigt? Är det så att alla människor som blir lätt stressade ... kan egentligen vem som helst som har liknande personlighetsdrag ha ett syndrom? Är det något fysiskt i huvudet?”

Grubblerierna handlar i flera fall om vad just deras specifika diagnos handlar om. Wilma beskriver att hon vill veta mer om vad diagnoserna innebär i just hennes fall: ”Men jag skulle nog vilja veta mer, autism och add kan jag ju googla. Men jag skulle vilja veta mer om mig själv, och vad jag har.”

För Maria ledde diagnosen till bättre förståelse från andra: ”Nej, men dom förstår ju lite mer ’okej, hon har verkligen läs- och skrivproblem’ så det blir liksom mer förståelse. Så liksom det är ganska skönt ändå liksom att få reda på okej, alltså man känner sig inte dum, man känner sig liksom bara ’okej, så här är det’ liksom, så nu kan dom hjälpa liksom.”

Även Linn pratar om andras förståelse. För henne är det viktigt att andra vet om vad en diagnos innebär men också förstår hur just hon fungerar:

”Att man inte menar någonting illa när man vill vara ifred eller glömmer bort saker. Att man tycker att det är jobbigt med vissa situationer. Och att jag väldigt ofta är rastlös.”

Många tankar

Flera av barnen reflekterar kring sin identitet i relation till sin funktionsnedsättning och de har många tankar om vem de är. William säger: ”Jag kan inte riktigt skilja på vad som är min diagnos och vad som är jag. Eller om det ens finns någonting att skilja på.”

Michelle tänker att alla människor har någon typ av diagnos: ”Alltså att bara för att man har en diagnos så betyder det inte att man är klassad som en idiot eller någonting sånt. För att jag tänker så att alla egentligen har någon sorts diagnos, bara att det inte syns. För vissa personer behöver vissa förutsättningar för att klara av olika saker, och ja.” Hon betonar att man fortsätter att vara samma person även om man får en diagnos: ”Det jag menar är att alla är annorlunda på sitt sätt. Man ska inte tänka att bara för att man har en diagnos är man på det här sättet som diagnosen säger.”

Linus har en synnedsättning och andningssvårigheter och beskriver en lång och svår kamp, som han gärna vill slippa. Men lidandet har samtidigt utvecklat honom: ”Om jag inte var funktionshindrad skulle jag inte vara den här snälla omtänksamma människan som jag. [...] Ja, för jag är snäll. Och på grund av att jag är funktionshindrad.”

Maria vill helst vara som andra jämnåriga: ”[...] Jag vill kunna skriva som alla andra, jag vill kunna läsa som alla andra.” Vincent tänker på ett annat sätt: ”Det är inte bra att vara normal, att passa in. Man har sina diagnoser. Man ska våga vara sig själv, en unik pusselbit som kan passa ihop med någon. Våga stå ut, våga göra lite galna grejer.”

Adam har adhd och har en rörelsenedsättning men beskriver sig inte främst i relation till sina funktionsnedsättningar. Han gillar den han är och vill inte ändra på det: ”Jag har lätt att få kompisar, jag tycker att jag är en trevlig person. Ibland är jag glad och ibland kan jag vara riktigt arg. Jag tycker att jag är rolig. Och har bra fantasi.”

Selma berättar hur hennes syn på sig själv har förändrats: ”[...] Förut när jag var yngre så tror jag bara att jag tyckte att skolan var jobbig och man tyckte att man själv var dum. Men sen när man blev äldre, då blev det så här ’gonna get my right’, alltså det är er rätt.”

Signe kände sig annorlunda i den vanliga skolan. Det förändrades när hon bytte till en specialskola: ”Och sen då när jag då kom hit så verkade det som, jo, men som att jag är en vanlig människa, jag är en vanlig person. Jag är inte annorlunda.”

Barn vill ha fler förebilder med funktionsnedsättningar i medier och att personer med funktionsnedsättning ska synas mer: ”Ja, Idol, eller Melodi-

festivalen eller, vad heter det här, dom här, köksmästarprogrammen. [...] Man skulle vilja att dom döva är, liksom, med i tävlingarna och så", säger Nina. Detta skulle enligt barnen leda till att samhället visar att döva barn har samma värde som hörande. Flera barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar påpekar i samtalen att även en del kändisar har samma diagnoser som de själva.

Barn och unga som är döva berättar om en speciell dövkultur. Den beskrivs som berikande och med stark gemenskap: "Vi har ju vårt egna språk och våran egna kultur. Och det tycker jag verkligen är helt fantastiskt. Just med att vara döv. Att det är en helt annan värld. Det är en visuell värld vi lever i", berättar Jack.

Det finns även många andra fördelar med att ha en hörselnedsättning och att vara döv. Jack, Signe, Sanna och Malin berättar att när de inte hör så utvecklas andra sinnen, och det kan vara skönt att slippa ljud. Julius beskriver att han kan välja mellan dövsamhället och det hörande samhället, det kan inte en person med hörseln i behåll. Även han ser fördelar med sin funktionsnedsättning: "Jag lever ju i tre samhällen, jag lever i döv, hörsel-skadad och hörande [...] Så jag kan ju liksom välja vilken värld jag vill vara i."

Barn berättar även det positiva med att kunna kommunicera med varandra med teckenspråk genom fönster eller under vatten. Men barn berättar också att den som väljer bort dövkulturen genom att operera in ett cochleaimplantat¹ kan uteslutas från gemenskapen: "Det är som en liten sekt kan man säga."

33

Bemötandet påverkar

Hur funktionsnedsättningen påverkar vardagen beror till stor del på omgivningen. Ett genomgående tema i barnens berättelser är vikten av ett gott bemötande från vuxna. Simon uppskattar vuxna som är lugna, men har erfarenhet av att de flesta tvärtom är uppstressade. I den specialskola han går nu fungerar det bra: "Ja, dom är kanske vana med, har jobbat med ungdomar många år och lärt sig."

Många av barnen berättar om vikten av att vara snäll, både barnen själva och vuxna. Erik förklarar: "Jag vet inte om man kan säga något annat ord än 'snälla', men dom var... snälla kommer bara fram varje gång jag försöker förklara." Sebastian beskriver hur en bra personal ska vara: "Snäll, men sträng om man inte följer reglerna. Men ändå så att de lyssnar på en, varför man gjorde det, och att de hjälper en med dom problem man har."

¹ Cochleaimplantat (CI) är ett hjälpmedel som genom elektrisk stimulering av hörselnerven ger personer med uttalad hörselnedsättning eller dövhet möjlighet att uppfatta tal och ljud. Källa: Socialstyrelsen, Behandling av barn med cochleaimplantat som rikssjukvård, 2009.

När barnen reflekterar över vad som gör ett gott bemötande kommer kunskap om funktionsnedsättningar ofta fram. Med rätt kunskap kan vuxna anpassa sitt bemötande efter barnets förutsättningar och behov. Moa betonar tålmod: "Jag skulle säga att tålmod är någonting som man behöver väldigt mycket för att förstå autism. [...] Det är viktigt att vara beredd på utbrotten som kommer, och man ska inte bli för sur, för det kanske inte alltid är bra."

Låga förväntningar

Men barnen berättar även att de inte alltid får ett gott bemötande. Det kan handla om vuxnas förväntningar som ibland är för lågt ställda, ibland för högt. Fatima berättar: "Jag tror att ibland så känns det som att dom tror att bara för att man har ett fysiskt hinder, så har man ett psykiskt hinder, och därför måste de dubbelkolla allting." Ida är trött på omgivningens låga förväntningar: "Jag blir arg. Att dom inte förstår. Jag kan ju, jag vill ju visa det men dom ser inte. Så man tappar ju motivationen av det, då vill man ju inte plugga när det känns så."

Josef vill plugga till psykolog, men upplever att vuxna krossar den drömmen: "Så säger någon: Nej, det kommer inte gå bra, du kommer inte komma in på det. Då blir jag ledsen." Även Ida berättar att lärarna inte tror att hon kommer att få något jobb: "Ja, dom säger det öppet. 'Ja, det är synd, men ni kommer inte få nåt jobb sen'." Hon fortsätter: "Kanske om vi inte klarar av nån uppgift så är det för att vi är dumma eller att vi bara behöver göra det skriftliga och sen om vi läser 'men sluta nu att luras, jag vet väl att du inte kan läsa'. Ungefär såna saker, att dom inte tror på oss."

Barn berättar om kränkande kommentarer från vuxna: "Dom som gjorde utredning på mig sist sa en jätteonödig kommentar när jag hade min flickvän där. Dom sa ... att jag var ganska omogen för min ålder. Och jag blev riktigt arg, det sa jag inte till dom, men jag blev så arg ... jag kände, att dom sa det framför min flickvän, det är ju förolämpande", berättar en kille.

Trots låga förväntningar och begränsande kommentarer drömmer och planerar många barn för sin framtid. Armine vill jobba med ungdomar, Julius vill bli konditor, Angelica vill bli bonde. Maja har inte bestämt sig än: "Typ ena dan så vill jag öppna ett litet konditori, andra dan vill jag vara

**"Jag tänker inte bryta ihop bara
för att jag är jättestressad, jag
försöker slappna av och komma
på hittepå-lösningar."**

servitris, svetsare eller allt, nästan allt på samma gång. Helst allting.” Barn uppmanar andra barn att följa sina drömmar och att inte ge upp. En av dem är Albin: ”Men, jag vill säga en liten sak. Att man ... att allt, man ska följa sina drömmar!”

Utvecklar strategier

Barnen utvecklar egna sätt att hantera de problem de stöter på i form av hinder, okunskap och dåligt bemötande i vardagen. Det kan handla om att hantera sin rastlöshet och sina aggressioner genom idrott. Linn försöker ta små steg: ”Att försöka prata med folk om varför man gör vissa grejer, men ändå försöka förbättra, inte känna någon press men ändå försöka förbättra, med små steg i taget. Det finns mycket smågrejer man kan göra. Jag brukar skriva mycket lappar och skriver ned mycket saker, vilka läxor jag har att göra och så där. Även att försöka lägga upp scheman, det kan vara hjälpsamt för mig.”

När skolan inte fungerat har både Moa och Sofie själva sagt ifrån. Moa har också metoder för att lugna ned sig själv: ”Om jag får problem så säger jag till, och om jag mår dåligt då lägger jag mig ner och försöker lugna ner mig så gott det går, och blir jag stressad så blir jag stressad och får säga till helt enkelt.” Barn med hörselnedsättning berättar att de stänger av sitt cochleaimplantat på lektionerna för att kunna koncentrera sig bättre.

Josef har funnit ett eget sätt att hantera vardagen: ”Jag tänker inte bryta ihop bara för att jag är jättestressad, jag försöker slappna av och komma på hittepå-lösningar. Man försöker hitta på en massa strategier och ha placebo-lekar, att jag är som superman som blev starkare av att vara i solen. [...] Men man har en massa olika strategier och försöker motivera sig på en massa konstiga sätt, till att göra saker ... så att det blir lugnt och hyfsat normalt.”

Josef beskriver hur han anstränger sig i skolan för att inte visa för andra att han blir arg. Men det tar på krafterna: ”Men när man anstränger sig så mycket så blir man till slut utbränd. Det är därför som jag blir nervös inför universitetet, för att folk inte vet att jag blir jättestressad, jag är värsta stone face när jag är stressad. Man kanske tror att jag är lugn, men jag använder mer energi för att hålla det inne. Om man ska göra en bild av det så är det som om man försöker göra ett kraftfält runt sig, som att man inte spricker, lite så.”

Sebastian kämpar för att bli bättre på att umgås med andra: ”[...] jag har autism, jag försöker att lära mig att förstå det själv, att jag lättare kan skämta med folk.” Josefine och hennes mamma har bägge Aspergers syndrom: ”Så vi båda liksom tränar på det hemma, tränar på det hela tiden, dygnet runt, det är liksom någonting man får jobba på hela livet, hitta olika strategier för saker man behöver hjälp med, eller man behöver komma på lösningar för.”

Andra barn berättar att de började använda droger för att hantera en jobbig vardag. Lukas brukade träna flera dagar i veckan. Men när han slutade med träningen fick han svårare att koncentrera sig, blev rastlös och började istället använda narkotika: "För det har ju varit liksom att det har varit ett tomt hål som jag har liksom fyllt, sen har det blivit sån självmedicinering i början, sen har jag bara tagit droger liksom."

Linn började röka tidigt: "Jag har rökt sedan jag var 13 och så slutade jag för 2–3 månader sedan och då har jag känt att rökningen har hjälpt med koncentrationen väldigt mycket. Nu när jag inte har rökningen så har det varit lite svårare med koncentrationen."

Barnen hanterar omgivningens bemötande på olika sätt. För Erik ledde det till att han drog sig undan: "Men under den här tiden har jag, som jag sagt, varit väldigt instängd och isolerat mig själv lite. Lite som ett sätt att försöka försvara mig själv eller vad man ska säga." Ida beskriver att hon har lärt sig att hantera fördomar från andra: "Förut när jag var mindre, då när dom sa så, döva är dåliga ... då får ju många dåligt självförtroende också men jag har lärt mig att det dom säger, äh, det är inte sant tänker jag istället."

Barn beskriver också hur de får hjälpa omgivningen att förstå hur de vill bli bemötta. Leo tyckte det var jobbigt när hans mamma berättade en sak för hans pappa som han själv ville berätta. Men han hittade ett sätt att lösa detta på: "Då gjorde jag två skisser, den ena var situationen som hände, och den andra vad hon kunde ha gjort istället. Jag tror hon förstod ganska bra."

Vissa barn beskriver att fritidsaktiviteter ofta är en frizon från fördomar. En av dem är Maria. Hästarna och ridningen gör att hon känner sig självständig: "Jag kan göra vad jag vill, jag skulle kunna rida ut i skogen och bara försvinna en stund om jag känner för det, så att ... och sen liksom, ja, det blir som en fristad liksom, dom dömer mig inte."

Anstränger sig

Flera barn lyfter fram att skolan kan vara jobbig, men att den är väldigt viktig för dem. Jonas anstränger sig för att sköta skolan: "Jag skolkar inte, då får man inte bra betyg. Då kan man inte bli polis eller astronaut." Alan som gick i särskola valde att byta till en klass med större utmaningar: "Det var lite jobbigt i början för jag kände ingen, men jag visste att det var för mitt bästa, för att jag ska kunna få en bra vardag när jag är vuxen."

Även Jens prioriterar skolan, han säger att den är viktigast, men ändå tråkigast: "Mm, fast ... Egentligen är det det näst tråkigaste, det tråkigaste är ju att behöva gå massa extrakurser efter gymnasiet och skolan, allt sånt, för att man inte kan få jobb eftersom att det finns väldigt höga krav på jobb."

Lukas tänker att det mesta hänger på hans egen motivation. Maja, som har en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, tror också att det beror på henne själv om hon klarar saker: "Bara man krigar så kommer man alltid dit man vill, faktiskt. Oftast."

Flera barn trycker på att de har eget ansvar för olika saker. Maja betonar att alla har eget ansvar för vad de gör, oavsett om de har en funktionsnedsättning eller inte: "Det är ju inte så att det är någon jävla ursäkt för att bete sig hur som helst heller, det är ju ändå, man ska inte skylla på sin adhd för att man blir arg eller liksom vad som helst bara för att nån retar upp en."

Trots att de har egna metoder för att hantera vardagen, berättar en del barn att de i vissa situationer behöver hjälp och påminnelser för att genomföra eller upprätthålla sina strategier.

Moa säger hon att hon blir "aspig" när hon blir stressad. När vi frågar vad som hjälper henne att bli lugn berättar hon: "Jag vet faktiskt inte. Jag har just då inte några strategier för att då får jag panikångest och tänker inte riktigt på vad det är jag håller på med. Det enda som hjälper, det är faktiskt att ta bort uppgiften från mig, för jag har jättesvårt att avlägsna mig och faktiskt lugna ner mig om jag blir stressad." Hon har kommit överens med sin mentor om att hon avslutar en uppgift och tar resten nästa dag." Så det är ofta en kompromiss som fungerar för mig."

Ronja beskriver också att hon behöver ha hjälp från andra: "Det som skulle hjälpa mig i mitt funktionshinder för att jag ska klara samma mål som folk som inte har mitt funktionshinder, då är det att jag skulle behöva nån som håller i mina tankar liksom så här."

Oavsett vilken skolform de går i beskriver de barn vi träffat hur viktigt det är att känna gemenskap med andra elever, och att känna sig accepterad. Michelle kände inte att hon passade in i skolan, hon hade svårt att få kompisar: "Ja, det är en av de mest jobbiga sakerna, att jag har känt mig ensam väldigt, väldigt länge. [...] jag tror det var 3:an till i början av 7:an så slutade jag bli inbjuden till kalas och sånt."

För Erik var det viktigt att känna sig trygg i den skola han skulle gå i: "Men jag tror att det som också gjorde var väl att jag fick fortsätta gå med en av mina kompisar. Och att min storsyster gick i den skolan, även om det var sista året så ... Jag kände lite, vad ska man säga, trygghet att hon fanns där."

För Signe innebar bytet till en specialskola att hon äntligen kände sig accepterad: "Jo, men då började jag kunna umgås och jag kände mig inte ensam, det blev liksom nåt helt annat. Att man blev accepterad, acceptansreglerna i de olika skolorna var helt annorlunda. Ja, men till exempel, om jag ville vara med i en grupp i hörande skolan, så kunde jag känna mig som att, ja, men att dom backade liksom. Alltså, just för att jag var hörselskadad. Och sen då när jag då kom hit så verkade det som, jo, men som att jag är en vanlig människa, jag är en vanlig person."

Vår analys

Barn är handlingskraftiga aktörer

Barn berättar att de hittar olika sätt att hantera de problem de stöter på i vardagen i form av hinder, okunskap och vuxenvärldens fördomar.^{1,2}

Barnens strategier kan se ut på olika sätt, det kan handla om att hantera sin rastlöshet och sina aggressioner genom idrott. Andra beskriver hur de hjälper omgivningen att förstå hur de vill bli bemötta. Det finns även barn som berättar att de själva tränat sig på att bli bättre på att umgås med andra.

Barn och unga vi träffat framstår som aktiva och ansvarstagande och använder sina strategier för att vara delaktiga och påverka situationen, skapa ett eget handlingsutrymme och uppnå olika mål. Men barn kan också vara sårbara. Svårhanterliga situationer kan också leda till destruktiva strategier när barn inte får tillräcklig hjälp av sin omgivning.

Barn och unga har många tankar om vem de är och reflekterar kring sin identitet i relation till sin funktionsnedsättning. Barnen lyfter positiva

-
- 1 Jfr Eriksson, M., Näsman, E. När barn som upplevt våld möter socialtjänsten: om barns perspektiv, delaktighet och giltiggörande. Gothia. 2011). Vissa barn använder i sina berättelser även själva begreppet strategier.
 - 2 Barndomssociologin fokuserar på barns liv och villkor under barndomen, och problematiserar samhällets syn på barn. Barns aktörskap och barns egna röster är centrala delar, liksom diskussioner om barns rättigheter. För mer beskrivning av barndomssociologisk forskning i allmänhet och barns strategier i synnerhet, se t. ex Alexandersson, K., Näsman, E. Barndom och föräldraskap i missbrukets skugga: Barn, ungdomar och föräldrar berättar om vardagsliv och behov av stöd när föräldern har missbruksproblem. Regionförbundet, Uppsala län & Uppsala universitet. 2015; Eriksson, M., Näsman, E. När barn som upplevt våld möter socialtjänsten: om barns perspektiv, delaktighet och giltiggörande. Gothia. 2011; Eriksson, M. Källström Cater, Å., Näsman, E. Barns röster om våld: Att lyssna, tolka och förstå. Gleerups utbildning AB. 2015; Överlien, C. Våld i hemmet – barns strategier. Gleerups utbildning AB. 2012.

aspekter med sin funktionsnedsättning och är tydliga med att de inte vill ses som offer. Barnen berättar att de vill bli sedda för den de är och att alla människor i grund och botten är lika men också unika.

En del av barnens strategier handlar om att normalisera sina diagnoser, genom att vidga eller ifrågasätta vad som är "normalt" eller funktionsvariationer hos oss alla. Flera barn säger, på lite olika sätt, att vi alla är unika, men ändå samma. En del barn beskriver att de har strategier för att "passa in" och vara som de säger "normala".³ Barnen brottas med dessa frågor, både i relation till sitt eget identitetsskapande och till omgivningens reaktioner.

Barn beskriver strategier som handlar om att förstå, och att söka och sprida kunskap om sin funktionsnedsättning. Strategierna ser olika ut och verkar syfta både till att själv förstå funktionsnedsättningen och vem man är i relation till den, och att få andra att förstå och kanske påverka deras bemötande. Barn beskriver även hur de lär sig sätt att lugna sig och samla kraft. Flera barn beskriver också att de aktivt tränar själva eller tillsammans med någon på att hantera sociala kontakter, skämt och starka känslor.

Attityder har betydelse

Omgivningens bemötande och attityder har stor betydelse för hur funktionsnedsättningen påverkar barnens vardag. Vikten av ett gott bemötande från vuxna är återkommande i barnens berättelser. Barn efterlyser mer kunskap hos vuxna om funktionsnedsättningar och menar att vuxna med rätt kunskap kan anpassa sitt bemötande efter barnets behov och förutsättningar. Barn har drömmar och tankar om framtiden men möts ibland av okunskap, fördomar och en vuxenvärld som förmedlar att deras framtidsdrömmar inte går att uppnå på grund av deras funktionsnedsättning.

Barn beskriver olika sätt att hantera okunskap, fördomar och kommentarer från vuxna.⁴ Vissa barn berättar att de har lärt sig att ignorera en del kommentarer, andra drar sig undan. Vissa barn kan som en konsekvens av detta bli pessimistiska och se negativt på sin situation och på framtiden. Men barn kan också försöka förändra och påverka eller föregripa följder av bemötandet. Leo berättade att han ritade en karta över olika händelser

3 Frågor om vad som är normalt och annorlunda är något som länge uppmärksammats inom funktionshinderforskningen. Se Lindqvist, R., markström, U., Rosenberg, D. Funktionshinder i samhället. Gleerups utbildning AB. 2010.

4 De olika sätten kan utifrån forskning tolkas som reaktiva och proaktiva strategier. Se Eriksson, M. Näsman, E. Utsatta barn i familjerättsprocesser: utredares bemötanden och barns strategier. *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr. 1. 2009; Alexandersson, K., Näsman, E. Barndom och föräldraskap i missbrukets skugga: Barn, ungdomar och föräldrar berättar om vardagsliv och behov av stöd när föräldern har missbruksproblem. Regionförbundet, Uppsala län & Uppsala universitet. 2015.

för att förklara för sina föräldrar vad som inte fungerade och hur det skulle kunna rättas till. Maria beskriver ridningen som en frizon där hon kan göra vad hon vill utan att begränsas av fördomar.

Det barnen beskriver i våra samtal bekräftas även av DO:s analys av inkomna anmälningar som har samband med diskrimineringsgrunden funktionsnedsättning. Många av anmälningarna handlar om att mötas av okunskap och fördomar och tillskrivas problem och egenskaper utifrån kollektiva negativa föreställningar om funktionsnedsättning.⁵

Tar stort ansvar

I våra möten är det tydligt att barnen tar stort eget ansvar för sin situation. Barn och unga berättar att de hittar egna sätt att hantera uteblivet stöd och hinder de stöter på i vardagen. Barnen beskriver hur de försöker öka sin delaktighet och skapa ett handlingsutrymme.

Leo visade med sin ”karta” hur han kan bli delaktig och få inflytande över sitt och familjens vardagsliv. Barn berättar om hur de tar egna initiativ för att byta till skolor som fungerar bättre. Ett barn som har svårt att gå berättar hur han kryper upp för trapporna i skolan. Det ger honom möjlighet att själv bestämma när han ska ta sig till klassrummet, istället för att vänta på att en vuxen ska komma så att han får använda hissen med rullstolen. En del barn använder även sin funktionsnedsättning för att skapa sig ett eget utrymme, som att ett hörselnedsatt barn stänger av sitt cochleaimplantat på lektionerna för att kunna koncentrera sig bättre.

En del av barnen pratar om att de har ett eget ansvar för till exempel hur de beter sig och att motivera sig att prestera i skolan. Ett annat sätt att bli delaktig är att dela ansvaret med en vuxen. Då kan barnen säga vad de tycker och komma med förslag, medan de vuxna tar ansvar för vissa handlingar eller beslut. Det kan handla om att barnen vill ha hjälp och stöd, eller att vuxna ska strukturera eller utföra vissa saker istället för barnet.

När barn inte får stöd i en situation som upplevs som svår finns det en risk att barn utvecklar destruktiva strategier. Det förekommer att barn och unga berättar att de började använda droger som ett sätt att hantera en svår vardag. Andra berättar att de började röka tidigt och att rökningen hjälpt dem med koncentrationen. Vuxenvärlden måste klara av att både se barn som kompetenta aktörer samtidigt som barn är i behov av vuxnas omsorg och skydd. Vuxna måste avlasta barnen och inte tvinga dem att ta för stort ansvar samtidigt som vuxna inte heller får bli överbeskyddande.

Barnen kan även drabbas av socialt stigma, negativt bemötande och fördomar. Barnrättskommittén konstaterar att detta leder till marginali-

5 Diskrimineringsombudsmannen, Mötas av hinder – en analys av upplevelser av diskriminering som har samband med diskrimineringsgrunden funktionsnedsättning, 2014.

sering och utanförskap.⁶ Det finns ett stort behov av att stärka kunskapen hos såväl allmänheten som hos professionella som möter barn med funktionsnedsättning, vilket både barnrättskommittén och funktionsnedsättningskommittén påtalat, för att främja respekten för deras rättigheter och värdighet.⁷

Barnombudsmannen anser att det negativa bemötande som barn och unga vittnar om är oacceptabelt. Det är viktigt att reflektera över hur vuxna pratar om funktionsnedsättningar på ett sätt som bekräftar vissa svårigheter samtidigt som vi ser kapaciteten hos personer med funktionsnedsättning och vad de kan bidra med.

Barn har egna mänskliga rättigheter – de är rättighetsbärare. Alla anställda inom kommun, landsting/region och statliga myndigheter har skyldighet att se till att deras rättigheter uppfylls. Detta framgår av barnkonventionen.⁸ Av barnkonventionen framgår också att barn ska ses som subjekt som har rätt att komma till tals, rätt till information och delaktighet i beslut som rör barnets liv.⁹ Barnkonventionen kräver både att barn ska ha rätt till delaktighet och rätt till omsorg.¹⁰ Artikel 23 i barnkonventionen slår fast rätten för ett barn med fysiskt eller psykiskt handikapp att ha ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar självförtroende och gör det möjligt för barnet att delta aktivt i samhället.

Barnperspektivet brister

Riksdagen beslutade år 2000 om en nationell handlingsplan med mål och inriktning för funktionshinderpolitiken.¹¹ För att genomföra handlingsplanen har regeringen utarbetat en strategi.¹² Den nuvarande strategin går ut i år. De insatser, åtgärder och delmål som finns med är i huvudsak utformade för vuxna.

Barnperspektivet brister i flera avseenden: barn nämns sparsamt då få insatser över huvud taget berör barn, de osynliggörs genom formuleringar

6 Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 9, Rättigheter för barn med funktionsnedsättningar, 2006, punkt 8.

7 Barnrättskommittén. Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 39; Funktionsnedsättningskommittén, Sammanfattande slutsatser avseende Sveriges första rapport, 2014, punkt 21–22.

8 Jfr till exempel barnkonventionen, artikel 3 och 4.

9 Barnkonventionen, artikel 12, 13 och 17.

10 Jfr till exempel barnkonventionen, artikel 3, 12, 19.

11 Nationell handlingsplan för handikappolitiken (se Socialutskottets betänkande 1999/2000:SoU14).

12 Socialdepartementet, En strategi för genomförande av funktionshinderpolitiken 2011–2016, 2011.

som ”personer med funktionsnedsättning”, och barnkonventionen nämns inte förutom i inledningen, varken generellt eller genom hänvisning till specifika artiklar inom olika områden.

Vidare är det anmärkningsvärt att strategin knappt nämner våld mot personer/barn med funktionsnedsättning. Trots att det är belagt att personer med funktionsnedsättning löper en förhöjd risk att utsättas för våld finns inget separat avsnitt om våld, och våld nämns inte ens i målområdet rättsväsendet.

Barnens berättelser tydliggör behovet av en handlingsplan och en strategi som erkänner och synliggör barn som aktörer. Det krävs målsättningar och ambitioner som handlar om exempelvis barnets rätt till information och delaktighet och uppföljning av barns skolresultat.

Krävs kunskap

Barnrättskommittén uttrycker i sin senaste granskning av Sverige oro över att professionella som möter barn med funktionsnedsättning saknar nödvändiga kunskaper.¹³ Barnen beskriver hur viktigt det är för dem att vuxna har kunskap om deras funktionsnedsättningar och deras situation som barn. Med kunskap om barnens funktionsnedsättningar och om barns rättigheter ökar medvetenheten om vikten av att involvera barnen och göra dem delaktiga. Bristande kunskap hos professionella ökar risken för att barn ges ett dåligt bemötande som i sämsta fall kan urarta till situationer som kan beskrivas som kränkande eller till och med våldsamma.

Mot bakgrund av att regeringen har uttalat att barnkonventionen ska göras till svensk lag ökar kraven på att professionella har den utbildning som krävs för att konventionen ska efterlevas i praktiken.¹⁴ Barnombudsmannen anser att det i högskoleförordningen (1993:100) ska ställas krav på kunskap om barnkonventionen och barn i utsatta situationer – däribland barn med funktionsnedsättning (som exempelvis NPF) – för examen i yrken som i hög grad handlar om barn.

Av våra samtal med barn och unga med funktionsnedsättning framgår att de tycker att de borde ha lika mycket rättigheter som andra barn, men märker att det inte är så. I samtalen pratar få barn om var de kan vända sig om deras rättigheter inte respekteras.

Barnombudsmannen anser att barn med funktionsnedsättning måste få information om de rättigheter de har enligt barnkonventionen och funktionsnedsättningskonventionen. Det är en förutsättning för att barn ska kunna påverka sin situation och ha möjlighet att påtala kränkningar av de

¹³ Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 39–40.

¹⁴ Dir. 2015:17.

grundläggande mänskliga rättigheterna. Det är också viktigt att barn som upplever att deras grundläggande rättigheter kränks har någonstans att vända sig för att få råd och stöd.

Enligt barnrättskommittén ska staten säkerställa att barn och unga har tillgång till en oberoende institution för att klaga på kränkningar av rättigheter.¹⁵ Av en kartläggning som Barnombudsmannen gjort framgår att möjligheterna för barn och unga i Sverige att framföra klagomål när deras rättigheter kränks är begränsade. De förfaranden som kan ta emot klagomål från barn och unga är inte tillgängliga, snabba eller anpassade till barns behov på det sätt som barnkonventionen kräver.¹⁶

Barnombudsmannen saknar möjlighet att agera i enskilda ärenden annat än genom att använda dessa som underlag för att lyfta principiella frågor. Barnrättskommittén rekommenderar Sverige att utöka Barnombudsmannens mandat till att även ta emot, utreda och hantera klagomål från barn. Sverige bör, enligt kommittén, vidta alla lämpliga åtgärder för att ge Barnombudsmannen mandat och lämpliga resurser för att kunna fullgöra ett sådant uppdrag med lyhördhet inför barnet. Syftet är att garantera barnets integritet och skydd och att kunna vidta övervaknings-, uppföljnings- och kontrollåtgärder när barn har utsatts för kränkningar.¹⁷ Barnombudsmannen instämmer i barnrättskommitténs rekommendationer.

15 Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 5, Allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter, 2003, punkt 24; Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12, Barnets rätt att bli hörd, 2009, punkt 49.

16 Barnombudsmannen, Barns och ungas klagomöjligheter – Barnombudsmannens kartläggning av barns och ungas möjlighet att framföra klagomål och få sin sak prövad när deras rättigheter kränks, 2016.

17 Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 13–14.

Elisabet Näsman

*"Barn kan vara både offer
och starka aktörer"*

44

**Barn har olika strategier för att hantera vardagen. Utmaningen för vuxen-
världen är att förstå att ett barn kan vara både utsatt och en kompetent
aktör på samma gång. Det menar Elisabet Näsman, professor vid Uppsala
universitet.**

*Elisabet Näsman, professor
Uppsala universitet.*

Elisabet Näsman har studerat strategier hos barn som lever i familjer med våld, missbruk och fattigdom. Hon konstaterar att barns strategier ofta är desamma även om livsvillkoren varierar.

I början av barndomen kämpar barn särskilt med att skaffa sig kunskap för att förstå vad det är för problem de har. Många negativa känslor uppstår i situationer när problemen visar sig. Barnet blir ledsen, rädd, besviken. Det leder till att barnet försöker förstå sina egna känslor för att kunna utveckla strategier för att hantera dessa.

En del barn distraherar sig eller söker sig aktivt bort från en situation som de upplever som svår. Andra försöker intala sig att det ändå finns positiva saker i livet. Hos de små barnen är leken en viktig strategi för att bearbeta sina erfarenheter.

Vanliga strategier är att barnet antingen tar för stort ansvar eller drar sig undan. Bägge förhållningssätten är problematiska.

– Vi behöver förstå vad en viss strategi betyder för barnet och får inte vara för snabba att hasta in med egna föreställningar. De här barnen reflekterar mycket över sig själva, vad de kan och inte kan. Vi måste vara lyhörda, resonera och möta dem så långt det går, säger Elisabet Näsman.

Barn känner ofta stort ansvar, de är empatiska och vill inte vara till besvär. Många föräldrar kämpar hårt för att barnen ska få det stöd som de har rätt till. Det ser barnen. Skuld känslor är vanliga. Av omsorg om familjen drar de ner på sina egna anspråk för att inte vara en belastning. Det kan leda till att barnet går miste om aktiviteter, stimulans och kamratskap. Och att barnet inte får sina behov tillgodosedda.

Det finns två dominerande perspektiv i samhället. Antingen ser vi barn som offer för sina omständigheter eller som starka aktörer i sina egna liv. Balansgången är svår.

– Vi behöver förstå komplexiteten och problematisera. Se att det finns brister samtidigt som vi ser barnets förmågor. Det är viktigt för att få en mer sammansatt bild av vilka svårigheter barnet har.

Erkännandet av barns aktörskap får aldrig innebära att vi inte tar vårt vuxenansvar. Brister är ändå brister och det behöver vi göra något åt, menar Elisabet Näsman.

Men fallgroparna är många.

Den rådande åldersmaktordningen i samhället bygger på att barn förminskas och att vuxna har tolkningsföreträde. Det finns en allmän föreställning om att barn ska ha en positiv relation till sina föräldrar och det är lätt att ta för givet att ett barn har vissa resurser i hemmiljön. Det finns också en risk att vi inte förstår att ett barn som kan tala för sig också lever i en utsatt situation.

Vår största utmaning, menar Elisabet Näsman, är att ta barn med intellektuell funktionsnedsättning på allvar även om de säger något som vi inte förväntar oss eller vill att de ska säga.

Det finns strategier som barn kan ha glädje av att utveckla, men det tar tid och de kan behöva hjälp på traven.

– Vi kan stärka barn genom att hjälpa dem bygga upp en positiv självbild och en känsla av sammanhang. Att tillvaron är begriplig, hanterbar och att det är meningsfullt att jag finns här!

"Vi behöver förstå vad en viss strategi betyder för barnet och får inte vara för snabba att hasta in med egna föreställningar."

Johanna Gårdare

*"Olika slags människor ger fler
perspektiv och nya berättelser"*

46

Många barn med funktionsnedsättning saknar förebilder i det offentliga rummet. SVT:s Barnkanalen jobbar aktivt för att alla tittare ska kunna känna igen sig i programutbudet.

*Johanna Gårdare,
programchef SVT.*

– Vi har ett uppdrag från vår ledning att våra program ska spegla Sverige som det ser ut i alla dess beståndsdelar. Vi ska vara en kanal för alla barn som bor i landet, säger programchef Johanna Gårdare.

Ett exempel på program som lyfter fram barn med funktionsnedsättningar är tv-serien *Min bror Kollokungen* som sändes under vintern 2015–2016 och som handlar om en familj där sonen är autistisk.

– Den har vi fått enormt mycket positiv feedback kring, berättar Johanna Gårdare. Eftersom det blir allt vanligare med den här typen av diagnoser är det många som känner igen sig.

Att det finns ett stort behov av förebilder med funktionsnedsättning är tydligt från den respons redaktionen får när olika funktionsvariationer syns i rutan. Till exempel den rullstolsburna Bolibompa-programledaren Lovisa

Söderberg som fick mycket uppskattning för några år sedan. Eller den synskadade tjej som nyligen deltog i ett program där hennes förmåga att läsa punktskrift blev en kunskap som hon kunde använda i tävlingen.

– En mamma berättade att det faktum att deltagaren var med i programmet i egenskap av något hon kunde och inte för att hon saknade en förmåga stärkte hennes barn något enormt. Vi får väldigt mycket positiv feedback varje gång när vi lyckats bra med vår casting utifrån ett mångfaldsperspektiv, vilket visar hur stort behovet är.

SVT ser tyvärr också hur bristen på mångfald begränsar barns drömmar. En tioårig tjej berättade att hon ville söka till nästa års julkalender, men undrade om det var möjligt eftersom hennes kompisar hade sagt att mörkhyade personer aldrig spelar huvudrollen i julkalendern.

– Min önskan är att vi framöver inte ska få den sortens mejl alls, säger Johanna Gårdare.

Vad krävs då för att fina mångfaldsstrategier ska få genomslag i verksamheten? Johanna Gårdare betonar vikten av att hela tiden ta små steg i de vardagliga besluten.

– Det är som att vända en passagerarfärja, det är de små rattutslagen som till slut förändrar kursen. Det är alla chefers ansvar att det ligger långt fram i hjärnan hos medarbetarna. Vi är inte mer än människor och tar ofta de enkla vägarna. Som chef måste man därför veta vem som fattar besluten och där måste du peta och putta lite hela tiden.

Samtidigt som de är en utmaning betonar Johanna Gårdare att det också är ett roligt och inspirerade arbetssätt.

– Att söka medverkanden utanför den vanliga komfortzonen leder i slutändan till bättre tv med fler perspektiv och nya berättelser.

"En tioårig tjej berättade att hon ville söka till nästa års julkalender, men undrade om det var möjligt eftersom hennes kompisar hade sagt att mörkhyade personer aldrig spelar huvudrollen i julkalendern."

Vi har bestämt
att han ska gå i
en annan skola.

Hans föräldrar
och vi har pratat
om hur vi
ska göra.

Det är nog bäst
att vi gör så här
för hans skull.

Vi tror att det
är det han vill
i framtiden.

Stöd

Barn med funktionsnedsättning är ofta i behov av stöd för att kunna leva ett så självständigt liv som möjligt. Men de får alltför sällan vara delaktiga i viktiga beslut som påverkar deras liv, utan känner ofta att de fattas ovanför deras huvuden. Det betyder att det stöd de har rätt till inte alltid fungerar på det sätt som är bäst för dem.

Barns röster

*"Barn vet inte alltid vad som
är bra för dom själva, men det
vet inte vuxna heller"*

50

Barn med funktionsnedsättning är ofta i behov av stöd i olika former. De beskriver hur de fått information om bland annat diagnoser, mediciner och stöd i skolan. Föräldrar har en central roll som de som har kunskap och som informerar. Kalle har fått information om adhd genom mamma: "Jag har fått veta ganska mycket, för att mamma och dom har fått nån bok. Som dom läste för mig nån gång."

Det stöd som familjen ger har en central roll i barns berättelser. För Maja har föräldrarna varit det största stödet: "Jo men min mamma har alltid gett mig bra stöd. Och hon ... Hon är bäst. Faktiskt. Alltså hon är nog mitt största stöd, tror jag. Hon och min pappa. Faktiskt."

Linn tror inte att det hade gått så bra för henne utan pappa: "Den jag ska tacka mest egentligen för detta är min pappa, för han sparkade igång maskinen och han håller fortfarande på, för varje dag så pratar han med socialen, läkare, doktorer, hur mycket som helst."

Josefines mamma tog reda på saker och delade med sig till personalen: "Hon fick alltså personalen där mer insatt i diagnoserna än vad dom var innan. Det var liksom min mamma som lärde dom, vad är Asperger."

Alla barn har inte föräldrar som kämpar för att de ska få stöd. För Alma var det tvärtom. Hennes föräldrar tyckte det var skolan som var problemet och de hindrade henne att få hjälp från BUP eller socialtjänsten trots att hon helt slutat gå i skolan. För Filippa är det inte heller självklart att få stöd hemifrån eftersom hennes systrar och pappa inte förstår henne: "Alltså, mamma får jag ganska mycket stöd. Pappa, pappa får damp på mig. Jag har dom här jävla tvängen och mina syrror får damp på mig. Men ingen vet om det här att jag har så mycket tvång. Ingen vet om det ens."

Barn önskar också att föräldrar ska få bättre stöd för att orka. Linus är rädd för att hans pappa, som hjälper honom med allt, ska dö eller inte orka längre: "Men pappa är ensam. Han har ingen som hjälper honom. Han tror att han ... man tror att man alltid har någon som hjälper ens föräldrar... Någon som hjälper, någon fru, eller släktingar, men min pappa har ingen hjälp. Ingen."

Efterlyser information

Barn önskar många gånger mer information om sina funktionsnedsättningar och det stöd som finns. De efterlyser också information som är lätt att ta till sig.

Maja berättar om när hon fick sin adhd-diagnos: "Jo, typ alltså jag vill ju veta lite mer liksom vad det innebär och liksom, kommer jag ha det hela mitt liv typ, eller kommer det försvinna om en månad?". Hon saknade även information om vad som skulle hända henne när hon tog sin medicin: "Jag blev så svettig och liksom skakig, helt ... verkligen så dip mitt på dagen liksom, och det är ju inte så kul liksom. Men jag fick liksom ingen så, dom sa bara 'vi har satt in medicin, du ska börja med den imorgon, typ'. Jag fick liksom inte veta biverkningar, eller hur den liksom funkar eller ... ingenting, typ."

Även Filippa fick väldigt knapphändig information om sin adhd-medicinering: "Att det var bieffekter och att jag skulle ha tråkigt."

51

Barn efterfrågar en annan typ av information än den de får. Wilma vill veta mer om sig själv: "Men jag skulle nog vilja veta mer, autism och add kan jag ju googla. Men jag skulle vilja veta mer om mig själv, och vad jag har."

Jack är kritisk till att läkare inte informerar föräldrar om vilka möjligheter som döva barn har att leva ett gott liv med hjälp av till exempel teckenspråk: "[...] Föräldrarna vet inte vad dom ska göra, dom har ingen kunskap över huvud taget om dövhet och teckenspråk. Och då så är det såklart att dom vill lita på den första personen dom träffar i en profession och det är läkaren. [...] Att man då inte säger att det finns en dövskola, man kan lära sig teckenspråk, det finns en rik dövkultur. Att man inte visar på båda sidorna. Utan att dom väljer att barnet ska anpassa sig efter föräldrarna. Istället för att föräldrarna ska anpassa sig efter barnet. Det tycker jag är viktigt."

Information upplevs ofta som något positivt, men inte alltid. Moa tyckte inte om de böcker hon fick av mamma och psykologen om sin diagnos. Hon brände upp dem: "För det var människor som beskrivit sin situation, men inte min situation. Jag pallade inte läsa hur någon annan får panik, jag orkar inte läsa sådant." Ibland kan det också bli mycket information att ta in vid ett och samma tillfälle.

Moa berättar vidare: "Dom berättade lite om Aspergers syndrom och säger att det är lite olika från person till person, alla är inte likadana. Dom berättade om vad det är, att det är ett syndrom och det gör att man är och

reagerar på ett speciellt sätt. Jag sov under halva diskussionen, det var mest med mina föräldrar som pratade, för jag ville inte veta av det här med Asperger.”

Det är bra att få löpande information tycker Linn: ”Jag tror att det var att jag pratade med den kvinnliga läkaren som jag hade ... hon berättade om det, hur det var och så där. Jag kände igen mig i allt hon sa och så. Sedan har jag hela tiden fått reda på mer. Jag visste inte allt just då vad det innebar, det var flera grejer som jag fick reda på med tiden.”

Vill vara delaktiga

Även om barn får möjlighet att framföra sina synpunkter och förslag upplever de inte alltid att åsikterna beaktas. Som för Maja: ”Ja, alltså jag kan ju framföra mina åsikter och så, alltså, men det är inte alltid säkert att nånting händer. Alltså, det är ju soc som har liksom största, eller ja, hela ordet i det hela, ju.”

Josefine berättar att flera ungdomar under lång tid klagat på att en i personalen är obehaglig och vill att personalen ska bytas ut, utan att det hänt något: ”Vi alla tycker, vi har samma åsikter, han är obehaglig. Vi har sagt det minst tusen gånger, alltså personalen har inte ... vissa har varit jättebra och sagt, 'jag ska ta upp det här direkt, jag ska informera till cheferna' och allt sånt där, men det har liksom inte hänt någonting sen.”

En flicka kände inte att hon hade något att säga till om när hon var tolv och fick sin diagnos: ”Jag tyckte inte om tanken att någon skulle sätta en stämpel på mig, jag tänkte att jag är jag, så jag avskydde den tanken. Men så testade vi i alla fall, för jag hade inget val när vi väl kört till kliniken. Och så bara: 'Jo, du har Aspergers syndrom'. Då blev jag sur.”

Linus försöker säga till sin läkare att han vill bli opererad: ”Jag vill inte vänta. Men jag har inte tid. Ju mer ni väntar desto värre blir det. Om man skjuter den här gången ... jag har inget liv om dom gör det.” Det begränsar honom: ”Ja, jag skulle kunna leka och busa, springa. Springa, spela basket, spela fotboll, leka, inte sitta längre och inte göra någonting.”

Sebastian är nöjd över att han fick vara med och påverka beslutet om var han ska bo: ”Jag var i fosterfamilj tidigare och socialen ville att jag helst inte skulle bo hemma, för jag ska ta egna steg i livet, jag ville bo här för det verkade bra, så jag fick det.”

En flicka som är i behov av elevassistent i skolan på grund av rörelsehinder berättar att beslut om intima saker som toalettbesök fattas utan att hon har något att säga till om: ”När dom kommer till mig och berättar det, att dom har bestämt det, dom säger inte: Tycker du att det är en bra idé? 'Vi har bestämt att nu ska vi vara två på toaletten med dig varje gång du går på toaletten'. Vem har bestämt det?”

Hon fortsätter: "Om dom till exempel har bestämt att jag ska gå på toa varannan timme, och jag säger att jag faktiskt inte behöver gå på toa nu. 'Men det har vi och din mamma bestämt, du får ta den diskussionen med henne'." Fatima önskar att eleverna involveras när ny personal ska rekryteras: "Att en klass kanske får träffa en person en dag och så väljer man om man vill ha in den här personen eller inte. Man måste ibland fråga dom som är beroende av personen."

Det handlar inte om att barn alltid vill bestämma, men de vill vara delaktiga. Moa uttrycker det så här: "Ibland så, barn vet inte alltid vad som är bra för dom själva, men det vet inte vuxna heller. Jag tror att man behöver föra någon slags dialog."

Hinder i omgivningen

I våra möten med barn har de beskrivit sina upplevelser av att mötas av hinder och begränsningar i vardagen. Barnen berättar att det kan vara besvärligt att ta sig fram i kollektivtrafiken om man har en funktionsnedsättning. Love, som har en synnedsättning, berättar hur svårt det är att åka tunnelbana när man inte vet var dörrarna är någonstans: "Och så här, jag inte ramlar ner och så. Så här, det känns lite otryggt fortfarande, att åka tunnelbana själv."

Barn som är döva kan inte uppfatta information som ropas ut i högtalarna när ett tåg är försenat eller inställt. Malin berättar: "Det kan också vara tåg och det kan vara på buss också. Flyget har jag inte gjort på jättelänge, men just att man gör utrop i högtalare och så finns det ingen text. Dom hörande får informationen till sig, till exempel att det har krockat eller nånting, men vi som är döva har inte en aning om vad som händer. Just för att dom inte kommer ut med text."

Julius berättar att det kan vara skrämmande när brandbilen är närmare än vad han är beredd på när man inte hör: "Nej, men alltså, på skolan så ligger vi ganska nära brandstationen, så ibland till exempel när jag har gått på vägen, trottoaren och vägen är väldigt nära varandra ibland, så kanske jag går, och helt plötsligt kommer det en brandbil som kör typ 200 kilometer i timmen."

Barn med kommunikationssvårigheter berättar att de ibland inte kan kommunicera med chauffören när de åker färdtjänst och förklara vart de ska åka. En pojke beskriver hur han kryper upp för trappan i skolan: "Jag kan faktiskt krypa upp för trappor och får åka hiss ibland, men jag måste ha en fröken med mig i hissen, för jag får inte ha en skolnyckel till hissen, det är lite farligt att åka hiss själv för ett barn."

Barn berättar även att det är svårt att hänga med i informationsflödet då tv-program och reklam saknar textning. Jack berättar: "Jag tänker 'vad

är modernt idag?', det har jag ingen aning om, för att jag inte kan ta till mig det, att inte reklamen är textad. Det som är nytt nu idag, vad är modernt i samhället idag, jag vill också veta vad man gör reklam för."

Vill ha aktiv fritid

Barn vi har träffat berättar att de är aktiva på fritiden. De umgås med vänner, tränar, spelar spel, tittar på tv, lyssnar på musik och utövar andra fritidsaktiviteter. En flicka berättar att hon alltid har haft en aktiv fritid: "Dansen och sen så började jag spela fotboll, men jag red ju fortfarande då, men då red jag en gång i veckan. Men sen så slutade jag på fotbollen för att mitt lag var jättedåligt."

Men vi har även träffat barn som berättar att det är svårt att hitta aktiviteter som passar. Det är till exempel svårt att vara med i en idrottsförening om man inte kan kommunicera med andra i laget. Ida berättar att hon vill ta danslektioner men att det inte finns för döva barn. Andrea berättar att vissa saker är svåra på fotbollsträningen när man har språkstörning: "När man inte hänger med på vad dom pratar om. Eller dom brukar ibland prata lite grann för fort."

54 Adam berättar att det uppstod problem när han var på innebandyträning med sina kompisar: "Alla andra fick köra på plan och skjuta på plan, men jag fick aldrig bollen och så blev jag tacklad en gång när vi körde. Man sitter ju fast i rullstolen."

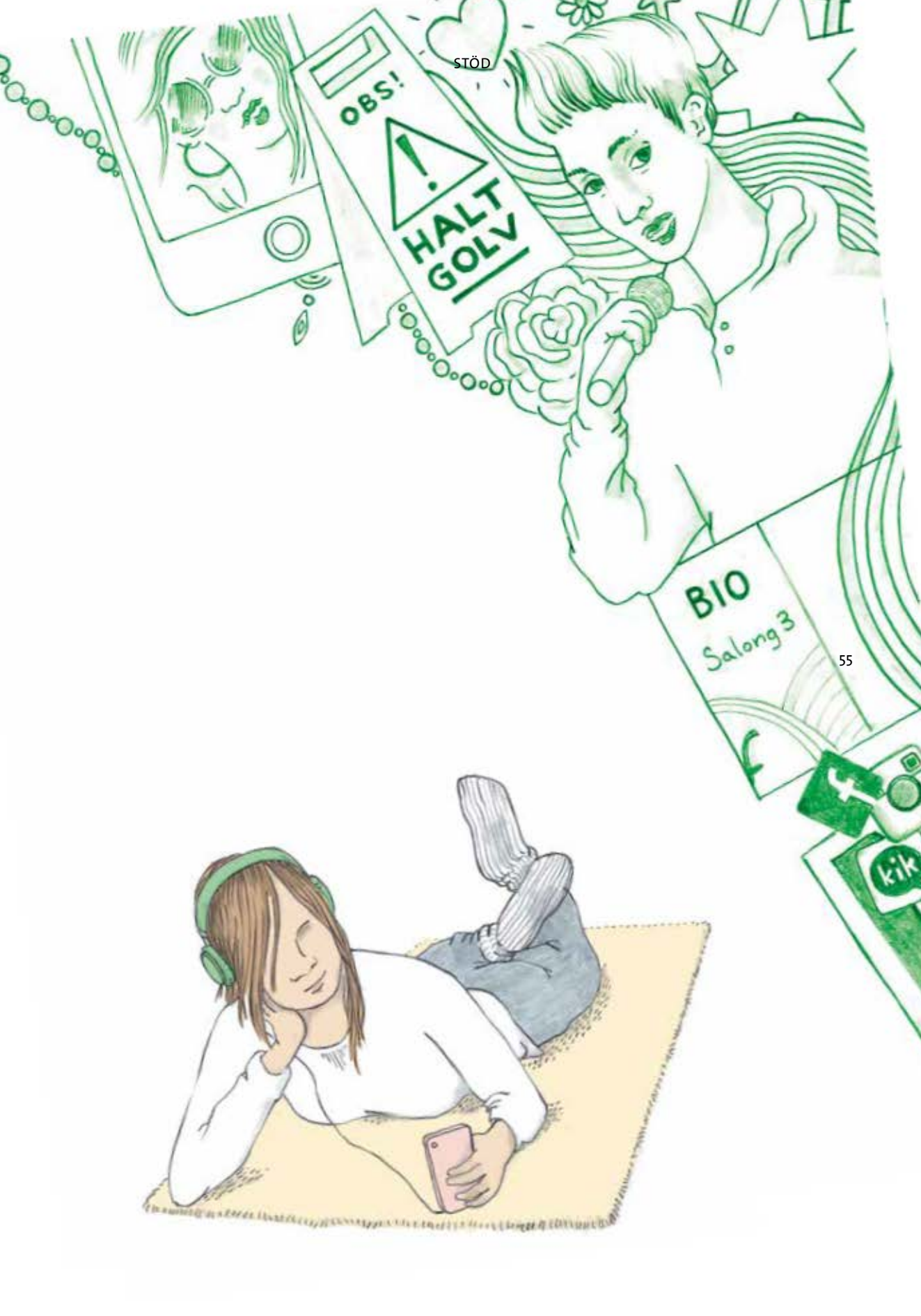
Josef gör inte så mycket efter skolan och önskar att det var som tidigare: "Vi hade idrottsklubb innan, och det är rätt så synd att den inte är kvar. Det var snack om personalbrist och så, att det var därför man inte hade. Fast det är lite tråkigt att idrottsklubben inte är kvar för då har man nästan ingenting att göra."

Barn med hörselnedsättning och döva barn efterlyser teckenspråkiga mötesplatser där de kan träffa jämnåriga och bara umgås och prata om sin identitet. Deras problem att mötas på fritiden hör också ihop med att de bor långt ifrån varandra. Jack berättar: "Just det att kunna, att som döv kunna träffa andra döva. Och hänga och umgås, ju. Just för att man bor så spritt runt omkring i hela länet, så är det svårt för oss att träffas på fritiden."

Andra barn önskar att det fanns föreningar som är anpassade för barn med funktionsnedsättning där de kan träffa andra. En av dessa är Erik: "Tja, det kanske skulle vara att vara med i någon form av förening mer, som är kanske lite oftare. Få träffa folk lite mer."

Det finns även barn som inte orkar utöva någon fritidsaktivitet på grund av sin funktionsnedsättning.

STÖD

Vår analys

Barn ska få delta i beslut som rör dem

56

Barn uttrycker att de sällan är delaktiga i viktiga beslut som påverkar deras liv. Det är mamma eller pappa som avgör vad som är bäst för dem, tillsammans med professionella i vård, skola och omsorg. Konsekvensen blir att de känner att beslut fattas utan att de får en chans att säga vad de tycker. Det leder till att de insatser som ska vara ett stöd inte alltid fungerar på det sätt som är bäst för dem. Vuxna som har kunskap om funktionsnedsättningar och som har förmåga att anpassa sig efter deras behov beskrivs av flera barn som det viktigaste stödet. Samtidigt visar våra samtal med barn och unga att de möts av en vuxenvärld som saknar kunskap om deras särskilda behov och förutsättningar.

Delaktighet är en grundläggande rättighet enligt barnkonventionen.¹ Även forskning betonar att barns upplevelser är centrala för att tillgodose deras behov och deras rätt till stöd och insatser.² Forskningen har dock uppmärksammat att delaktighet för barn med funktionsnedsättningar många gånger försvåras av vuxnas omsorg, skydd, ansvarstagande och kontrollutövande.³

¹ Jfr barnkonventionen, artikel 5 och 12.

² För ett resonemang om perspektiv på omsorg och delaktighet, se Eriksson, M. & Näsman, E. Delaktighet i familjerättsliga utredningsprocesser för barn vars pappa misshandlar mamma. Socionomens forskningssupplement no 22. Socionomen nr 6. 2007; Eriksson, M., Näsman, E. När barn som upplevt våld möter socialtjänsten: om barns perspektiv, delaktighet och giltiggörande. Gotha. 2011, och kapitlet om strategier på sid 31 i denna rapport.

³ Hockey, J. and James, A. Growing Up and Growing Old: Ageing and Dependency in the Life Course. Sage.1993; Tisdall, E. K. M. The Challenge and Challenging of Childhood Studies? Learning from Disability Studies and Research with Disabled Children. Children & Society, 26. 2012; LeFrancois, B.A.; & Coppock, V. Psychiatrised Children and their Rights: Starting the Conversation.. Children & Society, 28. 2014; Polvere, L. Agency in Institutionalised Youth: A Critical Inquiry. Children & Society, 28 2014; Åkerström, J. Aytar, O. Brunnberg, E. Intra- and Inter-generational Perspectives on Youth Participation in Sweden: A Study with Young People as Research Partners. Children & Society, 29, 2015.

Barnen beskriver att de försöker göra omgivningen uppmärksam på sina behov och önskemål, och påpeka sådant som inte fungerar. De försöker föra fram sina åsikter och påverka beslut.⁴ Barn som till exempel får stöd av en elevassistent i skolan tycker att det är konstigt att de inte får vara med och rekrytera assistenten eftersom de är beroende av att relationen fungerar bra. Detta är särskilt viktigt när assistenten ska vara behjälplig i intima situationer som toalettbesök.

Enligt barnrättskommittén är konventionsstaterna skyldiga att säkerställa att även barn som har svårt att föra fram sina åsikter får möjlighet att göra det. Barn som har en funktionsnedsättning ska få de kommunikationsverktyg som behövs för att de lättare ska kunna uttrycka sina åsikter.⁵

Personer med funktionsnedsättning har rätt till stöd från samhället för att kunna leva ett så självständigt liv som möjligt. Det är en mänsklig rättighet⁶ såväl som en rättighet som regleras i flera konventioner och lagar, till exempel LSS och skollagen. Stödet ges av stat, kommun och landsting och kan vara praktiska hjälpmedel som rullstolar, läsplattor och dataprogram för lärande, behandling med läkemedel eller en elevassistent i skolan.⁷

I våra samtal med barn resonerar de om att hjälpmedel kan vara bra, men det absolut viktigaste stödet kommer från familj och vuxna som har kunskap om barnets funktionsnedsättning.

Information måste anpassas

Barn har enligt artikel 12, 13 och 17 i barnkonventionen rätt att få information och att komma till tals i frågor som rör dem. Det är en förutsättning för att barn ska kunna vara delaktiga och påverka sin situation. Men många barn vittnar om att information som inte är anpassad kan vara svår att ta till sig. De berättar att de inte känt sig berörda av broschyrer om hur andra har upplevt sin funktionsnedsättning, utan vill hellre veta hur de kan få hjälp med sina egna problem.

Även funktionsnedsättningskonventionen understryker barns rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör dem och att deras åsikter ska

- 4 Enligt Roger Harts (1992) steg för barns delaktighet består denna av tre steg av skenbar delaktighet och fem steg av reell delaktighet. Information, konsultation, barns inflytande över beslut, barns initiativ och barn och vuxnas gemensamma beslut (för ett djupare resonemang, se Hart, R. *Children's Participation in Sustainable Development*. Earthscan LTD. 1992; Näsman, E. *Barn, barndom och barns rätt i Barns makt*. Lustus förlag. 2004)
- 5 Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12, Barnets rätt att bli hörd, 2009, punkt 21.
- 6 Jfr funktionsnedsättningskonventionen, artikel 1 och barnkonventionen, artikel 23.
- 7 Jfr 5 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade och 11 kap. 2 § skollagen (2010:800).

tillmätas betydelse i förhållande till deras ålder och mognad på lika villkor som för andra barn. För att kunna utöva denna rättighet ska de erbjudas stöd anpassat till funktionsnedsättning och ålder.⁸

Bägge kommittéerna välkomnar den nya bestämmelsen i LSS som infördes 2010⁹ och säger att ett barn med funktionsnedsättning ska ha möjlighet att framföra sina åsikter när en insats rör honom eller henne. Samtidigt uttrycker de sin oro över att barn med funktionsnedsättning inte regelmässigt får komma till tals och uttrycka sina åsikter i frågor som rör dem.¹⁰

Forskning visar att barns rätt till skydd i vissa fall prioriteras på bekostnad av deras rätt att komma till tals¹¹ – bland annat för att de vuxna är måna om att barn inte ska ta för stort ansvar. Vi märker i våra samtal med barn att acceptansen för detta förhållningssätt är ännu mer utbredd när det gäller barn med funktionsnedsättning. Det finns motstånd både från föräldrar, som har sin bild av vad som är det bästa för barnet, och från professionella, som inte känner sig beredda att involvera barn i stödprocessen.

Kunskap ger stöd

Information är inte bara en förutsättning för delaktighet utan även ett viktigt stöd för att hantera sin funktionsnedsättning. Barn vill veta hur funktionsnedsättningen påverkar deras liv nu och i framtiden, men beskriver att de inte alltid får anpassad information. De vill även veta vad det finns för hjälp att få i både hemmet och i skolan.

En del barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar får stöd genom mediciner för att klara av en svår vardag. Barn berättar hur de plötsligt kan koncentrera sig på att lösa uppgifter i skolan som förut varit omöjliga. Men barn berättar också hur medicinerna gör livet lite mer slätstruket och tråkigt och ger upphov till kroppsliga reaktioner som de inte förstår. Barnen säger att det är skrämmande, särskilt som de ofta har knapphändig information om biverkningar. Barnen menar också att medicin inte är tillräckligt. De behöver också stöd i form av samtal för att förstå sig själva och sin omgivning.

Gemensamt för många barn är att de önskar mer information om sin diagnos och hur medicinerna fungerar och påverkar dem.

8 Funktionsnedsättningskonventionen, artikel 7.3.

9 8 § 2 st. lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

10 Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 39; Funktionsnedsättningskommittén, Sammanfattande slutsatser avseende Sveriges första rapport, 2014, punkt 19

11 Se till exempel Eriksson, M. *I skuggan av Pappa. Familjerätten och hanteringen av faders våld*. Stehag: Gondolin. 2003. Röbäck, K. Barns röster i vårdnadstvister – om verkställighet och professionellas riskbedömningar. Skriftserien 2012, 2012

Barn uppfattar att den information som ges huvudsakligen är riktad till föräldrarna.

De påpekar dessutom att det kan vara svårt att ta till sig all information när man får sin diagnos och att det därför är bra att få information löpande. De efterlyser fler tillfällen där de kan ställa frågor och få svar på sådant de undrar över.

Den 1 januari 2015 trädde patientlagen (2014:821) i kraft. Syftet med lagen är att stärka och tydliggöra patientens ställning och att främja patientens självbestämmande och delaktighet.¹² Av lagen framgår att information ska anpassas till mottagarens ålder, mognad, erfarenhet, språkliga bakgrund och andra individuella förutsättningar.¹³

Barnombudsmannen är positiv till förändringen och till att det pågår mycket arbete inom hälso- och sjukvården på detta område. Barnens röster understryker dock att fortsatt utveckling behövs.

Barnrättskommittén har i sin senaste rekommendation till Sverige framfört att psykologisk behandling och specialiststöd ska prioriteras framför förskrivning av läkemedel.¹⁴ Barn som vi har träffat har olika upplevelser av läkemedelsbehandling. Men Barnombudsmannen vill betona att det är viktigt att barn är delaktiga i utredningar och får förståelse för hur mediciner kan påverka deras känslor och beteenden.

Barnombudsmannen anser att det finns ett mycket stort behov av att stärka barns rätt till delaktighet. Det krävs både skärpta krav i lagstiftningen som rör barn med funktionsnedsättning och förändringar i hur lagstiftningen tillämpas.

Brist på samordning

Barn vill också att deras föräldrar ska få bättre stöd. Framför allt för att kunna vara ett bra stöd för sina barn på resan genom livet. Men barn pratar också om hur föräldrarna kämpar för att de ska få del av sina rättigheter och för att få livet att fungera. Det skapar en oro för vad som händer om föräldrarna inte orkar mer. Vem ska hjälpa mig då? Barns omsorg om sina föräldrar har nyligen uppmärksammats i forskning om barn som anhöriga.¹⁵

En anledning till att stödet ibland dröjer kan vara det stora antalet aktörer som är inblandade vilket leder till samordningsproblem för många barn och deras föräldrar. Barnrättskommittén har påpekat att eftersom

¹² Prop. 2013/14:106, sid. 1.

¹³ 3 kap. 6 § patientlagen (2014:821).

¹⁴ Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 43–44.

¹⁵ Järkestig-Berggren, U., Magnusson, L & Hanson, E (red) Att se barn som anhöriga – om relationer, interventioner och omsorgsansvar. Nka, barn som anhöriga och Linnéuniversitetet, 2015.

stödinsatser för barn med funktionsnedsättning ofta tillhandahålls av olika statliga och ickestatliga institutioner, och oftast är fragmenterade och inte samordnade, resulterar det i att en del stödinsatser tillhandahålls i onödan från flera håll samtidigt, medan andra helt saknas.¹⁶

Att det finns ett behov av samordning framkommer i Barnombudsmannens fördjupningsstudie, där rektorer i enkäten efterlyser bättre samverkan mellan de aktörer som eleven har kontakt med, till exempel bup, habiteringen och socialtjänsten. Svårigheterna att samordna stödet bekräftas också av Riksrevisionen som har granskat hur stödet till barn och unga med funktionsnedsättning är organiserat. Riksrevisionen konstaterade att föräldrarna får ta initiativet och ansvaret för att samordna stödet och rekommenderade att regeringen skulle starta en försöksverksamhet med samordnare.¹⁷

2012 gav regeringen Socialstyrelsen i uppdrag att komma med förslag på hur en försöksverksamhet med samordnare skulle kunna se ut.¹⁸ I sin rapport till regeringen skriver Socialstyrelsen att flera landsting redan arbetar med samordnare på olika sätt och att behovet av samordnare därför är oklart.¹⁹ I november 2015 fick Socialstyrelsen ett nytt uppdrag att undersöka behovet av föräldraskapsstöd och ta fram ett kunskapsunderlag och metodstöd. Syftet var att få en bättre samordning av insatser för barn med funktionsnedsättning.²⁰ Det finns alltså initiativ men hittills har inga insatser konkretiserats.

Både barnrättskommittén och funktionsnedsättningskommittén har rekommenderat Sverige att stärka stödet till föräldrar som har barn med funktionsnedsättning.²¹ Barnombudsmannen instämmer i detta. Vi anser att barnen och deras familjer ska kunna få stöd av samordnare. Barnombudsmannen anser även att Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF) bör ges i uppdrag att ta fram ett föräldrastöd riktat specifikt till denna grupp föräldrar.

 16 Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 9 (2006), punkt 21.

17 Riksrevisionen, Samordning av stöd till barn och unga med funktionsnedsättning – Ett (o)lösligt problem?, 2011, sid.12.

18 Regeringskansliet, Uppdrag om förslag till försöksverksamhet med samordnare för barn och unga med funktionsnedsättning m.m. (Dnr. S2012/4967/FST).

19 Regeringskansliet, Uppdrag angående kunskapsunderlag och metodstöd om föräldraskapsstöd och om samordning av insatser avseende barn och unga med funktionsnedsättning (Dnr. S2015/07318/FST).

20 Regeringskansliet, Uppdrag angående kunskapsunderlag och metodstöd om föräldraskapsstöd och om samordning av insatser avseende barn och unga med funktionsnedsättning (Dnr. S2015/07318/FST).

21 Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 39–40; Funktionsnedsättningskommittén, Sammanfattande slutsatser avseende Sveriges första rapport, 2014, punkt 15–16.

Många hinder

Barnen som vi har träffat möter hinder i sin vardag som gör att de inte kan vara delaktiga i samhället som andra. Vi har tagit del av berättelser där barn beskriver att de har svårt att ta sig fram i kollektivtrafiken och att de inte kan ta del av information som ropas ut i högtalare. Barnen berättar även att det saknas textning av nyheter och reklam på tv.

Barns berättelser om svårigheter i kollektivtrafiken bekräftas av Myndigheten för delaktighets (MFD) rapport som konstaterar att arbete kvarstår innan alla kan resa på lika villkor. Att inte kunna ta sig ombord på fordon beskrivs som det största hindret. Det krävs en ökad tillgänglighet och användbarhet för att fler personer med funktionsnedsättning ska kunna resa med kollektivtrafiken.²²

Enligt barnkonventionens artikel 2 ska varje barn tillförsäkras alla rättigheter som anges i konventionen utan åtskillnad av något slag. Inget barn får diskrimineras. I artikel 9 i funktionsnedsättningskonventionen slås fast att samhället ska se till att personer med funktionsnedsättning har tillgång till den fysiska miljön; transporter, information och kommunikation på samma villkor som andra. Detta för att kunna leva oberoende och fullt ut delta på alla livets områden.

I strategin för genomförande av funktionshinderspolitiken framgår i ett av inriktningsmålen att den fysiska tillgängligheten för människor ska förbättras, bland annat genom att undanröja hinder. Enligt strategin är en förbättrad fysisk tillgänglighet en förutsättning för att insatser som syftar till att ge människor med funktionsnedsättning stöd ska leda till full delaktighet.²³ Enligt lagen om handikappanpassad kollektivtrafik ska man ta hänsyn till funktionshindrades särskilda behov när kollektivtrafik planeras och genomförs.²⁴

Men efter våra möten med barn och unga kan vi konstatera att Sverige har en bra bit kvar till att leva upp till de krav som strategin och konventionerna ställer.

För att barn med funktionsnedsättning ska kunna vara delaktiga i samhället fullt ut behöver tv, radio och datorer göras tillgängliga.²⁵ Att det ibland saknas textning av bland annat tv-program innebär att barn inte kan ta del av det som sänds på samma villkor som andra.

22 MFD, Samlad uppföljning av funktionshinderspolitiken. Hur är läget 2015?, 2015.

23 Socialdepartementet, En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016, 2011, sid.5.

24 Lagen (1979:558) om handikappanpassad kollektivtrafik.

25 Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 17, Barnets rätt till vila, fritid, lek och rekreation samt till kulturella och konstnärliga livet, 2013, punkt 50.

Fritiden viktig

Många av de barn och unga som Barnombudsmannen har träffat berättar att de är aktiva på fritiden. En del vittnar dock om att de gärna skulle vilja vara mer aktiva, men att det kan vara svårt att hitta aktiviteter som passar. Barn med kommunikationssvårigheter berättar att det är svårt att vara med i en idrottsförening om de inte kan kommunicera med andra i laget. Andra barn berättar att de inte kan ägna sig åt den aktivitet de skulle vilja på grund av sin funktionsnedsättning. Barnen berättar även att det saknas mötesplatser och föreningar för barn och unga med funktionsnedsättning där de kan träffa andra barn med liknande förutsättningar.

Flera studier visar att många barn saknar aktiviteter på fritiden²⁶ eller hindras av bristen på tillgänglighet.²⁷ Även i Barnombudsmannens tidigare arbeten framkom att många kommuner inte kunde erbjuda ungdomar fritidsaktiviteter och mötesplatser.²⁸

Folkhälsomyndigheten påpekar att miljön är särskilt viktig för personer med funktionsnedsättning eftersom den i de flesta fall avgör om det uppstår ett funktionshinder eller inte.²⁹ Det ligger i linje med det inriktningsmål i regeringens strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken som handlar om att förbättra möjligheten för personer med funktionsnedsättning att delta i kultur- och idrottslivet.³⁰

62

Barn behöver lek och rekreation och fysiska och kulturella aktiviteter för sin utveckling och dessa ska vara utformade med hänsyn till barns förmågor och önskemål.³¹ Av artikel 23 och 31 i barnkonventionen framgår tydligt att alla barn ska ges lika möjlighet att delta i fritidsverksamhet. Rätten till fritid och kultur finns även i funktionsnedsättningskonventionen.³² Men barnrättskommittén betonar att flera hinder står i vägen för att de ska kunna utöva sina rättigheter.³³

26 Myndigheten för handikappolitisk anpassning, Barn äger – Handisams slutsatser och förslag utifrån studien Barn och unga med en funktionsnedsättning – en beskrivning av deras vardag, 2014; Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Focus 14 Ungas fritid och organisering, 2014.

27 MFD, Samlad uppföljning av funktionshinderspolitiken. Hur är läget 2015?, 2015.

28 Barnombudsmannen, Handikappförbunden, Allmänna arvsfonden, Fritid för barn och unga – En inventering av kultur- och fritidssatningar, 2006.

29 Statens folkhälsoinstitut, Funktionsnedsättning, fysisk aktivitet och byggd miljö – Den byggda miljöns betydelse för fysisk aktivitet för vissa typer av funktionsnedsättning, 2011.

30 Socialdepartementet, En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016, 2011.

31 Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12, Barnets rätt att bli hörd, 2009, punkt 115.

32 Funktionsnedsättningskonventionen, artikel 30.

33 Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 17, Barnets rätt till vila, fritid, lek och rekreation samt till det kulturella och konstnärliga livet, 2013, punkt 50.

För att barnen ska få bättre tillgång till dessa arenor och bli mer delaktiga måste beslutsfattare lyssna på barns och ungas synpunkter. Statens folkhälsoinstitut har visat att ökat inflytande för barn har gynnsamma effekter på deras hälsa och välfärd.³⁴

Barnombudsmannen anser att barn och unga ska vara delaktiga när samhället planerar och utvärderar dessa arenor. På så sätt ökar deras möjligheter till inflytande och delaktighet både i samhället och i sina liv. Barnombudsmannen anser även att det ska ställas krav på kommuner, landsting och staten att systematiskt involvera barn och unga för att få fram deras synpunkter när man tar fram eller utvärderar en verksamhet som berör dem eller en fysisk miljö som de vistas i, exempelvis lekplatser och mötesplatser.

Efter våra möten med barn och unga kan vi konstatera att det återstår mycket arbete innan Sverige kan anses leva upp till både konventionerna och strategin. Barnombudsmannen anser att alla barn ska ges samma möjlighet att delta i fritidsaktiviteter och att det är viktigt att dessa anpassas efter barn med funktionsnedsättning.

³⁴ Wennerholm Juslin, P. och Bremberg, S, När barn och ungdomar får bestämma mer påverkas hälsan. En systematisk forskningsöversikt. Statens Folkhälsoinstitut, 2004.

Lill Hultman

"Assistent främjar spontanitet och oberoende"

Vad tycker ungdomar om att ha personlig assistans? När Lill Hultman intervjuade gymnasieelever om deras upplevelser blev det tydligt att det finns lika många perspektiv som individer och att stödet måste utformas individuellt.

64

*Lill Hultman, doktorand
Karolinska Institutet.*

Alla har sin personliga uppfattning om hur en bra assistent bör vara. Det insåg snart Lill Hultman, doktorand vid Karolinska Institutet, när hon intervjuade ungdomar mellan 16 och 21 år om hur de upplever sin personliga assistans.

– Det förekommer stora individuella skillnader och i våra samtal blev det tydligt att det verkligen är ett individuellt format stöd där alla hade personliga önskemål.

Det enda önskemål som alla hade gemensamt var att assistenten måste vara en person de trivs med. Men vad det innebär kunde variera stort. För vissa ungdomar var det viktigt att assistenten delade deras fritidsin-

tressen. Andra ungdomar, särskilt de som hade haft många assistenter och under en lång period, föredrog en mer professionell relation där det fanns personkemi men där assistenten inte skulle uppträda som en kompis.

– Olika assistenter fyller olika roller för olika ungdomar och i olika perioder, påpekar Lill Hultman.

Assistenten behöver ha ingående kunskap om ungdomarna och veta vad som ska göras, när det ska göras och hur det ska göras. En del intervju-

personer påpekade att det inte räcker med ett möte för att avgöra hur det kommer att fungera. Först efter ett antal arbetspass går det att avgöra huruvida assistenten är lyhörd och kan läsa av kroppssignaler.

– De vill inte alltid behöva säga vad de vill utan efterlyser ett bra samspel där assistenterna känner när de ska vara aktiva eller dra sig tillbaka, säger Lill Hultman.

Att byta assistent är tufft för många. Dels för att de måste gå igenom alla rutiner på nytt. Dels för att de kanske förlorar någon som de haft en bra relation med, särskilt om de inte har beslutat sig för att hålla ett professionellt avstånd.

– En del ungdomar väljer med åren att ha en annan typ av relation till assistenterna. Har du många assistenter måste du hitta ett sätt att förhålla dig till att många ser det som ett genomgångsyrke.

En sak som faktiskt var gemensamt för alla de ungdomar som Lill Hultman intervjuade var att de såg värdet av insatsen, eftersom den låter dem vara spontana och ha egna fritidsaktiviteter utan att vara beroende av föräldrarna. Alternativet, att inte ha assistans, var inte gångbart.

– Det får dem att känna sig som alla andra.

"Det enda önskemål som alla hade gemensamt var att assistenten måste vara en person de trivs med. Men vad det innebär kunde variera stort."

Johan Strid

"Attityder hindrar barn att idrotta"

Barn med funktionsnedsättning har svårare än andra barn att aktivera sig utanför skolan, mycket på grund av förlegade attityder. "Föräldrarna måste våga ställa krav", säger Johan Strid, generalsekreterare på Svenska Parasportförbundet.

66

Johan Strid, GD, Svenska Parasportförbundet.

Intresset för parasport har exploderat i Sverige. Paralympics, OS för idrottare med funktionsnedsättning, har varit dragloket som har synliggjort personer med funktionsnedsättningar. Nu har även den "vanliga" idrottsrörelsen börjat rikta sig mer mot personer med funktionsnedsättning. Utöver Parasportförbundet är det idag 27 idrottsförbund som har sådan verksamhet.

Så långt positivt. Verkligheten för många barn med funktionsnedsättning är dystrare. Över hälften av alla barn mellan 7 och 18 år i Sverige är med i en idrottsförening. För barn med funktionsnedsättning uppskattas siffran ligga på 5–10 procent.

De här barnen möter många trösklar på sin väg mot en aktivare livsstil. Några är praktiska, som att lokaler inte är anpassade eller att idrottsaktiviteterna är för tidskrävande. Största tröskeln är attityder. Johan Strid berättar om en gammal kultur som säger att barn med funktionsnedsättning inte ska idrotta. Han berättar också att det finns en "beröringsskräck" eftersom omgivningen inte vet vad den *kan* göra för barnen.

Det här är Johan Strids tips till föräldrar för att barnen ska få börja idrotta:

- Se att barnet har förmåga. Fler förmågor än vad föräldrarna förstår.
- Utforska möjligheterna! Vilka idrotter finns att välja på?
- Även om vardagen är stressig, försök se att ditt engagemang för barnens idrott – med andra vuxna – faktiskt ger dig som förälder energi.
- Våga ställa krav på skola och idrottsföreningar. Idrotten har ett samhällsuppdrag.

– En vanlig attityd från skola och föräldrar är att man inte tror att det ska gå. En osäker idrottslärare kan säga 'rulla runt kvarteret så får du godkänt'. Det händer! Idrottsföreningarna har heller inte alltid kunskap, förmåga eller vilja att ta in barn med funktionsnedsättning, säger Johan Strid.

Barn med dolda funktionsnedsättningar, som neuropsykiatriska, har lättare att komma in i idrotten. Det vi kallar nedsättning kan då vara en tillgång.

– En del av diagnoserna innebär ju en ökad förmåga att fokusera. Då kan det hjälpa till. Vi kan anta att det finns många duktiga idrottare som har en neuropsykiatrisk diagnos.

Johan Strid säger att föräldrar till barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar inte ska tveka att vända sig till sin lokala idrottsförening.

– Men då gäller det också att föräldern ger ledarna en möjlighet att förstå barnet. Att bara "dumpa" barnet på träningen är en dålig strategi. Man måste ha en dialog. Med de flesta neuropsykiatriska diagnoserna kan man ha en dialog, skapa förståelse, och med ganska enkla medel anpassa verksamheten därefter.

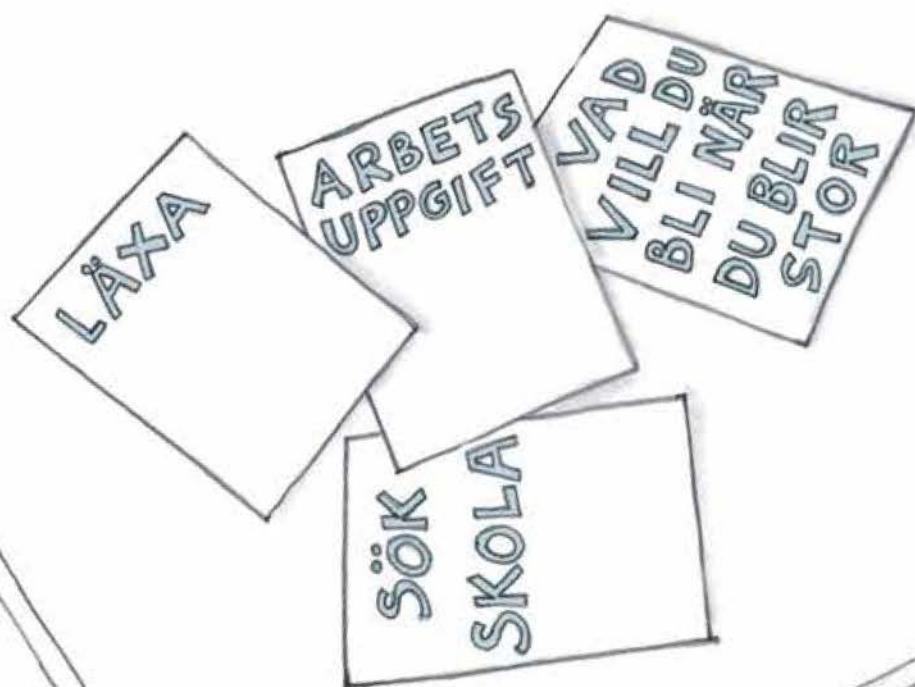
Johan Strid menar att samhället skulle gynnas av att fler barn med funktionsnedsättning kom in i idrotten. Forskning visar att bättre fysik ger bättre hälsa. Hälsa i sin tur bidrar till ökad förmåga att ta hand om sig själv, ta till sig kunskap och därmed lyckas bättre i skola och arbetsliv.

– Vi ser att personer som varit aktiva i parasporten i större utsträckning är självständiga individer, som har en plats i samhället och är arbetande. Det tycker jag är extremt positivt!

– Folkhälsan bland personer med funktionsnedsättning är usel i jämförelse med övriga befolkningen. Det visar rapport på rapport. Och vi sitter ju på lösningen – om vi bara får fler människor att börja utöva idrott.

68

Skolan

Att få stöd och hjälp i skolan tar lång tid och kräver stora ansträngningar från både barn och deras föräldrar. Samtidigt som skolan är ansvarig för att den ska vara tillgänglig för barn med funktionsnedsättning visar barns röster att verkligheten ofta ser annorlunda ut.

Barns röster

"Vad jag hade velat få reda på är vilken slags hjälp det finns att få"

70

Adina ser sin diagnos som en öppning till att få den hjälp och det stöd hon vill ha: "[...] Och det gav ju mig väldigt mycket, alltså svar på, alltså en bekräftelse och, alltså, ja men dyslexi var ju jätteskönt, och att det sattes in hjälp. Att det kändes som att 'okej, nu har jag det här pappret, nu kommer jag kunna få mer hjälp'."

Selma har adhd och resonerar kring diagnostisering och könsnormer: "Som tjej och ha adhd, alltså det är ju, ingen tror ju på en. [...] Alla var så här 'oj, hade du det' efteråt, för att man skriker inte och man slåss inte och man, alltså det är många killar som är utagerande och väldigt impulsiva medan man som tjej [...] Alltså tjejer har ändå ofta att dom presterar bättre i skolan och att dom är inte lika [...]"

Även Linn har tankar om detta: "Jag tror också att det är lätt hänt att just med tjejer som har adhd eller add, inte märks på samma sätt. Jag tror att många identifierar adhd med att springa runt och inte sitta still, men man tränar sig också på att sitta still ... det känns som att det, som jag, det var ingen som förstod det i början. Och jag var aldrig bråkig i skolan heller."

Även andra barn berättar om diagnosen som en möjlighet till stöd. Från barnens perspektiv kan stöd i skolan ta väldigt lång tid att få och de kan tvingas flytta runt i olika klasser och olika skolor innan de till slut får hjälp. Skolan kan också ha bristande rutiner.

Maja har en önskan: "Att kanske lärarna faktiskt hade hjälpt mig mer alltså, faktiskt lite så, gjort någonting lite tidigare och inte liksom efter flera år, så. Det hade varit ... nog det bästa tror jag. Och kanske sätta mig i en mindre klass eller liksom. Det hade nog varit bra. När jag var så liten typ, då hade jag ju ändå liksom kommit i fatt det och liksom ändå lärt mig som alltså som jag skulle."

Sofie beskriver hur hennes mamma kämpade: "Ja, jag fick som extra hjälp, men trots det så tog det så himla lång tid och vi var tvungna och driva ... Till slut var det min mamma för min syster hade också dyslexi, hon fick också jättesent. Så det var vi som fick driva hela, att se till att det var skolan som gick in."

Olika behov

En flicka vill få information om vad hon kan få för hjälp: "Vad jag hade velat få reda på är vilken slags hjälp det finns att få, i skolan och kanske om det finns hjälp i hemmet, på fritiden och så där, sådana saker. För mig har det typ bara varit medicin och att snacka lite med skolkuratorn, och medicin."

Maja beskriver att hon hade behövt en mindre grupp för att komma till sin rätt: "Att det är för stora klasser, faktiskt. När man är, alltså, när jag gick i mellanstadiet och lågstadiet. Det var ju väldigt stora klasser. Och så hade man ju en lärare liksom åt gången. Och hur mycket folk som helst, och liksom barn."

Michelle berättar hur ordningen i skolan påverkade henne: "I högstadiet blev det stökigare och stökigare i klassrummet, särskilt på matten, och det gjorde ju att jag blev mer och mer ljudkänslig och känslig över bara att vara bland andra människor för att jag kände mig utsatt."

Mohammed behöver någon som förklarar: "Om du har fått problem, dom förklarar, dom förklarar bra. Dom har koll på en hela tiden, dom ser hur jag arbetar och dom kollar och sen när jag har problem med nånting dom förklarar till mig, dom göra bra och dom ser till att jag förstår."

Alma uppskattar ett lugnare tempo, en takt som hon klarar av: "Om jag ska jämföra min förra skola med denna, det är långsammare tempo, jag känner mig inte som en måltavla, för i vanliga skolor, då känner man sig riktigt dum i huvudet i många fall. På den här skolan så ligger jag till och med före väldigt många av mina klasskamrater. Det är långsammare tempo, man hinner med lättare."

Ida som är döv berättar att när lärarna inte kan teckenspråk griper andra elever in. Hon skulle vilja ha lärare som kan teckenspråk: "Och det är det jag menar, att de hörselskadade får mer rätt att lära sig än vad jag får. Ibland så är det ju hörselskadade elever som översätter till oss då. Så att dom blir som tolkar till oss. Det är ju en extra belastning för dom."

En del kan behöva stöd av en psykolog, men det stödet är inte alltid tillgängligt om man är hörselskadad som Signe: "Vår psykolog är inte teckenspråkig. Vi har ingen psykolog, faktiskt."

Selma säger: "I Sverige har vi fri skola, och alla har rätt till skola. Men då ska ju alla ha rätt till att kunna ta åt sig kunskapen i skolan, för att alla har inte samma familjer eller förutsättningar och det kanske man ska tänka på, att det står faktiskt i lagen och då borde man följa det [...] Det handlar ju

om att man ska sätta sig ner och tänka och komma på att 'okej, vi behöver alltid ha redo filmer för dom som lär sig bättre genom att lyssna, och texter för dom som lär sig bättre av att läsa'."

Många skolbyten

Simon har flyttat runt mellan skolor: "En av klasserna var rätt stor och då fick vi inte heller så mycket hjälp. Sen en, ja, andra klassen var mera, dom hade mera adhd. [...] Sen har jag gått här också. Så jag har gått i tre skolor." Han hade velat bo kvar på sitt internat.

Erik ville gå kvar i sin gamla skola: "Om jag hade fått välja hade jag inte bytt skola från första början."

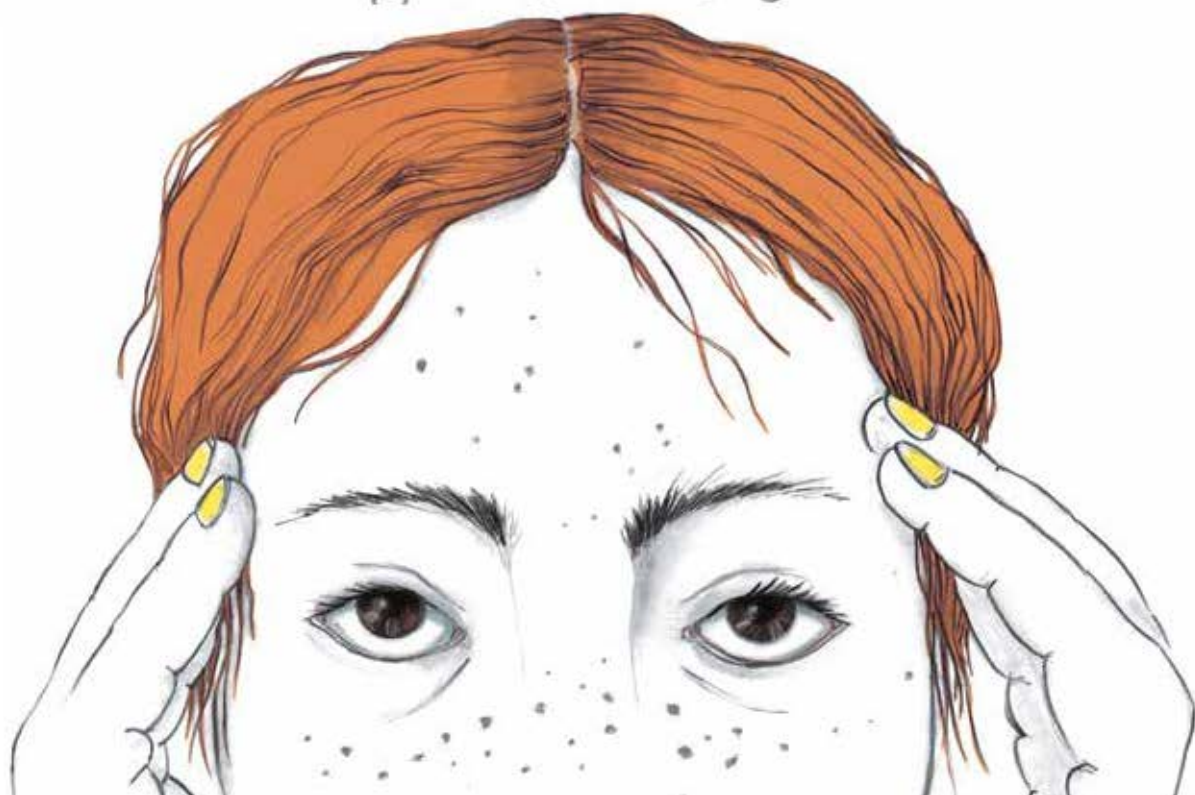
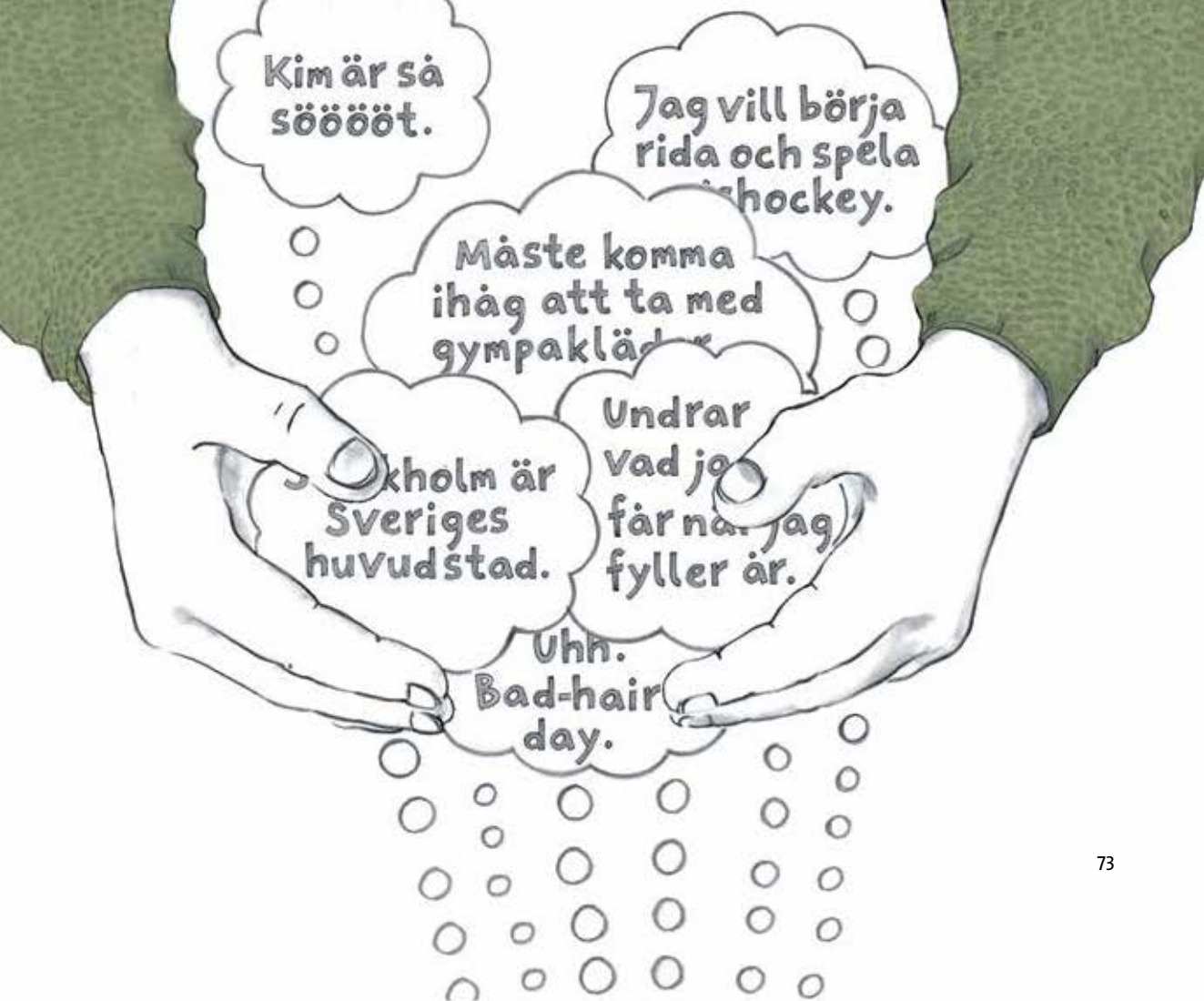
När Alan först bytte till särskolan hade han inget att säga till om: "Det var min mamma och pappa...så jag blev jättegrinig. När jag fick ett skolfoto på min nya klass så tog jag det och knölade ihop det." Men idag känner Alan att de vuxna lyssnar på honom, och han var med och fattade beslut om att byta klass: "När jag kom överens med läraren att det var bra att gå över, då kom vi överens om att vi ska försöka få mig att göra en sak där och sedan annat med min klass ... men det är en trevlig lärare som är snäll."

Även Julius delar upplevelsen av att flytta runt mellan skolor: "Jag har gått på tre olika skolor. Först så gick jag på en vanlig kommunal skola [...] Men där slutade jag i klass 5 och började här. Men på fredagar, så gick jag inte i skolan, då åkte jag till [...]. En annan dövskola, alltså det var ju bara hörande elever, sen var det en liten klass, med döva."

En kille berättar att han har flyttat runt ännu mer: "Jag har flyttat många gånger." Han berättar att stödet förbättrades mycket när han bytte skola: "Men så fick jag börja på en bup-skola och det tyckte jag var en av de bästa skolor jag någonsin varit på, man kunde koncentrera sig. Det är därför jag vet att jag har mer kapacitet, att jag klarar av den här skolan." Men han fick inte vara där så lång tid: "Någon månad. Det var riktigt härligt där. Sedan efter det fick jag gå om en klass för att jag hade varit borta så mycket. Det blev också lite konstigt, det här med mognaden och så."

En pojke fick flytta över halva Sverige för att gå i en skola där han kan få rätt hjälp. Han gick först i en skola som låg nära hemmet: "Jo, den jag gäddade den, den, den ... Jag lärde inte mig och det." Så han får flyga till en skola långt bort från sin familj och bara träffa dem på helgerna. Förutom att han längtar efter sin familj varje dag leder det till ytterligare svårigheter: "Det är så långt. Jag har så ont i öronen då."

Barn som är döva eller gravt hörselskadade får flytta dit skolorna som är anpassade efter deras stödbehov finns. En kille som flyttat berättar: "För att där finns ju alla inriktningar på teckenspråk och hörselteknik." Ibland flyttar familjerna med. Känslan när han till slut fick plats på en specialskola: "Tänkte jag 'yes, nu har jag äntligen kommit rätt'."

Bristande förståelse

Adina berättar att både hon själv, som har dyslexi, och hennes bror som har en funktionsnedsättning, har mött bristande förståelse: "Men jag tänker att man måste, eller att lärarna också måste få bra utbildning så att dom verkligen vet vad allting är, för alltså det har varit så mycket grejer att ... missförstånd, både med mig och min låtsasbror. Alltså att dom också har bara en stereotypisk bild att dom inte har gått igenom det tillräckligt, att dom måste fortsätta utbilda sig i hur man hjälper folk med skrivsvårigheter."

Alma säger: "En sak jag tänkte på, just det om jag fått ändra någonting så hade jag ändrat så att lärare har lite mer kunskap om diagnoser, för det är inte alltid föräldrar tänker på varför deras barn mår dåligt och så där. Om en lärare som ser barnen väldigt mycket, om dom hade bättre insikt i barn som autism och så där, då kanske dom kan ta kontakt och få en diagnos, det tror jag hade underlättat för många."

Den förståelsen fick inte Lana: "Min första skola, då hade jag inte fått min diagnos än och då blev jag betraktad som slö, långsam och så där."

Sofie beskriver en situation där det inte hjälpte att hon fick extratid, eftersom läraren inte alls förstod vad hon hade svårt med: "Det var en lärare, när jag började i 3:an, slutade från deras skola, så kom jag så här, så skulle man ju kunna klockan. Så satt jag med henne själv, för jag fick lite så här extratid. Hon bara, "hur mycket är klockan nu?", Jag bara 'hmm, ehm, den ska vara exakt 7 minuter över 3'. Och då trodde jag att varje sån där grej var en minut, alltså varje 5 minuter var en minut. Och då alltså, hon skällde ut mig. Hon skrek på mig. Alltså hon skrek på mig liksom och var jättearg."

Ida berättar att lärarna gör skillnad på hörselskadade och döva elever på specialskolorna, de som är döva får inte lika stor chans att visa att de kan. Hon ger exempel: "Kanske några lärare som har sagt det, 'ja, men det är synd att du är född döv'. Och, "hoppas du får jobb sen'. Det är ett exempel

"En sak jag tänkte på, just det om jag fått ändra någonting så hade jag ändrat så att lärare har lite mer kunskap om diagnoser, för det är inte alltid föräldrar tänker på varför deras barn mår dåligt och så där."

att man inte har nån hög nivå då, som att man är dum. Att det är lite synd om oss, som dumma ungefär.” Hon blev lovad svårare böcker och mer utmaningar, men det kom aldrig.

Josefine berättar om känslan när hon fick rätt stöd: ”Alltså den senaste skolan jag gått på har jag fått jättemycket hjälp med, eller i snarare. Men det är en resursskola för ... man måste ha en autism- eller Aspergerdiagnos för att kunna gå där också. Men den skolan har hjälpt mig alltså så mycket så att det är ovärderligt att ... alltså den skolan är allting för mig också. Men innan har jag inte fått någon hjälp.”

Även för Moa kom stödet först när hon bytte skola och fick en diagnos: ”Den är himmelriket, tyckte jag när jag började, för tidigare hade det varit, jag visste inte att jag hade Asperger ... många säger att om jag hade fått diagnosen som jag är nu, så hade det inte märkts ... i grundskolan var jag väldigt mobbad, dom retade mig och gjorde saker som dom visste skulle få mig stressad eller ledsen. Det var så mysigt att komma till skolan här, för alla hade haft den här känslan att vara mobbade eller utstöttade.”

SCHEMA

Klass 6B		Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag
08.00	20-	Sv			Bi
09.00	20-		ADHD b131	Ma e120	
10.00	20-	AKK b36	ldh e121	ADD b110	ldh
11.00	20-	No b303	OCD b101	Bliss a10	
	40-	Lunch	Lunch	Lunch	
	40-		Re b10	Funkis	

Vår analys

Alla barn har rätt att nå sin fulla potential

76

Barn berättar att det tar lång tid att få stöd i skolan och att de själva och deras föräldrar fått kämpa mycket för att få hjälp. De saknar information om vad det finns för möjligheter till stöd och de beskriver att även vuxna i deras närhet, både professionella och föräldrar, saknar den kunskap som behövs för att tillgodose deras behov.

En del barn berättar att det var viktigt att få en diagnos för att få rätt hjälp i skolan. Något barn påpekar att det är skolans ansvar att anpassa undervisningen för alla, men upplever inte att det är så. Ett sätt att anpassa undervisningen till olika individer, föreslår barnen, är att lärarna förbereder material för olika inlärningsstilar.

Utbildning är en mänsklig rättighet som betonas i såväl FN:s konventioner som svensk lagstiftning. Alla barn har rätt att utveckla sin potential och inget barn ska stängas ute från utbildning.¹ I skollagen står att alla elever ska ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål.²

Skolan har ett inkluderande uppdrag, vilket innebär att den ska ta hänsyn till elevers olika behov och uppväga skillnader i deras förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen.³

Elever som riskerar att inte nå de nödvändiga kunskapskraven har rätt att få stöd från skolan. Oftast ges stödet i ett första skede i form av så kall-

¹ Jfr Barnkonventionen, artikel 28; Funktionsnedsättningskonventionen, artikel 24; 1 kap. 8 § skollagen (2010:800).

² 3 kap. 3 § skollagen (2010:800).

³ 1 kap. 4 § 2 st. skollagen (2010:800).

lade *extra anpassningar*.⁴ Detta är en mindre omfattande stödsats som normalt kan genomföras av lärare och övrig skolpersonal inom ramen för den ordinarie undervisningen.⁵

Om extra anpassningar inte räcker kan elever beviljas särskilt stöd.⁶ *Särskilt stöd* handlar om insatser av mer ingripande karaktär som oftast inte kan genomföras inom den ordinarie verksamheten. Rektor måste godkänna insatserna och dessa ska dokumenteras i ett åtgärdsprogram.⁷

Även om skolpersonalen har ett ansvar att uppmärksamma elever som kan vara i behov av särskilt stöd är det viktigt att vårdnadshavare och elever vet vilket stöd de har rätt att få. I Skolverkets allmänna råd framgår att skolan vid något tillfälle bör informera om vad extra anpassningar och särskilt stöd innebär.⁸

Resultaten i Barnombudsmannens fördjupningsstudie (se sid 88) visar att det är långt ifrån alla elever och vårdnadshavare som får allmän information om rätten till särskilt stöd av skolorna. Knappt hälften av rektorerna svarar att de ger allmän information till alla elever. Om elever och vårdnadshavare saknar information om vilket stöd som barnet har rätt till är det omöjligt för dem att efterfråga rätt stöd och insatser och därmed riskerar stödet att dröja eller helt utebli, vilket kan få förödande konsekvenser för enskilda barn.

Barn vi har mött beskriver hur de fått vänta länge på rätt stöd och ibland har okunskapen hos professionella lett till att de tvingats byta skola flera gånger för att få rätt stöd. Barnombudsmannen anser att barn inte ska behöva vänta på att få stöd eller aktivt behöva söka efter rätt stöd genom att byta till skolor där kunskapen är högre om hur barnet ska ges förutsättningar att klara kunskapskraven.

Barn uttrycker i samtal att de önskar att de vuxna i deras närhet hade större kunskap om funktionsnedsättningar. Barnen tror att det skulle ge de vuxna större förståelse för deras beteende och att de skulle få ett bättre bemötande. Det gäller särskilt barnen med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF).

Barnrättskommittén uttrycker i sina senaste rekommendationer till Sverige oro över att både föräldrar till barn med funktionsnedsättning och professionella som möter dem i olika verksamheter saknar nödvändiga

4 Regleringen om extra anpassningar återfinns i 3 kap. 5 a § skollagen (2010:800) och beskrivs i Skolverkets allmänna råd om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram (SKOLF 2014:40).

5 MFD, Samlad uppföljning av funktionshinderspolitiken. Hur är läget 2015?, 2015.

6 3 kap. 6–12 §§ skollagen (2010:800).

7 Skolverket, Allmänna råd med kommentar: Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram, 2014 (SKOLF 2014:40).

8 Skolverket, Allmänna råd med kommentar: Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram, 2014 (SKOLF 2014:40).

kunskaper.⁹ Barnombudsmannens enkät visar att det saknas kunskap hos personalen för att ge barn med NPF det stöd de behöver. Även Socialstyrelsen bedömer att personal inom förskola, skola, socialtjänst och hälso- och sjukvård behöver bättre kunskap för att kunna uppmärksamma problem som kan tyda på adhd.¹⁰

I granskningar av situationen för elever med rörelse-, syn- och hörselnedsättningar och adhd i grund- och gymnasieskolan konstaterar Skolinspektionen bland annat att det finns bristande kompetens hos skolpersonalen. Det kan leda till att skolorna främst gör allmängiltiga anpassningar – vilket inte alltid stämmer överens med vad en elev främst behöver.¹¹

I Myndigheten för delaktighets samlade uppföljning av funktionshinderspolitiken *Hur är läget?* 2015 konstateras att skolorna brister i att ge elever det särskilda stöd som de har rätt till och att många lärare inte har möjlighet att ge det stöd som behövs eftersom de saknar kompetens, stöd från speciallärare och lämpliga hjälpmedel.¹²

Kunskap saknas

I våra möten med barn har vi lyssnat till flickor med adhd som resonerar kring diagnostisering och könsnormer. Barn beskriver att det är lätt hänt att flickor som har adhd och add inte märks på samma sätt som pojkar och att många identifierar adhd med att springa runt och vara bråkig i skolan. Flickor berättar att det inte var någon som först förstod eller trodde på att de hade adhd eftersom de var skötsamma och presterade bra i skolan.

Precis som de barn vi har mött konstaterar, finns det skillnader mellan hur adhd tolkas hos pojkar respektive flickor och detsamma gäller enligt forskningen även Aspergers syndrom och andra tillstånd i autismspektrumet.¹³ En del av skillnaderna kan ha en biologisk förklaring, men studier visar att skillnaderna i diagnoser är avsevärt mycket större än de biologiska

9 Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 39–40.

10 Socialstyrelsen, Stöd till barn, ungdomar och vuxna med ADHD – Ett kunskapsstöd, sid. 12.

11 Skolinspektionen, Skolsituationen för elever med funktionsnedsättningen AD/HD, 2014; Skolsituationen för elever med funktionsnedsättning i gymnasieskolan, 2010; Skolsituationen för elever med funktionsnedsättning i grundskolan 2009.

12 MFD, Samlad uppföljning av funktionshinderspolitiken *Hur är läget?* 2015, sid. 8 och 43.

13 Kopp, S. Kön och autism – med fokus på flickor med någon form av autismspektrumstörning. Stockholms läns sjukvårdsområde, Autismforum, 2004.

skillnaderna.¹⁴ Detta beror delvis på att diagnoskriterierna är utvecklade för pojkarnas symptom som ofta är mer utagerande och uppfattas som problematiska av omgivningen.¹⁵ Dessutom upptäcker lärarna mer sällan flickor med adhd¹⁶ eller autism/Aspergers syndrom.¹⁷

Även vid samma symptom tolkar lärarna det oftare som att pojkar lider av adhd än flickor.¹⁸ Liknande attityder verkar också finnas i vården där flickors svårigheter oftare tolkas som relationsproblem eller reaktioner på konflikter i hemmet.¹⁹ Flickor med Aspergers syndrom/autism blir dessutom ofta feldiagnostiserade om de väl får en remiss.

Barnombudsmannen anser att denna diskriminering av flickor måste upphöra och att det krävs åtgärder på flera nivåer för att komma till rätta med problematiken. Andra studier visar också att kunskapen hos lärare om hur de ska upptäcka, bemöta och undervisa elever med NPF är för låg. Att detta särskilt drabbar flickor är anmärkningsvärt och beklagligt.

Av en kartläggning på Karolinska Institutets Center of Neurodevelopmental Disorders (KIND) framgår att fyra av fem lärare anser att de inte fått tillräcklig kunskap med sig från lärarutbildningen för att kunna bemöta och undervisa grundskoleelever med NPF. Forskarna föreslår att lärosätena ska ges i uppdrag att förstärka lärar- och rektorsutbildningen i denna del, ge huvudmännen i uppdrag att kartlägga skolornas organisation och kompetens när det gäller att ge elever med NPF förutsättningar att klara skolan och ge rektor och skolans personal kontinuerlig fortbildning och förstärkta kunskaper inom NPF.²⁰

Barnombudsmannen delar barnrättskommitténs uppfattning att Sverige måste utveckla kunskaps- och utbildningsprogram för lärare och föräldrar om hur man upptäcker och tillgodoser de särskilda behoven hos barn med funktionsnedsättning.²¹ Funktionsnedsättningskommittén är inne

14 Kopp, S. Kön och autism – med fokus på flickor med någon form av autismspektrumstörning. Stockholms läns sjukvårdsområde, Autismforum. 2004; Statens beredning för medicinsk utvärdering. Flickor med ADHD. En inventering av det vetenskapliga underlaget, 2005.

15 Statens beredning för medicinsk utvärdering, Flickor med ADHD. En inventering av det vetenskapliga underlaget, 2005.

16 Stockholms läns landsting, ADHD-center, Flickor med ADHD, 2013.

17 Kopp, S. Kön och autism – med fokus på flickor med någon form av autismspektrumstörning. Stockholms läns sjukvårdsområde, Autismforum. 2004.

18 Jackson D.A., King A.R., Gender differences in the effects of oppositional behavior on teacher ratings of ADHD symptoms, *J Abnorm Child Psychology*, 2004.

19 Stockholms läns landsting ADHD-center, Flickor med ADHD, 2013.

20 <http://www.aftonbladet.se/debatt/debattamnen/skola/article21609262.ab>, 15–10–19.

21 Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 39–40.

på samma linje och rekommenderar att Sverige förstärker sina strategier och initiativ för upplysning och utbildning av föräldrar och personal som arbetar med barn och ökar medvetenheten hos allmänheten.²²

Påtvingade skolbyten

Den reglering i skollagen som ger skolor möjlighet att neka elever plats om det innebär betydande ekonomiska eller organisatoriska svårigheter att ta emot barnet kan bidra till att barn får flytta runt mellan skolor. Kommunen ska visserligen lyssna på vad elevens vårdnadshavare har för önskemål vid val av skola men har rätt att frångå dessa. I förarbetena till lagstiftningen står att undantag kan göras när en elev har behov av omfattande stödinsatser som inte kan tillgodoses där eleven fullgör sin utbildning.²³

I funktionshindersstrategin är ett av delmålen på utbildningsområdet att förbättra möjligheterna för elever med funktionsnedsättning att välja skola genom en ökad tillgänglighet. Trots målet i strategin är överklagande av beslut om placering vid en annan skolenhet än den barnet och vårdnadshavaren önskar den största ärendegruppen²⁴ hos Skolväsendets överklagandenämnd, dit den som nekas plats kan överklaga beslutet.²⁵

80

Även DO får många anmälningar om skolor som nekat barn skolplats. Det händer inte sällan att ett barn först erbjuds plats i skolan. När föräldrarna sedan meddelar att barnet har särskilda behov dras platsen in. Skolan försvarar beslutet med att de inte har de resurser som krävs.²⁶

Barnrättskommittén är mycket kritisk till detta och påpekar att bestämmelsen hindrar barn från att inkluderas. Sverige uppmanas att se till att alla barn får tillgång till utbildning utan diskriminering.²⁷ Samma krav upprepas i den granskning av Sverige som funktionsnedsättningskommittén har gjort.²⁸

Barnombudsmannen står bakom kravet. För barn utan funktionsnedsättning är det en självklar rättighet att välja vilken skola de vill gå i. Men det fria skolvalet gäller inte alla. När barn med funktionsnedsättning inte har samma rätt att välja skola är det enligt Barnombudsmannen diskrimi-

22 Funktionsnedsättningskommittén, Sammanfattande slutsatser avseende Sveriges första rapport, 2014, punkt. 15–16.

23 8 kap. 17 § och 10 kap. 30 § skollagen (2010:800).

24 I denna grupp ingår alla som överklagar sin placering och inte enbart elever med funktionsnedsättning.

25 Skolinspektionen, Årsredovisning 2014, sid 71.

26 Diskrimineringsombudsmannen, Att mötas av hinder, 2014, sid. 42 f.

27 Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 39–40.

28 Funktionsnedsättningskommittén, Sammanfattande slutsatser avseende Sveriges första rapport, 2014, punkt 47.

nering enligt artikel 2 i barnkonventionen och vi anser därför att bestämmelsen i skollagen måste tas bort – inget barn ska nekas plats i en skola på grund av att hon eller han har behov av stöd.

Barn tillbringar en stor del av sitt liv i skolan. Men många barn som vi har mött beskriver att skolan inte har sett och förstått vad de behöver. Många har erfarenhet av flera olika skolor och skolformer, och oftast beror skolbytena på att det inte fungerat i deras ursprungliga skola. Barn beskriver att de antingen inte har fått det stöd som de har behövt för att kunna tillgodogöra sig undervisningen, eller att de inte har mått bra i miljön. Istället för att få hjälp placeras de i nya klasser eller tvingas byta skola.

Tillgången till stöd varierar beroende på var i landet ett barn bor. I dagsläget finns SPSM:s specialskolor för barn med hörselnedsättning eller grava språkstörningar på sex orter i Sverige vilket gör situationen för dessa barn extra problematisk. Det finns endast ett enda riksgymnasium för döva och hörselskadade. Barn kan alltså tvingas flytta för att tillgodogöra sig sin utbildning. Barn berättar hur de själva, med hjälp av sina föräldrar, fått ta reda på vad det finns för möjligheter till alternativ skolgång. Ibland flyttar hela familjen till en ort där det finns en skola som är anpassad.

Många barn veckopendlar också från det att de är små för att bo på internat i anslutning till en specialskola. De förstår att de behöver byta skola för att få rätt hjälp, men önskar att de skulle kunna få det närmare hemmet för att slippa välja mellan utbildning och närhet till sin familj. Att bo på internat behöver inte vara till skada för barnet. Men att barn med vissa typer av funktionsnedsättningar regelmässigt tvingas skiljas från sina föräldrar för att kunna få rätt utbildning kan inte anses vara till barnets bästa.

81

Dålig koll på resultat

Flera barn berättar att de behöver lugn och ro för att kunna koncentrera sig på skolarbetet. Sociala relationer är minst lika viktigt. Barn vill känna samhörighet och ingå i en gemenskap. De uttrycker också en önskan om att bli sedd för den person de är – och att de vuxna förstår hur deras funktionsnedsättning påverkar dem.

Barn upplever att kraven ibland är låga och att de inte utmanas i sitt lärande. Barnens berättelser vittnar om att det i vissa fall beror på bristande förväntningar på eleverna och i andra fall på bristande stöd och anpassningar av verksamheten. Barnrättskommittén rekommenderar

Sverige att skyndsamt vidta rättsliga åtgärder och avsätta nödvändiga resurser för att se till att varje barn med funktionsnedsättning ges möjlighet att nå högsta möjliga utbildningsnivå utifrån barnets egen förmåga.²⁹

Frågan om det stöd barnen får i skolan är tillräckligt för att nå kunskapsmålen och utvecklas så långt som möjligt är svår att svara på för det går inte att få en heltäckande bild av kunskapsresultaten för barn med funktionsnedsättning. Skolverket konstaterar i en sammanställning från 2014 att det saknas studier som visar om elever med funktionsnedsättning i grund- och gymnasieskolan uppnår kunskapsmålen.³⁰

Ett undantag är Specialpedagogiska skolmyndighetens (SPSM) jämförelse av måluppfyllelse bland döva elever och elever med hörselnedsättning i olika skolformer som visar att specialskolans elever har svårare att nå målen än eleverna i grundskolan. Myndigheten menar att det beror på att de i regel har större hörselskador än elever som väljer andra skolformer, att många har ytterligare funktionsnedsättning och att andelen födda i ett annat land kan vara större. Elever som väljer specialskolan efter ett antal år i grundskolan kan dessutom ha haft en besvärlig skolsituation under en lång period och kommer till specialskolan med stora kunskapsluckor.³¹

En annan orsak till sämre kunskapsresultat i specialskolorna kan enligt Barnombudsmannen vara att inte alla lärare kan teckenspråk, trots att skolorna ska vara speciellt anpassade för döva. Barnen berättar att eleverna kan få hjälpa varandra när lärarna inte har tillräcklig kompetens. Den som har en syn- eller hörselnedsättning ska enligt funktionsnedsättningskonventionen erbjudas utbildning på de mest ändamålsenliga språken för att underlätta inläringen och främja barnets kulturella identitet. För att säkerställa detta ska lärare behärska de språkformer och medel för kommunikation som eleverna använder sig av. Undervisningen ska ske i miljöer som maximerar kunskapsrelaterad och social utveckling.³²

29 Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 39–40.

30 Skolverket, Att planera för barn och elever med funktionsnedsättning En sammanställning av forskning, utvärdering och inspektion 1994–2014, 2015, sid. 100.

31 Skolverket, Att planera för barn och elever med funktionsnedsättning En sammanställning av forskning, utvärdering och inspektion 1994–2014, 2015, sid. 146; Specialskolemyndigheten, Måluppfyllelse för döva och hörselskadade i skolan, 2008.

32 Funktionsnedsättningskonventionen, artikel 24.

En del intresseorganisationer har också gjort undersökningar av kunskapsresultaten i vissa grupper. Till exempel genomförde Riksförbundet Attention 2013 en enkätundersökning riktad till vårdnadshavare med barn med NPF. Drygt 2 000 personer svarade på enkäten som visade att elever med NPF inte får det stöd de har rätt till, vilket leder till dåliga resultat i skolan.³³

Svårt utvärdera

I funktionshindersstrategin är ett av inriktningsmålen att varje barn ska ges förutsättningar att utveckla sina kunskaper så långt som möjligt. Skolverket, Skolinspektionen och SPSM har ett gemensamt ansvar för att genomföra funktionshinderspolitiken på skolområdet.³⁴

Skolmyndigheternas samlade bedömning i återrapporteringen till regeringen är att de insatser och uppföljningar som gjorts bör ha haft goda effekter på förskolornas och skolornas arbete och bör ha ökat deras möjligheter att skapa en tillgänglig utbildning.³⁵ Men eftersom det inte finns någon statistik att tillgå om elevernas kunskapsresultat går det inte att på övergripande nivå följa om strategin har bidragit till att höja kunskapsresultaten och om stödet har gett någon effekt för enskilda elever.

Bristen på heltäckande information och statistik gör det svårt att följa upp dessa elevers skolresultat och att utvärdera det stöd de får. Funktionsnedsättningskommittén beklagar att det inte finns information uppdelad på personer med funktionsnedsättning, eftersom detta är nödvändigt för att förstå deras situation.

Kommittén rekommenderar Sverige att systematisera insamling, analys och spridning av uppgifter, uppdelade efter kön, ålder och funktionsnedsättning.³⁶ Barnombudsmannen anser att det är en stor brist att samhället inte följer upp och analyserar kunskapsresultaten för barn med funktionsnedsättning på ett bättre sätt och efterlyser åtgärder.

33 Riksförbundet Attention, Attention bekräftar Sveriges Radios bild: Stöd till elever med särskilda behov uteblir ofta. <http://attention-riks.se/2013/12/attention-bekraftar-sveriges-radios-bild-stod-till-elever-med-sarskilda-behov-uteblir-ofta/> (2016-01-28),

34 Socialdepartementet, En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016, 2011, sid. 20.

35 Skolverket, Rapportering om utvecklingen av funktionshinderspolitiken år 2014 för Skolverket, Skolinspektionen och Specialpedagogiska skolmyndigheten, sid. 3.

36 Funktionsnedsättningskommittén, Sammanfattande slutsatser avseende Sveriges första rapport, 2014, punkt 55–56.

Bristande stöd också diskriminering

Från och med 2015 är bristande tillgänglighet en grund för diskriminering i diskrimineringslagen, och det omfattar även bristande stöd i skolundervisningen.³⁷ Den som är ansvarig för en skola är skyldig att genomföra skäligen åtgärder för att den ska vara tillgänglig för ett barn med funktionsnedsättning. Det kan till exempel handla om att erbjuda hjälpmedel som ett barn behöver för att kunna delta i skolarbetet, till exempel information i olika format.

Men barns röster vittnar om att det fortfarande finns stora brister. DO gjorde i september 2015 en sammanställning, då 201 anmälningar om bristande tillgänglighet hade kommit in. En förhållandevis stor andel – 40 anmälningar – rörde skolor. Merparten gällde brister i särskilt stöd.

Hösten 2015 utredde DO åtta anmälningar om bristande tillgänglighet i skolan. Innan lagändringen var det Skolinspektionen som utredde anmälningar om elever som inte får tillräckligt särskilt stöd i skolan och myndigheten kommer även fortsätta göra det. De två myndigheterna kan göra olika bedömningar av om stödet som ges till en elev är tillräckligt eller inte.³⁸

På Skolinspektionens webbplats står det att elever med funktionsnedsättningar som upplever brister i tillgängligheten kan anmäla detta till DO.³⁹ Barnombudsmannen välkomnar skärpningen i lagstiftningen, men anser att det är viktigt att regeringen följer upp att barn vet vart de ska vända sig med sina ärenden, och att rättspraxis inte blir otydlig i och med att myndigheterna kan komma fram till olika slutsatser.

37 1 kap. 4 § p. 3 diskrimineringslagen (2008:567).

38 <http://www.dn.se/nyheter/sverige/skolor-kan-straftas-dubbelt-for-diskriminering/>, publicerad 2015-09-09.

39 <http://beo.skolinspektionen.se/sv/For-foraldrar/gora-en-anmalan/Vand-dig-till-ratt-myndighet/>, 2016-02-17.

#selfie#adhd#thinkingoutofbox#unik
#speciell#fantasi#energi#snabb#spontan

Vår granskning

Rektorer ser behov av att förbättra stödet

86

Barnombudsmannen har i en fördjupningsstudie undersökt grundskolors arbete med stödinsatsen särskilt stöd. Syftet med studien är att utifrån ett barnrättsperspektiv och med avstamp i rektorers erfarenheter visar hur skolans arbete med särskilt stöd fungerar och vilka problem och förbättringsbehov som finns. Vi har även undersökt om rektorer upplever det som lättare eller svårare att ge stöd åt elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) jämfört med andra elever.¹

Resultaten visar att de flesta rektorer anser att arbetet med särskilt stöd överlag fungerar bra. Dock ser de flera områden som behöver förbättras, bland annat större ekonomiska resurser och bättre samverkan mellan skola, huvudman och externa aktörer. Brist på kompetens inom skolan och tillgång till extern kompetens är andra hinder som de uppmärksammar. Flera rektorer betonar att en välfungerande elevhälsa på skolan är en viktig förutsättning för arbetet med särskilt stöd.

På senare år har det genomförts ändringar i lagstiftningen som reglerar skolans verksamhet som gör det extra intressant att undersöka särskilt stöd. Dels trädde nya intagningsregler för särskolan i kraft år 2011 i samband med införandet av den nya skollagen.² De nya intagningsreglerna innebär att särskolan idag enbart tar emot elever med utvecklingsstörning, och därför finns elever med bland annat autism i större utsträck-

¹ Se definition i bakgrundskapitlet

² 7 kap. 5 § skollagen (2010:800).

ning än förut i grundskolan. Dels infördes år 2014 nya bestämmelser om stödinsatser i skolan, som innebär att skolan idag kan erbjuda elever så kallade extra anpassningar utan beslut från rektor.³

Flera brister

Granskningar från Skolinspektionen, liksom studier riktade till elever, föräldrar och lärare, visar att det idag finns flera brister i arbetet med särskilt stöd.

Enligt Skolinspektionen, som genomför regelbunden tillsyn av skolors verksamhet, har över hälften (56 procent) av grundskolorna ett otillräckligt arbete när det gäller särskilt stöd. Den vanligaste bristen har tidigare varit att åtgärdsprogram inte upprättas när elever är i behov av särskilt stöd. År 2014 fick dock färre skolor kritik för detta, vilket enligt Skolinspektionen främst kan förklaras med att färre åtgärdsprogram behöver upprättas efter lagändringen 2014.⁴

Däremot är det över 40 procent av de granskade skolorna i Skolinspektionens tillsyn som inte skyndsamt utreder behovet av särskilt stöd eller beslutar om åtgärdsprogram.⁵ Kampanjen Hjärnkolls studie bland barn med psykisk ohälsa, neuropsykiatrisk diagnos eller psykisk funktionsnedsättning visar att många barn har upplevt svårigheter redan i första klass, men att det dröjt många år innan de har fått stöd.⁶

Studier har också konstaterat att barn inte är tillräckligt delaktiga när stödinsatser utformas. I Handisams⁷ intervjuundersökning bland barn med olika funktionsnedsättningar framgår till exempel att barn i grundskolan och grundsärskolan har små möjligheter att påverka det stöd de får.⁸ Skolinspektionens skolenkät 2015 visar även att tre av tio vårdnadshavare till samtliga elever i grundskolan anser att deras barn inte får det stöd de behöver.⁹

Lärarförbundets undersökning bland lärare i grund- och gymnasieskolan visar att speciallärare och specialpedagoger inkluderas i för låg utsträckning i utredningar om särskilt stöd. De flesta lärare anser att kvaliteten i

3 Regleringen om extra anpassningar och särskilt stöd återfinns i 3 kap. 5 a § och 7–12 §§ skollagen (2010:800) och beskrivs i Skolverkets allmänna råd om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram, SKOLFS 2014:40.

4 Skolinspektionen. Regelbunden tillsyn 2014.

5 Skolinspektionen. Regelbunden tillsyn 2014.

6 Nationell samverkan för psykisk hälsa- Hjärnkoll. Lyssna på oss ungdomar! 2014.

7 Nuvarande Myndigheten för delaktighet (MFD)

8 Handisam. Barn äger. 2014.

9 Skolinspektionen. Resultatredovisning för Skolenkäten till vårdnadshavare till elever i förskoleklass, grundskolan och grundsärskolan. 2015.

stödinsatserna ökar när speciallärare/specialpedagog deltar i utredningar. Trots detta uppger hälften av lärarna att eleverna sällan eller aldrig får stöd av speciallärare/specialpedagog.¹⁰

En annan brist är att elevers möjligheter att få stöd tycks variera med föräldrarnas engagemang. Åtta av tio lärare i grundskolan uppger i en undersökning från Lärarnas riksförbund att elever med engagerade föräldrar i större utsträckning får särskilt stöd.¹¹

Enkät till rektorer

Som en del i arbetet med barn med funktionsnedsättning tog Barnombudsmannen fram en enkät riktad till grundskolerektorer. Enkäten skickades i form av en webbenkät till 1 760 slumpvis utvalda rektorer på kommunala och fristående grundskolor. Enkäten besvarades av 1 115 rektorer under oktober och november 2015 (svarsfrekvens 63 procent).¹² Bland de svarande ansvarar 86 procent för kommunala skolor och 14 procent för fristående skolor.

Enkäten säger ingenting om barns upplevelser av särskilt stöd. Lärare och annan skolpersonal på skolan kan också ha en annan uppfattning om hur arbetet med särskilt stöd fungerar än vad som framgår av våra resultat. Till exempel visar Riksförbundet Attentions undersökning från 2007 att 74 procent av lärarna anser att skolan har otillräckliga resurser att möta barn med NPF.¹³ Trots det anser vi att det är viktigt att belysa rektorernas perspektiv då de är nyckelaktörer i arbetet med särskilt stöd.

Studien har begränsats till att handla om särskilt stöd, som är den insats som kräver beslut av rektor.¹⁴

Även om skolpersonalen har ett ansvar för att uppmärksamma elever som kan vara i behov av särskilt stöd är det viktigt att vårdnadshavare och elever vet vilket stöd de har rätt att få. I Skolverkets allmänna råd framgår att skolan vid något tillfälle bör informera om vad extra anpassningar och särskilt stöd innebär.¹⁵

10 Lärarförbundet. Skriande behov av fler speciallärare/specialpedagoger – Rapport från Lärarförbundet. 2014.

11 Lärarnas riksförbund. Så påverkar föräldrarna undervisningen. 2014.

12 Svarsfrekvensen bland de kommunala skolorna uppgick till 64 procent och bland de fristående skolorna till 58 procent.

13 Riksförbundet Attention. Tyst i klassen – en rapport om NPF i skolan. 2007.

14 I en framtida studie skulle det vara intressant att även titta på skolans arbete med extra anpassningar.

15 Skolverket. Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram. Skolverkets allmänna råd med kommentarer. 2014.

Resultaten i enkäten visar att det är långt ifrån alla elever och vårdnadshavare som får allmän information om rätten till särskilt stöd av skolorna. Knappt hälften, 45 procent, av rektorerna svarar att de ger allmän information till alla elever. Ungefär 65 procent ger allmän information till vårdnadshavare.

Rektorer vill få information

Åtgärdsprogrammen är viktiga verktyg för att skolan ska kunna följa den enskilda elevens utveckling. De kan även användas vid diskussioner och pedagogiska samtal vilket kan bidra till skolans interna utveckling. Detta kan leda till att skolan bygger upp en professionell kunskap och att ansvarsfördelningen blir tydligare.¹⁶ Men en förutsättning för att åtgärdsprogrammen ska fungera är att skolan samarbetar med eleven och vårdnadshavaren och tar tillvara deras specifika kunskaper och erfarenheter.¹⁷

Vårdnadshavare har värdefull information och kunskap om barnet. Ofta fungerar de dessutom som samordnare för kontakter med olika aktörer inom och utanför skolan, som sjukgymnaster och logopedier. Det är i många fall nödvändigt för skolan att gå via vårdnadshavaren för att få tillgång till sekretessbelagd information om barnet från andra aktörer.¹⁸

Barnombudsmannen anser att eleverna är experter på sin egen situation och att det är viktigt att få information från dem för att få en så heltäckande bild som möjligt. I resultaten framgår att de allra flesta rektorer anser att det är viktigt att få information från eleven själv i en utredning av särskilt stöd. Ungefär två femtedelar av rektorerna anser att det är helt avgörande (se diagram 2).

89

Barnombudsmannen anser att eleverna är experter på sin egen situation och att det är viktigt att få information från dem för att få en så heltäckande bild som möjligt.

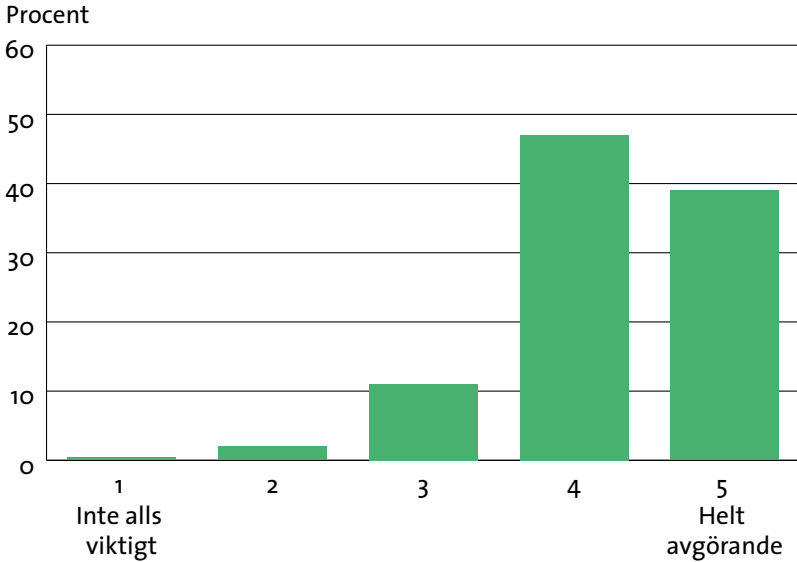
¹⁶ Skolverket. Kartläggning av åtgärdsprogram och särskilt stöd i grundskolan. 2013.

¹⁷ Skolverket. Skolverkets allmänna råd med kommentarer: Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram. 2014. (SKOLFS 2014:40)

¹⁸ Skolverket. Att planera för barn och elever med funktionsnedsättning. En sammanställning av forskning, utvärdering och inspektion 1994-2014. 2015.

DIAGRAM 2

I en utredning om särskilt stöd, hur viktigt tycker du att det är att få information från eleven själv?

90

Överlämning brister

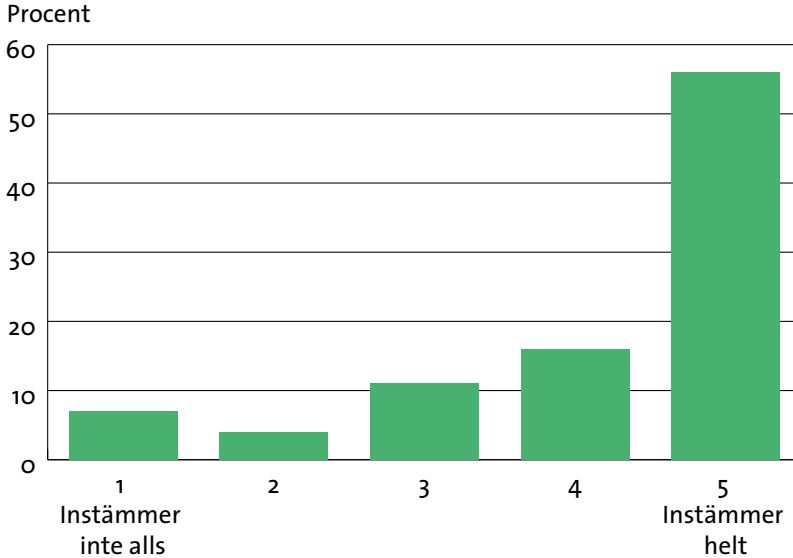
Skolinspektionens kvalitetsgranskningar och tillsyn av olika skolformer visar att överlämningen av information inom och mellan skolor brister. De pekar på att information kommer bort och att kartläggningar på tidigare skolor inte används. På vissa skolor sker ingen kunskapsöverföring över huvudtaget.¹⁹

I Barnombudsmannens enkät svarar 56 procent av rektorerna att de vid ett skolbyte alltid frågar elever med särskilt stöd om eleven vill att de ska informera den nya skolan om detta (diagram 3).

¹⁹ Skolmyndigheternas återrapportering funktionshinderpolitiken. 2015.

DIAGRAM 3

Hur väl instämmer du i påståendet? Skolan frågar alltid elever med särskilt stöd som lämnar skolan om de vill att vi informerar den nya skolan om att de fått särskilt stöd.

91

Det finns flera problem med överföringen av information mellan skolor. Att inte alltid fråga eleven om de vill att information ska lämnas till den nya skolan minskar delaktigheten. När informationen brister kan det också leda till att det tar längre tid att få rätt stödinsatser på den nya skolan. Ett annat problem är att informationen kan innehålla moraliska och sociala värderingar, vilket gör att den nya skolan riskerar att få en förutfattad mening om eleven.²⁰ Barnombudsmannen anser att det är viktigt att skolan kontinuerligt ser över och uppdaterar informationen.

²⁰ Andreasson, I. Elevenplanen som text – om identitet, genus, makt och styrning i skolans elevdokumentation. Göteborgs universitet. 2007.

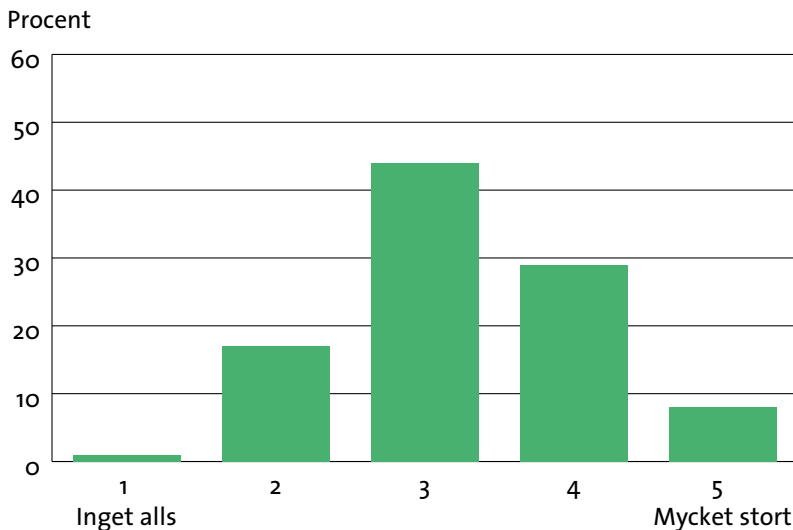
Elevens inflytande varierar

En viktig pedagogisk förutsättning för att tillgodose elevens behov är att eleven själv deltar i samtalen om vilka åtgärder som ska vidtas.²¹ Detta kräver mer än inhämtning av information. Vi frågade därför rektorerna hur vanligt det är att eleven aktivt deltar i utredningar om särskilt stöd. 72 procent av rektorerna svarade att eleven deltar aktivt och 77 procent angav att vårdnadshavaren deltar aktivt.

En betydligt lägre andel av rektorerna, ungefär 37 procent, anger att eleven har stort eller mycket stort inflytande över valet av åtgärder när det gäller särskilt stöd. Det vanligaste svaret är dock en trea på en femgradig skala (diagram 4).

DIAGRAM 4

Hur stort inflytande har eleven över valet av åtgärder?

För att kunna se hur åtgärderna har fungerat är det väsentligt att de utvärderas och Skolverkets allmänna råd betonar att eleven och vårdnadshavare bör få möjlighet att delta i utvärderingen.²² Nästan alla rektorer (98 procent) uppger att alla eller de flesta av åtgärdsprogrammen utvärderas. Rektorerna uppger också att eleverna ofta är delaktiga i utvärderingen,

²¹ Asp-Onsjö, L. Åtgärdsprogram – dokument eller verktyg? Göteborgs Universitet. 2006.

²² Skolverket. Skolverkets allmänna råd med kommentarer: Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram. 2014. (SKOLFS 2014:40)

vilket kan ses som positivt. Ungefär 80 procent av rektorerna svarar att eleven alltid eller ofta deltar.

En av grundpelarna i barnkonventionen är att barn har rätt att uttrycka sig i alla frågor som rör dem och att deras åsikter ska tillmätas betydelse i relation till deras ålder och mognad.²³ Rektorernas svar tyder på att det är vanligt att elever är delaktiga i arbetet med särskilt stöd. Det gäller framför allt inhämtandet av information och utvärdering av åtgärdsprogrammen. I något mindre utsträckning deltar eleverna aktivt i utarbetandet av särskilt stöd och i valet av åtgärder. Här kan det vara angeläget för skolan att arbeta vidare för att elever ska få reellt inflytande.

Några av rektorerna beskriver att elevens deltagande i utredningar ofta beror på elevens ålder. Liknande resultat har framkommit i andra studier, där elevens delaktighet i utarbetande av åtgärdsprogram ökar med stigande ålder.²⁴

Elevens delaktighet i utredningar om särskilt stöd är högst individuell och av olika skäl kanske inte alla barn vill engagera sig. I en fallstudie från Skolverket beskriver elever som har erfarenhet av åtgärdsprogram en känsla av maktlöshet när föräldrar och skolpersonal diskuterar deras problem. Barnen verkar inte alltid ha förstått innebörden i åtgärdsprogrammen och vad de har skrivit under. Den bilden förmedlas framför allt av de yngre barnen.²⁵ Hur barn och unga själva upplever sina möjligheter till inflytande kan därmed skilja sig från rektorernas syn på delaktighet.

Barnombudsmannen anser att ett viktigt utvecklingsområde för skolan är att hitta åldersanpassade metoder för att ge barn möjlighet att vara delaktiga i utarbetandet av särskilt stöd.

93

Diagnos styr inte åtgärder

I vår undersökning svarar drygt hälften av rektorerna att alla eller de flesta av eleverna på skolan med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) har behov av särskilt stöd. Ungefär en tredjedel av rektorerna anser att det är något lättare att upptäcka stödbehov hos elever med NPF jämfört med övriga elever. Dock är det vanligaste svaret, som ungefär hälften av rektorerna anger, att det inte är någon skillnad (diagram 4).

²³ Artikel 12, FN:s konvention om barnets rättigheter.

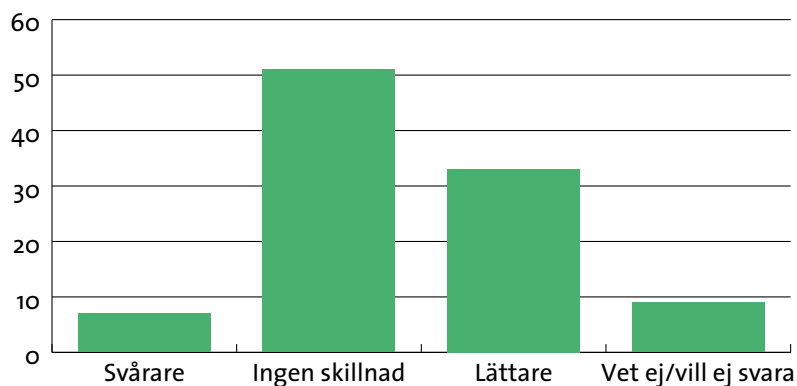
²⁴ Asp-Onsjö, L. Åtgärdsprogram – dokument eller verktyg? Göteborgs Universitet. 2006. & Skolverket. Kartläggning av åtgärdsprogram och särskilt stöd i grundskolan. 2003.

²⁵ Skolverket. Kartläggning av åtgärdsprogram och särskilt stöd i grundskolan. 2003.

DIAGRAM 5

Är det lättare eller svårare att upptäcka stödbehov hos elever med NPF jämfört med andra elever?

Procent

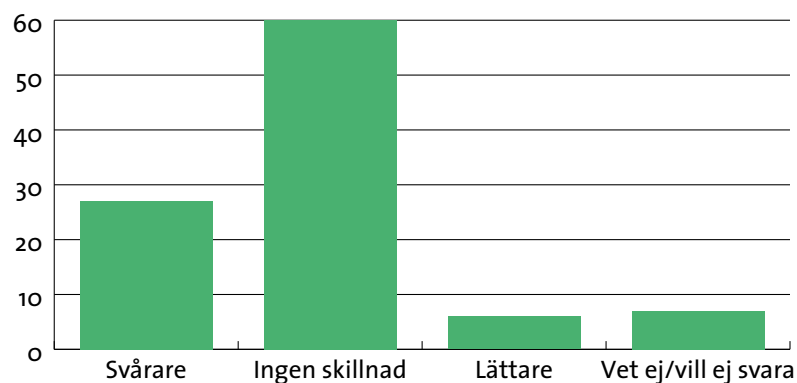

Också när det gäller att ge särskilt stöd svarar de flesta, 60 procent, att det inte är någon skillnad mellan elever med eller utan NPF. Däremot anger 27 procent av rektorerna att det är svårare att ge stöd till elever med NPF jämfört med andra elever på skolan, medan 6 procent svarar att det är lättare (se diagram 6).

DIAGRAM 6

Är det lättare eller svårare att ge särskilt stöd åt elever med NPF jämfört med andra elever?

Procent

De vanligaste anledningar som rektorerna har angett till varför det är svårare att ge särskilt stöd till elever med NPF är att skolan har låg kompetens om NPF, att skolan saknar speciella arbetssätt eller rutiner för att arbeta med NPF, att samarbetet med extern expertis är svårt, att behoven är svåra att upptäcka samt att samarbetet med vårdnadshavaren är svårt. Flera uppmärksammar även att varje elev är unik och att det är ett komplext arbete att utforma särskilt stöd.

Majoriteten av rektorerna i vår studie instämmer inte alls i påståendet att en medicinsk diagnos är avgörande för att få särskilt stöd eller styrvalet av åtgärder. Vissa studier har dock pekat på att en diagnos kan generera extra resurser i skolan. Däremot behöver inte diagnosen nödvändigtvis påverka pedagogiken och stödinsatserna i någon större utsträckning.²⁶ En fallstudie av Skolinspektionen visar även att skolor ofta använder generella lösningar för elever med adhd.²⁷ Det finns därmed en risk att man bortser från individuella behov för elever med en diagnos.

Skolans arbete kan förbättras

De flesta av rektorerna, 85 procent, svarar att skolans arbete med särskilt stöd på ett övergripande plan fungerar bra. Samtidigt anger en tredjedel att utredningen alltid eller ofta tar längre tid än de skulle vilja. Dessutom uppger nästan en femtedel av rektorerna att de ibland, sällan eller aldrig kan erbjuda och genomföra alla de åtgärder inom särskilt stöd som de bedömer att eleven behöver (diagram 7).

95

Hur barn och unga själva upplever sina möjligheter till inflytande kan därmed skilja sig från rektorernas syn på delaktighet.

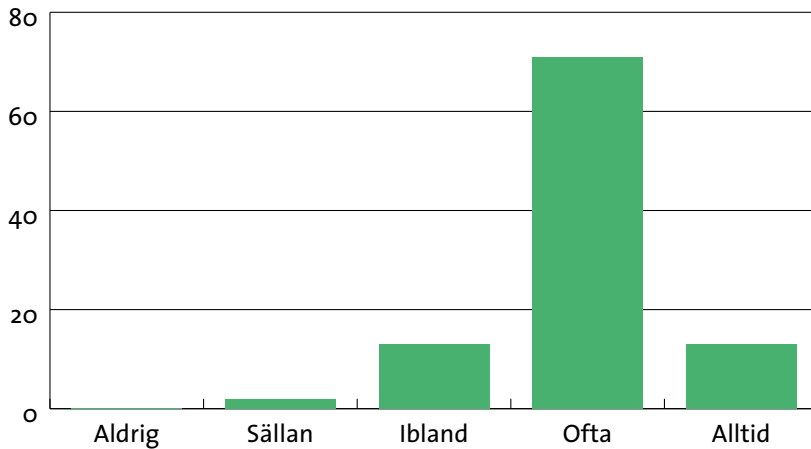
²⁶ Isaksson, J. Spänningen mellan normalitet och avvikelse – om skolans insatser för elever i behov av särskilt stöd. Umeå Universitet. 2009.

²⁷ Skolinspektionen. Skolsituationen för elever med funktionsnedsättningen AD/HD. 2014.

DIAGRAM 7

Hur ofta kan ni erbjuda och genomföra alla de åtgärder inom särskilt stöd som ni bedömer att en elev behöver?

Procent

96

Den främsta orsaken till att de inte kan genomföra åtgärder är enligt rektorerna bristen på ekonomiska resurser. En fjärdedel av rektorerna anser att skolan inte har tillräckligt med ekonomiska resurser för sitt arbete med särskilt stöd. Endast 6 procent anser att resurserna är tillräckliga. Vissa rektorer nämner att deras förutsättningar för att ge särskilt stöd är starkt beroende av kommunernas resursfördelningssystem och hur många elever de har i klassen. En rektor skriver till exempel att "kompetens i form av utbildad personal saknas. Det finns inte tillräckligt med ekonomiska resurser för att satsa."

En fjärdedel av rektorerna nämner bristande stöd från huvudmannen som ett problem. Det handlar inte bara om ekonomiskt stöd utan även om otydliga riktlinjer och att styrkedjan huvudman-rektor inte fungerar. En rektor svarar att "styrkedjan huvudman-rektor brister tydligt, samtidigt som kompetensutveckling på området varken premieras eller initieras från huvudman."

Andra hinder som rektorerna tar upp är brist på kompetens, både bland skolans personal och när det gäller tillgången till extern kompetens. En rektor betonar att "det behövs fler personer på skolorna med specialkompetens, t.ex. specialpedagoger och speciallärare. Trots att det finns goda kunskaper och god vilja hos lärarna så är detta en uppgift som tar otroligt mycket tid i anspråk."

Några rektorer tar även upp problem i arbetet med särskilt stöd till nyanlända. Språksvårigheter gör det svårt att kommunicera med elever

En fjärdedel av rektorerna anser att skolan inte har tillräckligt med ekonomiska resurser för sitt arbete med särskilt stöd.

och vårdnadshavare, till exempel behöver tolkar oftast användas. Stödet från vårdnadshavare kan även kompliceras av att de befinner sig i en utsatt situation. Dessutom saknas ofta information om elevens tidigare skolgång från andra länder.

Ett antal rektorer betonar att en fungerande elevhälsa är en förutsättning för arbetet med särskilt stöd. Till exempel nämner en rektor att en framgångsfaktor i deras arbete med särskilt stöd är ett välfungerande elevhälsoteam. ”Vi har ett fullt utbyggt elevhälsoteam bestående av rektor, psykolog, kurator, skolsköterska och skolläkare samt speciallärare, elevassistenter och studievägledare.”

Andra förslag till förbättringar är kompetenshöjning för lärare och elevassistenter, både när det gäller särskilt stöd generellt och om NPF (till exempel att kunskaper om NPF i större utsträckning ska ingå i lärarutbildningen). En rektor skriver att ”Skolan behöver kompetenser som idag inte finns, till exempel en utbildning för elevassistenter (som oftast kommer direkt från gymnasiet) utifrån de funktionshinder som de ska möta i vardagen för att skapa arbetsmiljö för goda förutsättningar.”

Rektorerna understryker även behovet av bättre samordning mellan alla aktörer och myndigheter som eleven har kontakt med. Flera nämner exempelvis att samarbetet med bup, habiliteringen, SPSM, socialtjänsten och huvudmannen är problematiskt. En rektor anser att det kan uppstå otydligheter när flera olika aktörer är involverade i eleven och att det finns tendenser att den ena instansen lägger sig i den andres uppdrag. Vissa pekar på att väntetiderna för elever som har remitterats till bup är alldeles för långa. Andra betonar att de behöver mer stöd från SPSM.

Inkludering är idag ett ledord i skolan. Detta innebär att skolan ska kännetecknas av en demokratisk gemenskap där olikheter ses som en tillgång. Men en förutsättning för att inkluderingstanken ska fungera i verkligheten är att alla barn och unga, oavsett funktionsförmåga, får det stöd de behöver. Sammanfattningsvis visar våra resultat att rektorer anser att deras arbete med särskilt stöd fungerar ganska bra. Men rektorerna pekar även på förbättringsbehov, till exempel bättre samverkan mellan olika aktörer, större ekonomiska resurser och ökad specialkompetens. Det är viktigt att de brister och förslag till förbättringar som rektorerna uppger uppmärksammas för att förbättra förutsättningarna för att alla elever ska få det stöd de har rätt till i skolan.

Anneli Nielsen

"Det finns en stor skillnad i hur skolan ser på pojkars respektive flickors problem"

98

Flickor med stödbehov är ofta osynliga i skolan. Medan pojkar beskrivs utifrån sina behov så ses flickors problem som en del av deras beteende. Skolan har också svårare att veta hur den ska hantera "stökiga flickor".

Anneli Nielsen, lektor i specialpedagogik, Umeå.

Anneli Nielsen är universitetslektor i specialpedagogik i Umeå och har skrivit en avhandling om unga kvinnors berättelser om svåra livshändelser utifrån ett kritiskt feministiskt perspektiv.

Det finns en stor skillnad i hur skolan ser på pojkars respektive flickors problem. När pojkar beskrivs handlar det ofta om koncentrationssvårigheter, eller läs- och skrivproblem. Den hjälp de får syftar till att de ska prestera bättre. Flickor beskrivs däremot ofta utifrån sina egenskaper: deras självförtroende ska stärkas, de ska förändra sig själva som

personer och därför blir kuratorsamtal en vanlig stödåtgärd.

– De jag träffade i min forskning berättade att de upplevde sig som osynliga i skolmiljön. Ingen uppmärksammade dem och deras behov. En tolk-

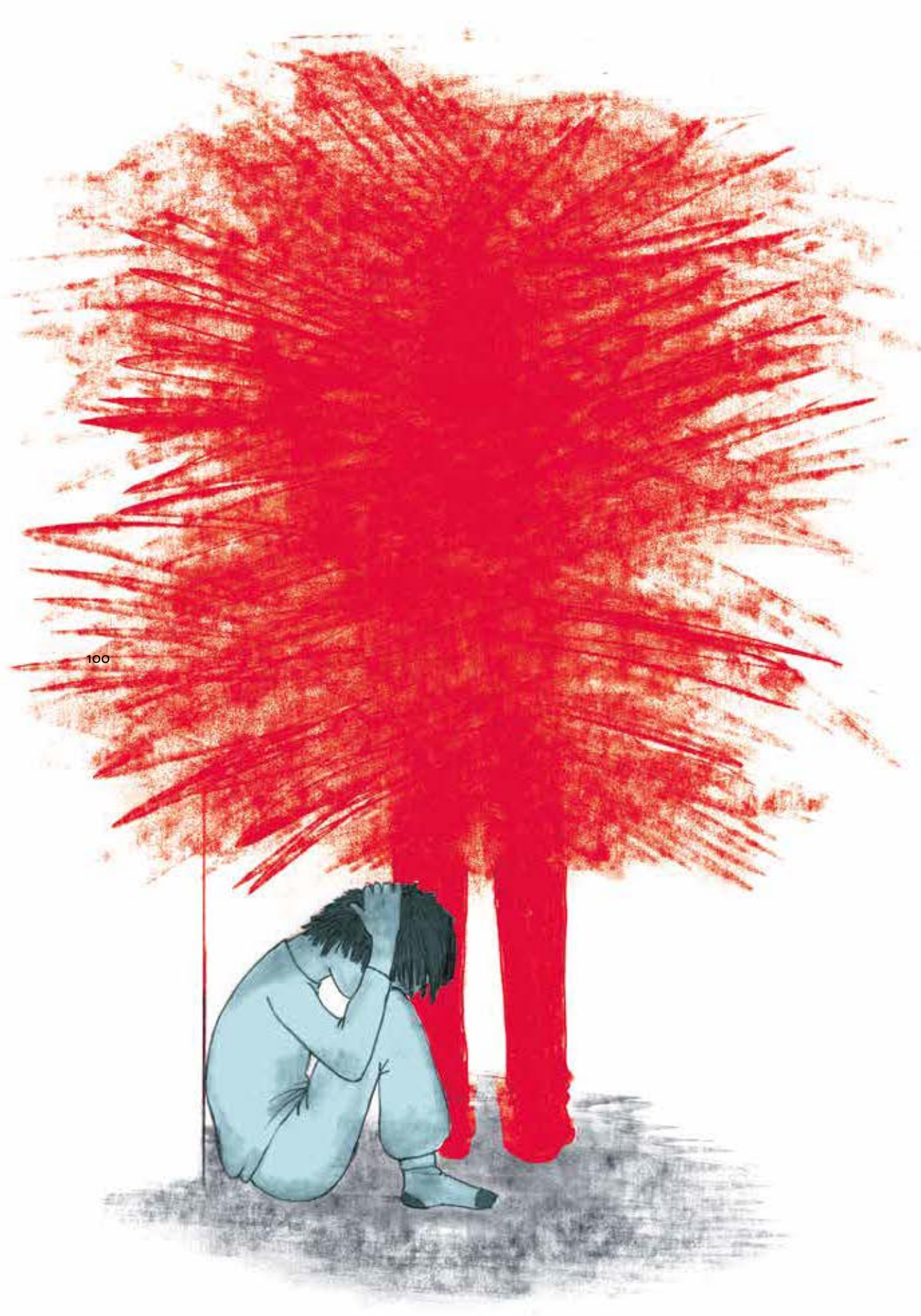
ning kan vara att skolans bild av verkligheten är att flickorna är vinnarna, medan det är pojkar som har problem. Det krävdes att tjejerna var stökiga för att de skulle märkas, säger Anneli Nielsen.

Något som också utmärker de flickor (idag unga kvinnor) som finns med i Anneli Nielsens studie är att de fick diagnosen sent och att skolan hade svårt att veta hur den skulle bemöta dem. Ännu svårare blev det för skolan att möta de flickor som bröt mot normen, till exempel genom att vara högljudda och utagerande.

– De fick inte stöd och hjälp i skolan, trots att de hade fått en diagnos. Vissa diagnoser är formade utifrån en pojknorm och därför har det varit svårt att upptäcka flickors problem, eftersom de visar andra symptom. Rätten till stöd blir därför inte likvärdig. Gapiga och bråkiga tjejer stämmer helt enkelt inte med vår bild av hur flickor ska vara och när tjejer betar sig "pojktigt" uppstår problem som skolan inte vet hur den ska hantera.

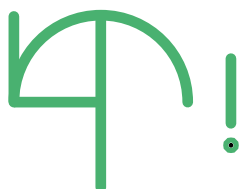
– Det flickorna efterfrågade från skolan är någon som bryr sig om att sätta sig ned och förstå deras situation. Det handlar mycket om att ta sig tid: lärarna måste få tid att möta eleverna i olika situationer och där har den stora administrativa börda som lagts på lärarna varit ett problem. Nu börjar just det sistnämnda förändras till det bättre, men om rätten till stöd ska bli likvärdig krävs en förståelse för elevens situation, oavsett kön, konstaterar Anneli Nielsen.

"Vissa diagnoser är formade utifrån en pojknorm och därför har det varit svårt att upptäcka flickors problem, eftersom de visar andra symptom. Rätten till stöd blir därför inte likvärdig."

Våld

Barn med funktionsnedsättning utsätts oftare för kränkningar och trakasserier än andra barn. De beskriver att de blir slagna, utsatta för psykiskt våld, retade och utfrysta, vilket gör dem oroliga, ledsna, otrygga, rädda, besvikna och arga. Samtidigt finns det brister i skolornas arbete mot kränkande behandling.

Barns röster

"Det var mobbing både från elever och lärare"

Barn beskriver hur andra elever kan vara skrämmande och våldsamma mot dem. För en del barn tycks vardagen i skolan vara fylld av kränkningar, trakasserier och våld. Berättelser om bråk och slagsmål återkommer. Barn beskriver hur andra barn kan retas, knuffas, slå och sparka.

102

Noah blir utsatt på grund av sin sjukdom: "Ja, om sjukdomarna jag har, dom retas alltid." För Jens är det tydligt att kränkningarna hör samman med barns funktionsnedsättning: "Men det finns bara dom som tycker att, det finns ju dom som tycker att det är roligt, att reta folk som har någon typ av sånt funktionshinder." Miranda berättar att hon blir slagen och sparkad av en klasskamrat: "Men det finns ju en bråkig tjej i klassen också som brukar slå mig ibland. I magen och rygg och så. Och sparkas i ryggen. Inte bra." Miranda berättar också om en annan person som "slår in dörrar på en".

Olof berättar att folk på gatan också kan retas: "Det tycker jag inte är kul, Men alltså det gör ju dom, dom räcker ut tungan. Och då tycker dom att det är nåt roligt. Inte bra ... Mår man är inte så bra."

En flicka uppmanades av andra elever att skada sig själv och att ta sitt liv: "Det var mest när dom använde liksom att jag typ inte ville leva emot mig, så dom sa typ 'du borde verkligen gå och hoppa framför ett tåg' eller du borde liksom göra saker, typ skära dig och så där." En ungdom blev mordhotad av andra unga på det särskilda ungdomshem som hon bodde på: "Dom mordhotade mig där, alltså ungdomar kom fram med knivar och bara 'jag ska döda dig'."

Fatima som använder rullstol berättar att på hennes skola är barn som har funktionsnedsättning i särskilda grupper och umgås inte med de andra eleverna. Hon tror att det är så mycket mobbning i hennes skola just för att de är så segregerade: "En elev från en normal [klass] skulle aldrig kunna

prata med en elev från RH¹ [...] Dom skulle aldrig prata med någon från en vanlig klass [...]. Men i alla fall så är dom väldigt kränkande ibland och det känns som att dom gör skolan segregerad, genom att se på oss annorlunda.”

Albin berättar hur det känns när någon retas och slåss: ”Ibland är min kompis lite retig ibland och jag blir lite ledsen [...]. Då så säger jag ... Då blir jag lite ledsen i kroppen [...]. Jag säger ’sluta’ så slutar han inte. Han säger så här ... Han slår i ryggen.” Josef beskriver att han blir otrygg: ”Det är vissa elever som man inte har kunnat känna sig trygg med, det var en tjej här innan som inte fattade det här med ... ja, det är läskigt när någon stöter på en och sedan fortsätter även om man är paralyserad, även om man springer därifrån.”

Barn berättar att vuxna i skolan kränker, trakasserar och utsätter barn för våld. Vincent beskriver hur en lärare gjorde honom illa när han gick på lågstadiet: ”Han var ganska stark och greppade tag i min handled så att det kändes som att den skulle gå ur led.” Ett barn beskriver även att skolpersonal var med och mobbade: ”Förra skolan så favoriserade dom elever, dom som var duktiga var i toppen och dom som inte hann med ... sopade man under mattan. Särbehandling. Det var mobbing både från elever och lärare.”

En flicka beskriver situationen på hennes skola: ”Ja, till exempel, ja, dålig attityd mot döva. [...] gör den här läraren ’sluta!’ och liksom knuffar till eleven så att en elev har ramlat på golvet så att glasögonen gick sönder. Och sen så ... Också att lyfta upp en elev mot väggen.” En flicka beskriver hur kränkningarna från personal på skolan gjorde att hon inte kände sig trygg i skolan: ”Självklart blir jag ledsen och också det här, dom knuffar till mig hårt när dom går, till slut så kände jag att jag är lite rädd för att gå ensam i korridoren, jag undviker det utan nån kompis. Så att det känns inte bra. Man ska ju vara trygg i skolan.”

Det är extra svårt att bli illa behandlad av vuxna som man är beroende av. Fatima berättar att hon inte visar utåt hur hon reagerar: ”Jag har fått hålla masken i skolan ett helt år, sådant som kommit ur mina assistenters mun: ’Vad du är oacceptabel. Om du inte kan bete dig så kan du sticka hem.’”

103

Hittar strategier

Barn och unga beskriver att de hittar strategier för att inte bli utsatta. Ett exempel är att försöka undvika platser där kränkningarna sker. Ett annat exempel är att springa undan när andra försöker reta eller slå dem. Kalle som är 9 år och har adhd berättar: ”Ja, dom försöker i alla fall, fast dom kan inte för jag är för snabb för dom. Jag är snabbast ända upp i 3:an. Och alla andra klasser neråt, så är jag snabbast. Fast 6:orna, dom så här kan, vad

1 Klass för elever med rörelsesnedsättning.

heter det, inte komma i kapp för att jag fintar dom hela tiden. Dom är så här långa, så att jag försöker fintar dom så att jag kommer ... Kommer jag under deras ben, så jag kommer vidare. Jag lurar bort dom. Till slut så fattar dom inte vart jag är."

En del barn berättar hur de själva försöker hjälpa eller skydda andra som blir utsatta. Albin berättar: "Som jag försökte skydda mina kompisar när dom bara håller fast. Han sa hjälp. Jag hjälpte han."

Barn berättar ibland vad som har hänt för en vuxen. Angelica berättar att hon sa till en lärare när en grupp barn retade henne: "Mm, jag gick till ... till lärare, och berättade, och då fick dom samtala."

Det kan kännas hopplöst när det inte hjälper att säga till och skolpersonalen inte klarar av att sätta stopp för våldet. Jonas, som blir utsatt av de andra barnen i omklädningsrummet, har försökt säga till personalen på skolan men inget har hänt. Noah har sagt till sina lärare, men de säger att han ska strunta i de barn som säger taskiga saker. Han får inte vara ifred hemma heller, eftersom de ringer. "Jag vet inte, dom bara fortsätter säga dumma saker. Eller ringer mig också och då blir jag jätteledsen."

En del barn berättar att skolan tillsammans med barnen lyckats skapa en tryggare tillvaro. Alan berättar: "Jag tycker att våran skola har gjort väldigt stora framsteg med mobbningen, förut var det 100 procent av det, det var tjafs varenda rast och på lektionerna. Men just nu så har vi fem procent kvar, och det beror på att dom har pratat med dom, och det händer inte ofta nu." Alan berättar att personalen på skolan har mer koll nu och att eleverna vet vad som gäller. "Fröknarna håller koll ... nu kan man gå helt lugnt utan att någon går på en."

Det förekommer att barn vänt sig till Barn- och elevombudet (BEO) eller Diskrimineringsombudsmannen (DO) men det är ovanligt. En flicka berättar: "Ja, dom har väldigt många anmälningar till Skolinspektionen, för att dom har misskött sig i många saker. Ibland kör dom bara in mig i klassrummet per automatik, och min kropp mår väldigt dåligt av det, så dom tar inte särskilt mycket hänsyn till oss."

En flicka vände sig först till BEO men hänvisades vidare till DO. Hon fick information om att DO inte skulle utreda hennes ärende, men hon förstår

**"Fröknarna håller koll ... nu
kan man gå helt lugnt utan
att någon går på en."**

inte varför. Hon berättar: "Dom sa det räcker inte eller nånting sånt. Jag har glömt vilket ord dom använde men ... det är inte tillräckligt allvarligt eller nåt sånt."

En flicka berättar att hon försökt berätta om situationen för rektorn på hennes skola men inget har hänt: "Efter sommarlovet då, var det en gång som jag pratade med det, om rektorn. Hon såg ut som att 'Ja, ja, låt det vara' så bara, det var nåt sånt."

Lana berättar att hon träffat Skolinspektionen vid ett besök på skolan: "[...] När dom skulle komma så skulle vi börja en likabehandlingsplan, men sedan efter att dom hade varit här så gick det åt skogen, det rann ut i sanden." Hon berättar att hon velat vara med och ta fram en likabehandlingsplan: "Ja, för jag tycker att det är väldigt viktigt och att det behövs på skolan. För det är mycket – lärare är lärare och elever är elever. Det är inget 'vi', det är 'du och jag'. Ibland kan jag få tanken i huvudet 'men vi är väl lika mycket människor som dom'."

Utsätter andra

Barn beskriver även hur de själva utsätter andra barn. En del barn beskriver att det kan vara svårt att kontrollera humöret, eller att de som en del av sin funktionsnedsättning får utbrott som de kan behöva hjälp att hantera. Michelle berättar: "I 1:an till runt 3:an så var jag väldigt explosiv. Och, alltså jag hade inte jättemånga vänner på grund av det. Men det var så där att jag blev arg över nånting och då gjorde jag saker som kanske inte alltid var okej. Men jag visste inte själv vad som gjorde det och jag var jätteledsen efteråt varje gång det hände."

Michelle beskriver att hon själv lärde sig att hantera sina svårigheter: "Till slut där i slutet av, i den perioden så lärde jag mig själv att gå därifrån när jag kände att det började, alltså att jag började bli arg. Men som tur var hade jag en bra lärare typ då som tog upp varje konflikt i klassrummet med allihopa och sa vad som inte var okej och hur man liksom, hur man kunde lösa det och såna saker, så det var jättebra."

Filippa, som numera bor på internat, berättar att hon utsatte andra barn för kränkningar på sin förra skola. Eftersom hon inte ville visa att hon var ledsen, visade hon sig istället stark genom att slå andra barn. När det finns mycket våld och kränkningar i skolan kan acceptansen för mobbing öka. En nioårig pojke som går i grundskolan tycker att han ändå mobbar mindre än andra elever: "Alltså jag mobbade, vad heter det, alltså ... inte jättemånga. Jag mobbade typ en om månaden. Alla andra mobbar liksom en varenda dag typ."

En strategi för att slippa bli utsatt kan vara att helt enkelt inte gå till skolan. "Om vi säger att skolan är 300 elever så ungefär en tredjedel av dom kanske man känner innan och man kanske har blivit mobbad av, man kän-

ner hatet bara när man går förbi dom. Det var därför jag skolkade därifrån,” berättar ett barn. Även Maria berättar hur ryktesspridning kring hennes funktionsnedsättning ledde till att hon inte ville gå till skolan alls: ”Och så började mina gamla vänner sprida typ rykten om att jag var dyslexibarn och så där, och då ville inte jag gå till skolan ännu mer, eller jag ville inte gå dit, ännu mindre.”

Kränkningar och trakasserier kan leda till att barn känner sig tvingade att byta skola. Madeleine bytte skola för att slippa dem som slogs. Olivia som går i särskola fick byta skola för att komma undan dem som retades: ”Så jag tyckte inte det var roligt, så jag flyttades hit istället.”

Skolbytet kan bli starten på något bättre. För Moa var det ett himmelrike att byta skola: ”I grundskolan var jag väldigt mobbad, dom retade mig och gjorde saker som dom visste skulle få mig stressad eller ledsen. Det var så mysigt att komma till skolan här, för alla hade haft den här känslan att vara mobbade eller utstöttade.”

Svårt utsättas för tvång

Barn med funktionsnedsättningar som befinner sig i tvångsvård har ibland erfarenhet av av tvångsåtgärder. Det kan handla om avskiljning, vård i enskildhet eller att inte få lämna institutionen.

En flicka som bor på ett särskilt ungdomshem berättar: ”Ensam i ett vitt rum, det är liksom, jamen det är det värsta som kan hända enligt mig. Där får jag liksom ingen närkontakt eller jag får inte träffa någon, utan man blir liksom helt isolerad i sin egen värld.” Hon fortsätter: ”Men det är klart att det är jobbigt för alla människor att sitta ensam i ett vitt rum, men om man tänker en person utan Asperger och adhd och sen en person med Asperger och adhd, så tror jag att det är ändå en stor skillnad, att det är jobbigare för den med diagnoserna.”

Emilio som vi träffade på ett särskilt ungdomshem berättar om den påfrestande tiden i häkte. Emilio lider av tvångstankar vilket förvärrades i häktet. ”Och duscha också, det är typ två gånger i veckan. Det där är hemskt. Jag klarar inte av det där. Det är därför jag tror jag hade det svårt i häktet, det var för att jag, jag har problem med hygien. Förstår du. Alltså jag måste duscha varje dag.”

En ungdom beskriver hur hon önskar att personalen ska bemöta henne på det särskilda ungdomshem där hon bor: ”Jamen som när jag ska in i vård i enskildhet, så tar dom tag i mina armar och det kan jag känna som att ... väldigt obehagligt, jag blir sådär 'shit, släpp mig, vad håller ni på med' och får nästan panik liksom. Istället så säger jag, 'släpp mig, jag går in själv', men dom kan inte se det, dom kanske tänker såhär, 'nej, hon kanske springer härifrån in på sitt rum' eller nånting. Man märker också att många hatar det.”

Barn och unga kan även tycka att det är svårt och påfrestande när andra barn utsätts för situationer med tvång. Linus som är 13 år och går i en klass med sju andra elever berättar om en klasskompis: "Han har det jättedåligt, han skriker, inte på grund av att han är jobbig, han har ont, han har en speciell sjukdom, hans armar och ben är säkerhets... fast i stolen." Linus fortsätter: "Gör sig illa [...] och gör ont och ... det är synd om honom."

En flicka berättar om en annan flicka som var inlagd på samma psykiatriska slutenvårdsavdelning och spändes fast i bälte: "När jag var där förra gången så var det första gången jag skar mig, det var en tjej som var där som var fastspänd i bältessäng varje dag, hon skrek hela nätterna, det var jätteobehagligt att vara där."

Barn och unga beskriver även att det kan vara svårt att förstå varför man blir utsatt för en tvångsåtgärd eller varför man ens behöver vara på ett särskilt ungdomshem. En ungdom berättar: "Och sen att bli avskild från dom bara tvärt sådär, då blir jag sådär, 'men shit vad är det som händer' och jag kanske inte förstår varför jag är på vård i enskildhet eller jag kanske inte förstår ens varför jag är inlåst på ett SiS-hem, från första början."

**"Ensam i ett vitt rum, det är liksom,
jamen det är det värsta som kan
hända enligt mig. Där får jag liksom
ingen närkontakt eller jag får inte
träffa någon, utan man blir liksom
helt isolerad i sin egen värld."**

Vår analys

Barn behöver bättre skydd mot kränkningar, trakasserier och våld

Barn och unga som vi träffat beskriver kränkningar, trakasserier och diskriminering. Barn beskriver att de blir slagna, utsatta för psykiskt våld, retade och utfrysta. Trakasserier är inte sällan kopplade till barnets funktionsnedsättning.

108

Barnkonventionen understryker barnets rätt till trygghet och skydd. Barnet ska enligt artikel 19 skyddas mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, men även mot utnyttjande, vanvård eller försumlig behandling. Att våld mot barn ska förebyggas och bekämpas med alla till buds stående medel understryks även i den strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige som antogs av riksdagen 2010.¹ Rätten att inte utsättas för utnyttjande, våld eller övergrepp fastställs även i artikel 16 i funktionsnedsättningskonventionen.

Funktionsnedsättningskommittén har uttryckt oro över att barn med funktionsnedsättning utsätts för mer våld än andra barn, och att det finns en bristande medvetenhet hos personer som arbetar med barn. Kommittén rekommenderar konventionsstaten att utveckla forskning och statistik om våld mot barn med funktionsnedsättning.²

¹ Socialdepartementet, Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige, 2011.

² Funktionsnedsättningskommittén, Sammanfattande slutsatser avseende Sveriges första rapport, 2014, punkt 15–16.

Strategi saknar barnperspektiv

Barn med funktionsnedsättning löper ökad risk att utsättas för våld.³ Barnkonventionen slår tydligt fast rätten till skydd mot våld.⁴ Därför är det förvånande att strategin för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016 inte tar upp problemet. Det enda som nämns är bemötandet av barn i rättsväsendet och en genomförd studie.⁵ Barnombudsmannen är också kritisk mot att de målområden insatser, åtgärder och delmål som tas upp i huvudsak berör vuxna.

I betänkandet om en nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck tas funktionsnedsättning upp på flera ställen, dock inte specifikt i målområdet för skydd, stöd och behandling för barn. Barnombudsmannen anser att det bör tydliggöras att ett strategiskt arbete krävs för att säkerställa att barn med funktionsnedsättning får skydd och stöd. Det bör även förtydligas att information och insatser ska vara anpassade till barn med olika funktionsnedsättningar.⁶

Arbetet mot våld, kränkningar och trakasserier mot barn med funktionsnedsättning måste ske målstyrt. Barnombudsmannen anser därför att ett mål i strategin för genomförandet av funktionshinderpolitiken bör handla om att våld mot barn ska motverkas med alla till buds stående medel. Ett liknande mål bör också skrivas in i den nationella strategin mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck.

Barn beskriver hur de själva och andra blir utsatta. Trakasserierna kan vara tydligt sammankopplade med barnets funktionsnedsättning. Kränkningar och trakasserier sker på skolor där de går tillsammans med barn utan funktionsnedsättning, i skolor där det finns särskilda klasser för barn med funktionsnedsättning och på skolor där alla barn har en funktionsnedsättning. Barn berättar också om fysiskt våld, mordhot och att de av andra uppmanas att skada sig själva eller ta sitt eget liv. De som utsätter är både skolkamrater och vuxna på skolan eller på boendet. Barn beskriver att de blir oroliga, ledsna, otrygga, rädda, besvikna och arga när de själva eller andra elever utsätts för kränkningar och våld.

Flera studier bekräftar den bild som barn och unga ger. Barn med funktionsnedsättning utsätts oftare för kränkningar och trakasserier än andra barn. Siffrorna varierar mellan olika studier, bland annat beroende på hur frågan ställts och hur man definierat kränkningar och trakasserier. Enligt

3 Jansson, S., Jernbro, C., Långberg, B., Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige – en nationell kartläggning. Stiftelsen Allmänna barnhuset. 2011. I studien svarade 20 procent av de elever som angett någon form av kronisk sjukdom eller funktionsnedsättning att de någon gång blivit slagna jämfört med 10 procent av övriga elever.

4 Barnkonventionen, artikel 19.

5 Socialdepartementet. En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011–2016. 2011.

6 Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck (SOU 2015:55).

en studie från Statens folkhälsoinstitut⁷ löper barn med funktionsnedsättning fyra gånger så stor risk att utsättas för mobbning.⁸ En annan studie från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) visar att cirka 30 procent av unga med funktionsnedsättning blivit mobbade eller utfrysta under det senaste halvåret, jämfört med 12 procent bland övriga unga.⁹ En studie från Skolverket visar att elever i särskolan löper stor risk att bli socialt isolerade eller hålla sig för sig själva. Särskoleelever riskerar också att bli utsatta för trakasserier och diskriminering på grund av att de går i särskolan.¹⁰

Skolan skyldig att agera

Barnen berättar att de själva försöker undvika situationer där de kan utsättas för trakasserier och kränkningar, att de säger ifrån till den som retas eller slår, eller att de säger till en vuxen om det inte slutar. Barn berättar att vuxna inte tar barnets försök att få stopp på kränkningarna på tillräckligt stort allvar. En del barn har uppmanats att bara strunta i kränkningen, vilket kan uppfattas som att de vuxna inte tar utsattheten på allvar. När vuxenstödet brister hittar barn och unga istället egna lösningar för att komma undan kränkningarna. En strategi är att barnet slutar gå till skolan och istället stannar hemma i perioder. En annan strategi är att byta skola. Bytet av skola kan bli början på något nytt och bättre där vuxna lyssnar, förstår och förmår sätta stopp för kränkningar och trakasserier.

Skollagen är tydlig med att skolan ska bedriva ett målinriktat och förebyggande arbete för att motverka kränkande behandling av eleverna. Huvudmannen är skyldig att arbeta förebyggande, anmäla, utreda och vidta åtgärder när ett barn anser sig ha blivit utsatt.¹¹ Skolan ska enligt diskrimineringslagen även arbeta målinriktat för att aktivt främja lika rättigheter och möjligheter för alla elever oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning eller funktionsnedsättning.¹²

Att arbetet mot diskriminering, kränkning och trakasserier brister bekräftas av Skolinspektionen. Under 2014 granskade Skolinspektionen nästan 1 600 skolor och 100 huvudmän. Tillsynen visar att en av de vanligaste bristerna finns i arbetet med trygghet och studiero, där sex av tio grund- och gymnasieskolor brister. Det handlar i stor utsträckning om

7 Nuvarande Folkhälsomyndigheten.

8 Statens folkhälsoinstitut, Hälsan hos barn och unga med funktionsnedsättning 2011:08, 2011

9 Ungdomsstyrelsen, Fokus12: Levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning. 2012:3, 2012.

10 Skolverket, Diskriminerad, trakasserad, kränkt? Barns, elevers och studerandes uppfattningar om diskriminering och trakasserier, 2009.

11 Se 6 kap. skollagen (2010:800).

12 Skolverket, Skolverkets allmänna råd: Arbeta mot diskriminering och kränkande behandling, 2012.

brister i skolornas arbete mot kränkande behandling. Det främjande och förebyggande arbetet ska beskrivas i verksamhetens plan mot diskriminering och kränkande behandling. Men Skolinspektionen menar att dessa planer ofta är otillräckliga. När det saknas strategier för att kartlägga och bemöta kränkande behandling blir det svårt att veta om åtgärderna är tillräckliga för att ge effekt.¹³

Föräldrar till barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar lyfter fram bristen på stöd som en möjlig orsak till att barnet utsätts för kränkningar och trakasserier. Riksförbundet Attention visar i en studie att nästan en tredjedel av föräldrarna de tillfrågat upplever att brist på stöd har lett till mobbning.¹⁴

Barnrättskommittén uppmanar konventionsstaterna att vidta åtgärder mot mobbning. Personalen ska vara utbildad och det ska finnas barnanpassade system för att anmäla och utreda kränkningar.¹⁵ När barnrättskommittén 2009 granskade Sverige uppmanade de Sverige att förstärka åtgärderna för att bekämpa mobbning med särskilt fokus på barn med funktionsnedsättning och barn med utländsk bakgrund.¹⁶ Skolor ska vidta de åtgärder som krävs för att bekämpa mobbning med särskilt fokus på barn med funktionsnedsättning. Barn ska få nödvändigt skydd samtidigt som de är del av det vanliga utbildningssystemet.¹⁷

Barnombudsmannen kan konstatera att barn med funktionsnedsättning löper oacceptabelt stora risker att utsättas för kränkningar, trakasserier, våld och diskriminering. Barn och unga beskriver en verklighet långt ifrån de långtgående krav och goda intentioner som skollagen och diskrimineringslagen ger uttryck för.

Barnkonventionen och funktionsnedsättningskonventionen understryker samhällets långtgående skyldigheter att motverka våld med alla till buds stående medel.¹⁸ Barnombudsmannen anser att det måste ställas högre krav på att skolor och förskolor arbetar aktivt med att motverka kränkningar och trakasserier. Barnombudsmannen anser även att professionella som möter barn med funktionsnedsättning behöver få ökad kunskap om hur man arbetar aktivt för alla människors lika rättigheter och möjligheter. Att bemöta barn och unga på ett sätt som motverkar utagerande beteende bör även vara en obligatorisk del av en sådan kunskapshöjande insats.

¹³ Skolinspektionen, Regelbunden tillsyn 2014, 2015.

¹⁴ Riksförbundet Attention, Allt är en kamp. en undersökning om skolsituationen för elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, 2011.

¹⁵ Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13, Barnets rätt till frihet från alla former av våld, 2011, punkt 41, 49 och 61.

¹⁶ Barnrättskommittén, Concluding observations: Sweden, 2009, punkt 58–59.

¹⁷ Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 9, Rättigheter för barn med funktionsnedsättning, 2006, punkt 43.

¹⁸ Barnkonventionen, artikel 19; Funktionsnedsättningskonventionen, artikel 16.

Uppfattas annorlunda

Att uppfattas som annorlunda beskrivs av en del barn och unga som en orsak till kränkningarna. De berättar att förhållandena ibland blir bättre i en miljö där andra barn har liknande bakgrund och erfarenhet som de själva. Det får dem att känna att de passar bättre in.

Samhällets syn på vad som är normalt påverkar både hur barnet upplever sin funktionsnedsättning och omvärldens reaktion. Men vad som anses normalt är relativt och kan förändras.¹⁹ Ett normkritiskt förhållningssätt hos personalen har visat sig vara en framgångsfaktor i arbetet mot trakasserier och diskriminering på många skolor och förskolor.²⁰ Syftet är att synliggöra, problematisera och förändra de normer som kan ligga till grund för diskriminering. DO understryker att personal som möter barn behöver kunskap och redskap för att tillsammans med dem reflektera kring de normer som råder i verksamheten.²¹

En del barn beskriver även att de själva utsätter andra. Några kopplar det till en funktionsnedsättning, som gör det svårt att kontrollera känslor som ibland leder till utagerande och våld. Ibland beskriver barn att de själva har varit utsatta och för att inte visa sig svaga, rädsla eller ledsna, utsätter de andra barn för kränkningar. Barn och unga som vi träffat beskriver att de kan behöva stöd för att hantera sitt ibland utagerande beteende.

Socialstyrelsen understryker vikten av att vuxna i barnets omgivning förstår och förmår stödja barnet på rätt sätt när de agerar ut. Socialstyrelsen menar att barnets utveckling och framtid hänger på att de får förståelse för sitt beteende och att vuxna tar sitt ansvar.²² Psykologer som arbetar med lågaffektiva metoder understryker att vuxna som möter barn med beteendeproblem måste börja med att ändra det egna förhållningssättet.²³ Kunskap är här ett nödvändigt redskap för att vuxna ska bemöta barn och unga på ett sätt som främjar barnets integritet och värde. All personal bör ges utbildning i bemötande och metoder som förebygger våld, konflikter och tvångsåtgärder.

Barnen berättar att vuxna i skolan gör illa, kränker, kommenterar deras svårigheter eller förutsätter att de inte klarar vissa uppgifter på grund av sin funktionsnedsättning. Det gör dem otrygga och ibland vågar de inte ens gå själva i skolkorridoren av rädsla för att bli utsatta. Barn berättar att

112

19 Lindqvist, Rafael, Funktionshindrade i välfärdssamhället, 2007.

20 Skolverket, Diskriminerad, trakasserad, kränkt, 2009.

21 Diskrimineringsombudsmannen. Framgångsfaktorer för likabehandlingsarbetet i skolan och förskolan. <http://www.do.se/framja-och-atgarda/forskolan-och-skolans-ansvar/framgangsfaktorer-i-likabehandlingsarbetet/> (2016-01-21).

22 Socialstyrelsen, Barn som utmanar. Barn med ADHD och andra beteendeproblem, 2010.

23 Hejlskov Elvén, B., Beteendeproblem i skolan, 2014.

de försöker att inte visa hur de känner. Vår tolkning är att det i dessa fall är särskilt svårt att berätta för en vuxen, eftersom det är andra vuxna på skolan som kränker.

Skollagen är tydlig med att huvudmannen eller personalen inte får utsätta ett barn eller en elev för kränkande behandling.²⁴ Trots detta handlade 40 procent av de anmälningar som gjordes till Skolinspektionen under första halvåret 2015 om kränkningar utförda av en vuxen.²⁵

Skolinspektionen har under hösten 2015 särskilt undersökt ungefär 170 ärenden där elever blivit kränkta av personal i skolan. En genomgång av ungefär 30 av dessa ärenden visar att många av dessa elever är i behov av stöd i skolan. I vissa ärenden framgår att barnet har en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (NPF). Bland barn med NPF framträder en skolmiljö som präglas av konflikter.²⁶

BEO möts ibland av oförståelse från huvudmän och skolpersonal när en elev med NPF blir utsatt för kränkningar av vuxna. Barnet kan ha ett utagerande beteende som skolan ibland hanterar på ett sätt som kränker barnet. BEO menar att barnets beteende ofta beror på att eleven inte har fått det stöd hon eller han har rätt till.²⁷

Att barn med funktionsnedsättning utsätts för våld av vuxna i skolan var uppenbart i Barnombudsmannens möten med barn i arbetet med vår förra årsrapport. Under 2014 mötte och lyssnade vi till 89 barn om deras erfarenheter av kränkningar och trakasserier i skolan. Anmärkningsvärt många av dem hade utsatts för någon form av våld i skolan, både av andra elever och av personal. Barnombudsmannen kom till slutsatsen att skollagen behöver ett tydligt förbud mot all användning av våld.²⁸ Behovet av ett sådant förbud blir än mer tydligt efter våra samtal med barn och unga med funktionsnedsättning.

²⁴ 6 kap. 9 § skollagen (2010:800).

²⁵ Skolinspektionen, Vanliga frågor och svar. <http://www.skolinspektionen.se/sv/Statistik/Statistik-om-anmalningar/vanliga-fragor-och-svar/> (2016-01-21).

²⁶ Skolinspektionen, Elever som upplever sig kränkta av personal – 170 anmälningar, 2015.

²⁷ BEO bloggen, Kränkningar mot barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar måste tas på allvar, 2015. <http://www.elevhalsan.se/blogs/beo/krankningar-mot-barn-med-neuropsykiatriska-funktio.htm>

²⁸ Barnombudsmannen, Välkommen till verkligheten, 2015.

Allvarliga konsekvenser

Barn och unga som vi träffat berättar att de blir rädda, oroliga och mår dåligt av det som de blir utsatta för. När Barnombudsmannen 2013 granskade samhällets stöd för barn med psykisk ohälsa framkom att kränkningar och trakasserier i skolan var en viktig bidragande orsak till att barn utvecklat psykiska och psykosomatiska besvär.²⁹

Forskning visar att det finns ett tydligt samband mellan mobbning och psykisk ohälsa.³⁰ Men enbart att vistas i en miljö där det förekommer mobbning ökar risken för att utveckla psykosomatiska besvär.³¹ Elever som går i skolor med en hög förekomst av mobbning presterar också sämre i skolan.³²

När funktionsnedsättningskommittén granskade Sverige 2014 fäste man särskild uppmärksamhet vid den utbredda psykiska ohälsan bland barn med funktionsnedsättning. För att motverka detta betonade kommittén vikten av en tillgänglig elevhälsa som har tillräckligt med resurser för att ge stöd i tid. Elevhälsan ska omfatta medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. De ska främst vara förebyggande och hälsofrämjande.³³ Även en del av rektorerna som har svarat på Barnombudsmannens enkät efterlyser en starkare elevhälsa. Barnombudsmannen ser en väl utbyggd elevhälsa som en förutsättning för att barn får det stöd de behöver i skolan och poängterar att elevhälsan även måste vara tillgänglig för barn med funktionsnedsättning.

Barnombudsmannen anser att elevhälsan ska erbjuda alla elever hälso-samtal. I hälso-samtalen ska eleverna få information och rådgivning om psykisk ohälsa och kränkningar och trakasserier relaterade till funktionsnedsättning. Det ska inte vara stigmatiserande att uppsöka elevhälsan, och det ska vara enkelt att få kontakt via kanaler som barn och unga använder, som mejl och chat.

Svårt få upprättelse

Barn som utsätts för trakasserier kopplade till sin funktionsnedsättning kan anmäla detta till DO. Men få barn som vi har mött nämner att de gjort en anmälan. Det är heller inte vanligt att barn och unga som vi träffat

29 Barnombudsmannen, Bryt tystnaden, 2014.

30 Socialstyrelsen, Skolans betydelse för barns och ungas psykiska hälsa. 2012.

31 Statens folkhälsoinstitut, Svenska skolbarns hälsovanor 2009/10. Grundrapport. 2011.

32 Strøm I, Thoresen S, Wentzel-Larsen T, Dyb G. Violence, bullying and academic achievement: A study of 15-year-old adolescents and their school environment. Child Abuse & Neglect. 2013.

33 Funktionsnedsättningskommittén, Sammanfattande slutsatser avseende Sveriges första rapport, 2014, punkt 17–18.

berättar att de har gjort en anmälan till BEO som utreder anmälningar om kränkande behandling. När barnet gjort en anmälan som lagts ner eller inte utretts kan barnet uppfatta det som att ärendet inte varit tillräckligt viktigt.

Riksrevisionen har i en granskning betonat att förutsättningen för att få sitt ärende prövat ser olika ut beroende på vilken myndighet barnet möter. DO gör ett urval av vilka ärenden som myndigheten ska utreda och ta vidare till domstol. Skolinspektionen utreder däremot i princip alla ärenden.³⁴ DO har förändrat sitt arbetsätt när det gäller trakasserier i skolan från att driva principiellt viktiga ärenden i domstol till att fokusera på att upptäcka och påtala missförhållanden. En anmälan till DO som handlar om trakasserier mellan elever leder numera i större utsträckning till ett tillsynsbeslut mot huvudmannen. Anmälningar som gäller trakasserier mellan elever i skolan prioriteras av DO.³⁵

Trots detta finns det väsentliga skillnader mellan de olika myndigheterna. Som huvudregel driver DO inte längre ärenden som handlar om trakasserier och sexuella trakasserier mellan barn i domstol.³⁶ Barn med funktionsnedsättning har därför inte möjlighet att få diskrimineringsersättning med hjälp av DO om ärendet rör trakasserier mellan elever, utan får väcka talan själv i domstol. BEO kan däremot för en elevs räkning kräva skadestånd från huvudmannen och driva sådana ärenden mot såväl kommunala som fristående huvudmän. DO:s och BEO:s möjligheter att rikta sanktioner mot en huvudman skiljer sig också åt. DO granskar hur utbildningsanordnare uppfyller sina skyldigheter att utreda och åtgärda trakasserier och diskriminering. Men medan DO saknar sanktionsmöjligheter³⁷ har Skolinspektionen flera olika sanktionsmöjligheter³⁸.

Barn ska enligt barnrättskommittén ha tillgång till effektiva och barnanpassade rättsmedel för upprättelse vid kränkningar av rättigheter. Om ett barns rättigheter har kränkts ska det finnas möjlighet att få upprättelse i form av skadestånd, fysisk och psykologisk återhämtning, rehabilitering och återanpassning.³⁹

34 Riksrevisionen, Kränkt eller diskriminerad i skolan – är det någon skillnad?, 2013. Om uppgifter är vaga, anmälan är anonym, om anmälan tas tillbaka etc. skrivs ärendet av. Källa: Skolinspektionen, Handbok för anmälningsärenden, 2013, sid. 20.

35 Diskrimineringsombudsmannen, Diskrimineringsombudsmannens årsredovisning 2015, 2016.

36 Diskrimineringsombudsmannen, Diskrimineringsombudsmannens årsredovisning 2015, 2016.

37 Diskrimineringsombudsmannen, Skrivelse till regeringen. Diskrimineringslagens (2008:567) reglering rörande trakasserier och sexuella trakasserier mellan barn, 2015.

38 6 kap skollagen och 26 kap skollagen.

39 Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 5, Allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter, 2003, punkt 24.

Hur arbetet mot diskriminering ska organiseras på ett effektivt sätt utreds för tillfället. Utredaren ska bland annat analysera hur samarbetet mellan DO och Skolinspektionen fungerar och bedöma behovet av förändringar. Uppdraget ska redovisas senast den 16 december 2016.⁴⁰

Barnombudsmannen är bekymrad över att barn med funktionsnedsättning i praktiken har sämre möjligheter att få sina rättigheter tillgodosedda. Barn och unga med funktionsnedsättning måste få samma möjlighet till upprättelse om andra barn. Barn behöver även få information om vart de kan vända sig med en anmälan. De myndigheter som tar emot anmälningar måste anpassas så att barn och unga själva kan utkräva sina mänskliga rättigheter.

Mer utsatta än andra barn

Barnen berättar även om våld och trakasserier utanför skolan, på gatan eller där de bor. Det kan handla om allt från att någon räckt ut tungan till att de blir mordhotade på institutionen eller boendet där de bor eller vistas mycket. Barn och unga berättar att andra barns och ungas problematik kan leda till att de själva blir utsatta för våld eller kränkningar.

Inga barn eller unga har i våra samtal berättat om utsatthet för våld i hemmet. Det finns några berättelser om hur föräldrar eller syskon skriker eller blir upprörda. Forskning visar dock att man kan behöva ställa specifika frågor om våld i nära relationer för att barn ska berätta, vilket inte vi har gjort eftersom vi arbetar utifrån öppna frågor.⁴¹

Forskning visar att barn med funktionsnedsättning inte bara löper överrisker att utsättas för kränkningar och trakasserier i skolan utan att de även är mer utsatta för våld och övergrepp än andra barn. Det gäller barn med olika slags funktionsnedsättningar men också barn som har en långvarig eller kronisk sjukdom.⁴² Studier visar att risken att utsättas för våld i hemmet är dubbelt så stor för barn med funktionsnedsättning som för övriga barn.⁴³ Mest utsatta är utlandsfödda barn från låginkomstom-

40 Dir. 2014:10 och 2015:129.

41 Iversen, C., Making Questions and Answers Work: Negotiating Participation in Interview Interaction. Acta Universitatis Upsaliensis, 2013

42 Socialstyrelsen, Barn som utsätts för fysiska övergrepp. 2010; Jansson, S., Jernbro, C., Långberg, B., Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige – en nationell kartläggning. Stiftelsen Allmänna barnhuset, 2011.

43 Jansson, S., Jernbro, C., Långberg, B., Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige – en nationell kartläggning. Stiftelsen Allmänna barnhuset. 2011. I studien svarade 20 procent av de elever som angett någon form av kronisk sjukdom eller funktionsnedsättning att de någon gång blivit slagna jämfört med 10 procent av övriga elever.

Barnombudsmannen är bekymrad över att barn med funktionsnedsättning i praktiken har svårt att få sina rättigheter tillgodosedda.

råden.⁴⁴ Även barn som vårdas på institution är mer utsatta för övergrepp än andra barn.⁴⁵ Internationella studier visar också att barn med funktionsnedsättningar löper signifikant högre risk att utsättas för sexuella övergrepp i jämförelse med andra barn.⁴⁶

Att barn med funktionsnedsättning är mer utsatta för våld än andra barn kan ha många orsaker. De kan vara mer beroende av vuxnas omsorg och hjälp för att hantera olika moment i vardagen.

En avhandling från Karlstads universitet pekar på att en riskfaktor för att utsättas för våld är att föräldrarna utsattes för känslomässiga påfrestningar i särskilt utsatta situationer med barnet. Det kunde handla om ilska, frustration och vanmakt i samband med exempelvis medicinering eller duschning. Dessutom ökade risken för barnet att utsättas för våld om ansvaret för tillgång till och samordning av stöd och insatser successivt försköts från professionella till föräldrarna. Ett slutet klimat som inte tillåter samtal om våld mellan professionella och föräldrar var ännu en faktor som kunde öka risken att barn utsattes för våld. Bland deltagarna var det ovanligt att föräldern fick möjlighet att få hjälp med konflikthantering från någon professionell.⁴⁷

Barn och unga har rätt att växa upp i trygghet. Inget barn ska utsättas för våld. De länder som åtagit sig att följa barnkonventionen har ett långtgående ansvar för att motverka och förebygga att barn och unga utsätts för våld.⁴⁸ Enligt barnrättskommittén ska medlemsstaterna vidta alla nödvändiga åtgärder för att förebygga våld och övergrepp mot barn med funktionsnedsättning. Det handlar om att utbilda föräldrar och erbjuda

44 Svensson, B., Barn som riskerar att fara illa i sin hemmiljö: Utmaningar i ett förebyggande perspektiv, Karlstad University Studies, 2013

45 Socialstyrelsen, Barn som utsätts för fysiska övergrepp, 2010.

46 Unicef, The State of the World's Children 2013– Children with disability, 2013.

47 Svensson, B., Barn som riskerar att fara illa i sin hemmiljö: Utmaningar i ett förebyggande perspektiv, Karlstad University Studies, 2013

48 Barnkonventionen, artikel 19.

stödgrupper för syskon. Men också att vara särskilt vaksam på att omvårdare och institutioner har rätt förutsättningar för att kunna bemöta barn med funktionsnedsättning på ett bra sätt.⁴⁹

Barnombudsmannen anser att samhället bör ha ett aktivt och målstyrt arbete för att motverka våld och trakasserier av barn och unga med funktionsnedsättning. De måste få kunskap om sin rätt att växa upp utan våld. Professionella som möter barn måste bli bättre på att se, anmäla och agera när de far illa. Barnombudsmannen anser att professionella i sin utbildning ska få kunskap om hur de upptäcker och agerar när barn och unga utsätts för våld. De bör även få kunskap om hur de tillsammans med barn och föräldrar kan förebygga våld. Barnombudsmannen anser även att barnet och dess familj ska få ett ökat familjestöd som kan förebygga våld på ett kontinuerligt sätt.

Slutna miljöer

Barn och unga som vi har träffat på särskilda ungdomshem och i andra låsta miljöer berättar om sina upplevelser av att utsättas för tvångsåtgärder. Många beskriver isolering och tvång som det värsta som har hänt dem. De berättar att de kan ha svårt att förstå vad de har varit med om. En del barn tycker att det är svårt när andra barn utsätts.

Studier visar att majoriteten av de ungdomar som placerats på särskilda ungdomshem har en eller flera diagnoser. Av 100 ungdomar (92 pojkar, 8 flickor) i åldern 12–19 år som placerats på särskilda ungdomshem mellan 2004 och 2007 uppfyllde 63 procent kriterierna för en eller flera diagnoser. Nästan hälften av de intagna hade någon form av adhd och tio procent hade Aspergers syndrom eller autism. Många av de placerade barnen hade haft kontakt med vården före placeringen, men långt ifrån alla. Många av dem var inte rätt diagnostiserade.⁵⁰

Personal på särskilda ungdomshem har en lagstadgad möjlighet att i vissa situationer använda tvångsåtgärder. Det betyder att personalen till exempel kan besluta om kroppsvisitering, urinprov, utandningsprov, vård i enskildhet eller avskiljning.

Konflikter, våld och självskadande beteende kan vara vanliga i låsta miljöer där barn med funktionsnedsättning vistas. Tvång kan upplevas än mer påfrestande för ett barn med funktionsnedsättning. Dessutom har tvång

49 Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 9, Rättigheter för barn med funktionsnedsättning, 2006, punkt 43.

50 Ståhlberg O., Anckarsäter H., Nilsson T., Mental health problems in youths committed to juvenile institutions: prevalences and treatment needs, European Child & Adolescent Psychiatry, 2010.

Barnrättskommittén kräver att Sverige i lag förbjuder användningen av avskiljning på alla institutioner. Dessutom uppmanar kommittén Sverige att utbilda vårdpersonal om metoder som inte inbegriper våld och tvång.

och isolering inga gynnsamma effekter för barnet utan riskerar istället att förvärra situationen.⁵¹ Metoder som bygger på ett lågaffektivt bemötande kan förebygga våld, konflikt och självskadande beteende.⁵²

Enligt artikel 16 i barnkonventionen får inget barn utsättas för godtyckliga eller olagliga ingripanden i sitt privat- och familjeliv, sitt hem eller sin korrespondens. Barnet har rätt till lagens skydd mot sådana ingripanden. Flera internationella expertkommittéer, exempelvis barnrättskommittén och FN:s kommitté mot tortyr har kritiserat Sverige för att vår lagstiftning tillåter att barn isoleras och avskiljs, bland annat på särskilda ungdomshem.⁵³

Barnrättskommittén kräver att Sverige i lag förbjuder användningen av avskiljning på alla institutioner. Dessutom uppmanar kommittén Sverige att utbilda vårdpersonal om metoder som inte inbegriper våld och tvång.⁵⁴ Barnrättskommitténs argumentation grundar sig i den allmänna kommentaren nummer 8 om barnets rätt till skydd mot kroppslig bestraffning och andra grymma eller förnedrande former av bestraffningar samt den allmänna kommentaren nummer 13 om barnets rätt till frihet från alla former av våld.⁵⁵

51 Barnombudsmannen. Remissvar, Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU ((SOU 2015:71)

52 Bo Hejlskov Elvén, föreläsning, 27 november 2014.

53 Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 25–26; FN:s kommitté mot tortyr, Concluding observations on the sixth and seventh period reports of Sweden, 2014, punkt 8–9.

54 Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 25–26.

55 Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 25–26.

Förbud isolering

Barnrättskommittén uppmanar konventionsstaterna att omgående bryta isoleringen för alla barn och ändra sin lagstiftning så att användningen av isolering under alla omständigheter är förbjuden. Kommittén uppmanar vidare konventionsstaterna att i lag förbjuda användningen av remmar och bälten och av avskiljning i psykiatriska vårdmiljöer och på andra inrättningar.⁵⁶

Även FN:s kommitté mot tortyr är oroad över användningen av isolering av minderåriga i särskilda ungdomshem och kräver att den avskaffas.⁵⁷

Funktionsnedsättningskommittén uttrycker oro över de metoder som används vid tvångsvård eller ofrivillig behandling av barn och unga med funktionsnedsättning i psykiatriska vårdmiljöer, i synnerhet remmar och bälten och avskiljning. Kommittén anser att Sverige bör följa Barnombudsmannens rekommendationer⁵⁸ när det gäller barn och unga med funktionsnedsättning.⁵⁹

Barnombudsmannen anser att det är tydligt att isolering av barn och unga liksom användningen av remmar och bälten och av avskiljning i psykiatriska vårdmiljöer och på andra inrättningar står i strid med barnets mänskliga rättigheter och bör förbjudas i lag. För att säkerställa barns rättigheter krävs att staten tar ansvar för att den statliga ungdomsvården har de resurser och den kompetens som krävs för att barnets rättigheter ska respekteras samt utbildar personal i metoder som inte kränker barns mänskliga rättigheter.

Barnombudsmannen anser att all personal som möter barn med funktionsnedsättning på institution ska få ökad kunskap om deras rätt att bemötas med respekt. Personalen bör även utbildas i bemötande och metoder som förebygger våld, konflikter och tvångsåtgärder. Resonemanget ligger i linje med funktionsnedsättningskommitténs rekommendation att Sverige ska utbilda vårdpersonal och liknande yrkesgrupper i hur de kan förhindra tortyr och grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, i enlighet med konventionen.⁶⁰

56 Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport. 2015, punkt 24–25.

57 FN:s kommitté mot tortyr, Concluding observations on the sixth and seventh period reports of Sweden, 2014, punkt 8–9.

58 Barnombudsmannen, Bryt tystnaden, 2014.

59 Funktionsnedsättningskommittén, Sammanfattande slutsatser avseende Sveriges första rapport, 2014, punkt 39–40.

60 Funktionsnedsättningskommittén, Sammanfattande slutsatser avseende Sveriges första rapport, 2014, punkt 38.

"Personen du söker
är upptagen i möte.
Vänligen återkom på
telefontiden tisdagar
jämt datum mellan¹²¹
klockan 09.00 och 09.10."

Bo Hejlskov Elvén

"Håll med istället för mot"

122

Barn med funktionsnedsättning utsätts för våld – och barnen med sämst förutsättningar drabbas mest. Det här vill psykologen Bo Hejlskov Elvén ändra på genom att vi lär oss att förebygga och hantera starka känslor i mötet med barnen.

*Bo Hejlskov Elvén,
legitimerad psykolog.*

Bo Hejlskov Elvén, leg. psykolog, börjar med att reda ut en vanlig missuppfattning: Det handlar oftast inte om barn som slår andra barn. Nej, det är vuxna som gör barnen illa. Hans erfarenhet är att barn som inte har något språk och är kraftfullt utagerande råkar ut för mest våld.

– Ett viktigt första steg för att minska våldet är att ta ett beslut att inte utöva våld mot barn. Att lärare och personal säger 'jag tar inte tag i eller håller fast ett barn', säger han.

Våldsamma situationer går även att förebygga. Här använder Bo Hejlskov Elvén begreppet affektsmitta. Den vuxne kan med kroppsspråk, röstläge och olika former av avledning undvika det som kallas kaosfasen – där våldet uppstår. Principen är i grunden enkel. Om den vuxne pratar lugnt blir barnet lugnt, spänner man kroppen blir barnet också spänt.

Lågaffektivt bemötande

Problemskapande beteende uppstår ofta när en person har en hög affektnivå; ingen börjar slå på människor omkring sig om de är lugna. Genom att skapa en pedagogisk miljö präglad av lugn och positiva förväntningar kan man minska stress och problemskapande beteende. Metoderna handlar om tänkande och praktiska förhållningssätt som kroppsspråk, fysiskt avstånd och konfliktutvärdering.

Källa: www.hejlskov.se

– Framför allt att spänna käkarna, gör man det mot ett barn på en skolgård så agerar barnet ut i väldigt många fall. Särskilt de barn som har särskilda behov.

– Att spänna käkarna och markera sig fysiskt är metoder för att få folk ska 'ge sig'. Men med personer med funktionsnedsättning är det inte alls säkert att de ger sig. Barn med autism är exempelvis väldigt dåliga på att ge sig – och då ökar metoden våldet.

Med vissa funktionsnedsättningar är det svårare att undvika kaosfasen och därmed våldsamma situationer. Det innebär dock inte att den vuxne måste använda våld, menar Bo Hejlskov Elvén. Han förklarar begreppet medstånd, som har sitt ursprung i kampsporter som aikido och jujutsu:

– Istället för att hålla emot så håller du med. Går du tillsammans med personer som slår så behövs inte så mycket för att kunna styra dem. Går du emot dem krävs det däremot väldigt mycket för att styra dem. Det är bättre att styra i riktningen som personen slår, men lite åt sidan, istället för att hålla emot.

Metoderna för att möta de riktigt utagerande barnen är dock inget man ska testa utan handledning. Det kräver utbildning och handlar om högspecialiserad omsorg.

– Om du har att göra med barn som har en funktionsnedsättning och som ofta agerar ut, då är det livsfarligt att hamna i en fysisk situation om du inte vet vad du sysslar med. Där måste man lära sig så det sitter i ryggmärgen, säger Bo Hejlskov Elvén.

En av hans käpphästar är att inte lägga ansvaret för att våld uppstår på barnen. Varken det våld som sker mellan vuxen och barn eller våldet barn emellan.

– Det är de vuxnas ansvar att skydda barn med funktionsnedsättning, aldrig barnens. Skolan har ett väldigt stort ansvar. De som jobbar där får betalt för att barnen ska vara trygga och om verksamheten inte fungerar har man ett ansvar att skaffa nödvändig hjälp så att den blir bättre.

Malin Broberg

"En egen samordnare kan avlasta och stärka barnperspektivet"

Stressade och oroliga föräldrar, med ett övermäktigt ansvar för att samordna alla myndighetskontakter. Det är vardagen för många barn med funktionsnedsättning. Stressen kan få hela familjen att må dåligt och gör det också svårare för barnen att vara delaktiga i hur stödet till dem utformas.

124

*Malin Broberg, professor
Göteborgs universitet.*

Ett barn med funktionsnedsättning kan ha kontakt med allt från 25 till 120 olika aktörer. Här finns skola, korttidsboende, habilitering, medicinska specialister, Hjälpmedelscentralen, Försäkringskassan, kommunens LSS-avdelning och många fler.

– För att man inte ska motarbeta varandra är det viktigt att alla använder samma metoder, till exempel i hemmet, på skolan och korttidsboendet, säger Malin Broberg som är professor vid Göteborgs universitet och forskar om familjer med barn med funktionsnedsättning.

Under en period kanske de inblandade fokuserar på att barnet ska träna på att förflytta sig, under en annan period handlar det om att förbättra kommunikationen, för att senare övergå till att förenkla toalettbestyren. Men om de olika aktörerna inte är samordnade riskerar de att dra åt olika håll.

Ansvar för att samordna stödet hamnar oftast på föräldrarna och kan snabbt bli övermäktigt. Malin Brobergs forskning visar att det inte är ovanligt att de ägnar motsvarande ett halvtidsjobb åt samordning.

– Familjen får driva, jonglera och pussla oerhört mycket. De ska samordna, gå på besök, ringa, skriva brev, bli utredda. Många familjer säger att de lägger 20 timmar i veckan på det här, berättar hon.

Föräldrarnas kamp för att barnen ska få bästa möjliga stöd från samhället betyder att de har mindre tid att ägna sig åt allt annat som ingår i föräldrarollen och som kräver en lyhörd och närvarande förälder.

– Många är stressade och visar tecken på depression och generell ångest. De har svårt att sova med alla tankar som snurrar och oroar sig över vem som ska ta över ansvaret om de inte orkar, säger Malin Broberg.

Det kan leda till negativ stress i familjen, vilket självklart påverkar barnens välbefinnande. Det kan också göra att det blir svårt att på ett strukturerat sätt låta barnen vara delaktiga i att utforma det stöd de får.

– Eftersom föräldrarna har fullt upp med att se till att få de resurser de har rätt till så riskerar barnens perspektiv att försvinna. Även om föräldrar har sitt barns bästa för ögonen är det inte säkert att de tillfrågar barnen. Och ibland går föräldrarnas och barnens åsikter isär, säger Malin Broberg.

Många familjer efterfrågar en individuell samordnare och de försök som har gjorts har slagit väl ut. De har inte bara visat sig avlasta föräldrarna, utan även olika myndighetspersoner som på så sätt får en mer neutral kontaktperson. En koordinator kan dessutom ta till vara barnperspektivet och låta barn vara delaktiga i att både utvärdera det stöd de får och komma med önskemål om vad de vill ha.

"Familjen får driva, jonglera och pussla oerhört mycket. De ska samordna, gå på besök, ringa, skriva brev, bli utredda. Många familjer säger att de lägger 20 timmar i veckan på det här."

Förslag till förändring

*Ge oss respekt. Tyck inte synd om oss.
Vi har kraft och idéer. Sluta att stänga
oss ute från information och inflytande.
Gör något åt det våld och de kränkningar
som vi utsätts för.*

126

Det är viktiga budskap som barn och unga med funktionsnedsättning har förmedlat i möten med Barnombudsmannen.

Vår slutsats är att det krävs genomgripande förändringar i attityder, kunskap och lagstiftning om barnkonventionen ska förverkligas för barn med funktionsnedsättning. I grunden handlar det om att barn med funktionsnedsättning har samma rätt till en egen identitet, till utveckling och till skydd som alla andra barn.

Rätten till identitet

De barn som vi har mött är på många sätt subjekt i sina egna liv. Barnen är aktiva och de utvecklar egna strategier för att skapa handlingsutrymme för att påverka sin situation. Men barnen möts ibland av en omgivning som är överbeskyddande, marginaliserar barnet eller i värsta fall är fördomsfull.

Barnkonventionen slår fast varje barns *rätt till sin egen identitet*.¹ Vi vill se förändringar som synliggör att barn med funktionsnedsättning är aktörer med egen kapacitet och mänskliga rättigheter:

- **Tydliggör barns rättigheter i den nationella strategin för funktionshinderspolitiken**

Riksdagen beslutade år 2000 om en nationell handlingsplan med mål och inriktning för funktionshinderspolitiken.² För att genomföra handlingsplanen har regeringen utarbetat en strategi.³ Den nuvarande strategin går ut i år och en uppföljning av funktionshinderspolitiken ska redovisas av regeringen våren 2017.

Barnombudsmannen är kritisk mot att de insatser, åtgärder och delmål som tas upp i huvudsak är utformade för vuxna. En ny handlingsplan och strategi behöver utarbetas med ett tydligt barnrättsperspektiv som handlar om barns rätt till information och delaktighet, uppföljning av barns skolresultat och insatser som stärker barns skydd mot våld.

- **Utred hur barns rätt till information och delaktighet kan stärkas i lagstiftningen**

Barn beskriver att de saknar information om sin funktionsnedsättning och att de inte är delaktiga i beslut som rör viktiga och ibland högst personliga situationer i sin vardag. Mediciner sätts in utan att barn får kunskap om vad de ska vara bra för eller vilka biverkningar de kan ha. Andra exempel handlar om allt från schemaläggning av toalettbesök och ett stort antal vårdbesök som bokas på lektionstid till mycket långtgående åtgärder som beslutas över barnets huvud.

Barns rätt till information och delaktighet måste stärkas. Det kräver förändringar i lagstiftning som rör barn med funktionsnedsättning och i hur lagstiftningen tillämpas.

- **Skärp kompetenskraven för professionella som arbetar med barn**

Barn efterlyser att vuxna i deras närhet ska ha större kunskap om funktionsnedsättningar. Detta önskemål är särskilt starkt bland barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Barnrättskommittén uttrycker i sin senaste granskning av Sverige oro över att professionella som möter barn

 1 Barnkonventionen, artikel 7.

2 Prop. 1999/2000:79 (Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken).

3 Socialdepartementet, En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016, 2011.

med funktionsnedsättning saknar nödvändiga kunskaper.⁴ Bilden bekräftas i Barnombudsmannens enkät till rektorer. Barnombudsmannen anser att det ska ställas krav i högskoleförordningen på kunskap om barnkonventionen och barn i utsatta situationer för att få examen i yrken som i hög grad handlar om barn. I detta ska även ingå kunskap om barn med funktionsnedsättning.

- **Informera barn om deras rättigheter och ge Barnombudsmannen rätt att driva enskilda ärenden**

Barnombudsmannen anser att barn med funktionsnedsättning måste få information om de rättigheter de har enligt barnkonventionen och funktionsnedsättningskonventionen. Våra samtal med barn och unga visar att det finns brister i informationen till barn med funktionsnedsättningar. Barnombudsmannen har i uppdrag att sprida kunskap om barns och ungas rättigheter, bland annat genom en digital barnrättsportal som är anpassad för alla barns förutsättningar. Det är också viktigt att barn som upplever att deras grundläggande rättigheter kränks har någonstans att vända sig för att få råd och stöd. Vi kan konstatera att myndigheter generellt inte är anpassade för barns och ungas behov.

Barnrättskommittén har rekommenderat Sverige att ge Barnombudsmannen mandat att kunna ta emot klagomål från enskilda barn och möjlighet att utreda om barns rättigheter har kränkts utifrån barnkonventionen.⁵ Idag får Barnombudsmannen inte utreda enskilda ärenden. Men vi anser att myndigheten ska få rätt att utreda och besluta i samtliga ärenden som barn och unga själva anmält. Barnombudsmannen ska också ha möjlighet att företräda enskilda barn i domstol, i ärenden som rör kränkningar av barnets rättigheter. Eftersom artikel 2 i barnkonventionen handlar om barns rätt att inte diskrimineras anser Barnombudsmannen att myndighetens uppdrag även bör omfatta ärenden som rör diskriminering enligt diskrimineringslagen.

128

Rätten till utveckling

Barn beskriver hur hinder och begränsningar påverkar deras möjlighet att vara delaktiga och utvecklas. Barnen uttrycker starka önskemål om att få information, uttrycka sig, vara delaktiga, påverka beslut, delta i fritidsaktivi-

4 Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 39–40.

5 Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 13–14.

teter, kultur och samhällsliv. Men brist på kunskap, stöd och förståelse i det omgivande samhället gör det ibland svårt eller omöjligt.

Barn har enligt barnkonventionen *rätt till utveckling*.⁶ Vi föreslår flera förändringar som stärker barnets rätt till information, möjlighet att påverka sin situation och som syftar till att ge föräldrar och professionella som arbetar med barn ökad kunskap och bättre förutsättningar att göra barnet delaktigt i sin egen utveckling:

- **Följ upp kunskapsresultat och möt barn med förväntningar**

Barn beskriver att de möts av låga förväntningar, en undervisning som är dåligt anpassad till deras behov och att de inte utmanas tillräckligt i sitt lärande. Sverige har uppmanats av barnrättskommittén att säkerställa att barn med funktionsnedsättning får allt nödvändigt stöd för att nå högsta möjliga utbildningsnivå utifrån barnets egen förmåga.⁷

Enligt Skolverket saknas på det stora hela studier som handlar om måloppfyllelse i grund- och gymnasieskolan för barn med funktionsnedsättning. Skolinspektionen har i sina granskningar av de statliga specialskolorna konstaterat att kunskapsresultaten måste förbättras. Den nationella funktionshinderstrategin saknar mätbara mål som rör kunskapsresultat. Det är oacceptabelt. Det är viktigt att skolresultaten följs upp. Uppföljning möjliggör analys och åtgärder på strukturell nivå, exempelvis skärpta krav på att döva barn får rätt till undervisning av lärare som behärskar teckenspråk. Alla barn har rätt att utvecklas och mötas av förväntningar i skolan.

129

- **Förbjud skolor att neka barn plats på grund av funktionsnedsättning**

Den nuvarande lagstiftningen ger skolor möjlighet att neka elever plats om det innebär betydande ekonomiska eller organisatoriska svårigheter att ta emot barnet. Barnrättskommittén och funktionsnedsättningskommittén är båda kritiska och anser att bestämmelsen hindrar barn från att inkluderas.⁸ Vi delar den bedömningen och anser att inget barn ska nekas plats på en skola på grund av att hon eller han har behov av anpassningar eller stöd.

 6 Barnkonventionen, artikel 6.

7 Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 39–40.

8 Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 39–40.; Funktionsnedsättningskommittén, Sammanfattande slutsatser avseende Sveriges första rapport, 2014, punkt 47–48.

- **Analys och åtgärder mot obefogade skillnader mellan flickor och pojkar i diagnostisering och stöd**

Bland de barn vi har mött är det framför allt flickor med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som har beskrivit att de har fått sina diagnoser sent och att en förutsättning för diagnosen ofta har varit att de själva och deras föräldrar har varit aktiva.

Det är mycket stora skillnader i hur stor andel pojkar jämfört med flickor som diagnostiseras för neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Flera svenska och internationella studier tyder på att könsskillnaden i diagnostisering inte beror på att färre flickor har adhd/autism eller att flickor möter färre problem än pojkar. Istället anses förklaringen ligga i att flera av kriterierna för adhd och autism är kodade efter pojkars mer utåtriktade symptom.

Brister i kunskap om flickors symptom vid neuropsykiatriska funktionsnedsättningar leder till en underdiagnostisering hos drabbade flickor. Flickorna upptäcks senare och har då ofta allvarigare symptom än pojkarna.

Barnombudsmannen delar barnrättskommitténs uppfattning att Sverige behöver utveckla kunskaps- och utbildningsprogram för lärare om hur man upptäcker och tillgodoser de särskilda behoven hos barn med funktionsnedsättning.⁹ Regeringen bör ge Skolverket i uppdrag att utveckla detta. Skolinspektionen bör ges ett särskilt uppdrag att studera och följa upp könsrelaterade skillnader i skolhuvudmannens förmåga att fånga upp barn i behov av stöd.

- **Stärkt stöd till barnens föräldrar: samordnare och utbildning**

Barn önskar att deras föräldrar får bättre stöd. Barn känner oro över att föräldrar, inte minst ensamstående föräldrar, tvingas dra ett tungt lass för att få livet att fungera. Det skapar funderingar om vad som skulle hända om föräldern inte orkar. Barn visar stor omsorg och tar ansvar för sina föräldrar, ibland på bekostnad av sina egna behov. Samtidigt är barn med funktionsnedsättning i hög grad beroende av sina föräldrar för att få stöd och föräldrarnas inställning avgör många gånger om barnet får information och är delaktigt i viktiga beslut som rör barnet.

Föräldrar till barn som behöver många olika insatser lever ofta under stor press och barn berättar hur de och deras föräldrar får kämpa hårt för att få rätt stöd och för att samordna och planera alla insatser. När föräldrar av olika skäl har svårigheter i föräldrarollen är dessutom barn med funktionsnedsättning oerhört utlämnade. Undersökningar visar att barn med funktionsnedsättning i högre grad än andra barn utsätts för våld i hemmet. Riksrevisionen har bekräftat att ansvaret faller tungt på föräldrarna och

9 Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 39–40.

konstaterar att det stora antalet aktörer som ska ge barn med funktionsnedsättning stöd gör det svårt att samordna alla insatser. Riksrevisionen föreslog regeringen en försöksverksamhet med samordnare för att bistå familjerna.

Både barnrättskommittén och funktionsnedsättningskommittén har rekommenderat Sverige att stärka stödet till föräldrar som har barn med funktionsnedsättning.¹⁰ Vi anser att barnen och deras familjer ska kunna få stöd av en samordnare i kommunen. I samordnarrollen ska ingå att informera om barnets rättigheter, vilka stödinsatser som kan erbjudas och att förmedla kontakt till stödinsatserna. Barnombudsmannen anser även att Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF) bör ges i uppdrag att ta fram ett föräldrastöd riktat specifikt till denna grupp föräldrar.

Rätten till skydd

Våra samtal med barn visar att det är vanligt att de blir utsatta för våld och trakasserier av andra barn på grund av sin funktionsnedsättning. Barn beskriver hur de blir utsatta för fysiskt våld, uppmanade att ta sitt liv eller skada sig själva. Barn berättar hur de blir oroliga, ledsna, otrygga, besvikna och rädda när de själva eller andra utsätts för kränkningar och våld. Barn berättar också om kränkningar och våld från lärare eller behandlingspersonal. Barn med funktionsnedsättning som vårdas i den sociala barnavården beskriver att de är extra sårbara när de utsätts för tvångsåtgärder som exempelvis isolering. Barnkonventionen understryker barnets *rätt till trygghet och skydd*.¹¹ Vi föreslår flera förändringar som stärker skyddet mot våld och kränkningar:

131

- **Den nationella strategin för funktionshinderspolicen måste uppmärksamma barns utsatthet för våld i nära relation**

Barn med funktionsnedsättning löper stora överrisker att utsättas för våld. Men i den nationella strategin för genomförande av funktionshinderpolitiken tas frågan inte upp överhuvudtaget.¹² I den nationella strategin mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck tas funktions-

¹⁰ Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 39–40; Funktionsnedsättningskommittén, Sammanfattande slutsatser avseende Sveriges första rapport, 2014, punkt 47–48.

¹¹ Barnkonventionen, artikel 19.

¹² Socialdepartementet, En strategi för genomförande av funktionshinderspolicen 2011–2016, 2011.

nedsättningar upp på flera ställen, dock inte specifikt i målområdet för skydd, stöd och behandling för barn.¹³

Arbetet för att förebygga och skydda barn mot våld och att stödja de barn som utsatts måste inkluderas i den nationella strategin. Samhällets skyldighet att arbeta strategiskt för att förebygga och skydda barn med funktionsnedsättning mot våld bör även förtydligas i den nationella strategin mot mäns våld mot kvinnor.

• Elevhälsa tillgänglig på barnens villkor

Barn som vi har mött beskriver att de blir rädda, oroliga och mår dåligt av de kränkningar och det våld de utsätts för i skolan. Barn beskriver att de saknar stöd och vuxna som skyddar. För en del barn leder utsattheten till att de måste byta skola. Det som barnen berättar är allvarligt. Forskning visar ett tydligt samband mellan kränkningar i skolan och psykisk ohälsa.

När funktionsnedsättningskommittén granskade Sverige 2014 fäste man särskild uppmärksamhet vid den utbredda psykiska ohälsan bland barn med funktionsnedsättning. För att motverka detta betonade kommittén vikten av en tillgänglig elevhälsa.¹⁴ I den enkät till rektorer som Barnombudsmannen har skickat ut betonar en del av rektorerne att en fungerande elevhälsa är en förutsättning för arbetet med att ge särskilt stöd.

Vi anser att elevhälsan måste vara tillgänglig och att lagstiftningen behöver skärpas på den punkten. Elevhälsan ska erbjuda samtliga elever tre hälsosamtal jämnt fördelade under skoltiden. I hälsosamtalen ska eleverna få information och rådgivning om sina rättigheter, psykisk ohälsa och kränkningar och trakasserier. Hälsosamtalen ska anpassas efter varje individs specifika frågor och förutsättningar. Barn ska dessutom ha möjlighet att på ett enkelt sätt kunna komma i direkt kontakt med exempelvis skolkurator och skolpsykolog utan att behöva gå via en annan funktion på skolan, exempelvis via mejl eller telefon.

• Barn med funktionsnedsättning ska inte ha sämre skydd än andra barn mot kränkningar i skolan

Barn med funktionsnedsättning har i praktiken betydligt svårare att få upprättelse jämfört med andra elever som utsätts för kränkningar. Riksrevisionen har i en granskning betonat att barn har olika möjligheter att få sitt ärende utrett och prövat beroende på vilken myndighet som är ansvarig. Som huvudregel driver DO inte längre ärenden som handlar om trakasserier mellan barn i domstol. Skolinspektionen utreder däremot alla inkomna ären-

¹³ SOU 2015:55 (Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck).

¹⁴ Funktionsnedsättningskommittén, Sammanfattande slutsatser avseende Sveriges första rapport, 2014, punkt 17–18.

den. DO:s och BEO:s möjligheter att rikta sanktioner mot en huvudman skiljer sig också åt.¹⁵

2010 föreslog Delegationen för jämställdhet i skolan att ärenden som gäller trakasserier och diskriminering som rör barn och elever i skolan ska utredas av BEO/Skolinspektionen. Barnombudsmannen stödjer det förslaget. Genom att låta BEO/Skolinspektionen utreda dessa ärenden får alla elever samma möjligheter att få upprättelse i de fall de blir utsatta för kränkningar eller trakasserier.

• Inför tydligt förbud i skollagen mot allt våld

Barn berättar om lärare och annan personal i skolan som kränker och hånar. Det finns också berättelser om hur barn har utsatts för våld. Barn berättar att det gör dem otrygga och att de inte vågar berätta hur de känner i sådana situationer. Det är en bild vi känner igen från vår förra årsrapport om kränkningar i skolan. De barn som berättade om kränkningar och våld från vuxna hade påfallande ofta någon form av funktionsnedsättning.

Kränkningar utförda av vuxna är dessvärre inte ovanliga. Enligt Skolinspektionen handlade 40 procent av de inkomna anmälningarna under första halvåret 2015 om kränkningar utförda av en vuxen på skolan. Vi anser att det nuvarande skyddet mot våld som utövas av vuxna i skolan måste förstärkas i lagstiftningen. Skollagen behöver ett tydligt förbud mot all användning av våld.

 15 Diskrimineringsombudsmannen, Statistik 2014, 2015.

• Förbjud isolering av barn i samhällsvården

Barn med funktionsnedsättning som har utsatts för isolering¹⁶ i den sociala barnvården beskriver i våra samtal isoleringen som det värsta som har hänt dem.

Studier visar att en majoritet av de ungdomar som har placerats på särskilda ungdomshem har en eller flera diagnoser. Ingripande tvångsåtgärder som isolering riskerar att förvärra situationen och barn med funktionsnedsättning kan uppleva det tvång som utövas mer påfrestande än andra barn.

Barnrättskommittén, FN:s kommitté mot tortyr och funktionsnedsättningskommittén har alla kritiserat Sverige för att barn isoleras.¹⁷ I de senaste rekommendationerna från barnrättskommittén krävs ett tydligt förbud mot isolering.¹⁸ Vi instämmer och har lyft frågan i samband med LVU-utredningen.¹⁹ Isolering av barn, inte minst barn med funktionsnedsättning, hör inte hemma i modern samhällsvård.

¹⁶ I lagstiftningen används begreppet avskiljning.

¹⁷ Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 25–26; FN:s kommitté mot tortyr, Concluding observations on the sixth and seventh periodic reports of Sweden, 2014, punkt. 8–9; Funktionsnedsättningskommittén, Sammanfattande slutsatser avseende Sveriges första rapport, 2014, punkt 39–40.

¹⁸ Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 25–26.

¹⁹ Se Barnombudsmannens remissyttrande avseende betänkandet "Barns och ungas rätt vid tvångsvård: Förslag till ny LVU" (SOU 2015:71), dnr 3.9:0539/15.

ATT TÅLA OCH
HA MOD ATT
ACCEPTERA
ATT ALLA ÄR
OLIKA

Vårt arbete 2015 – ett axplock

136

FN riktar kritik mot Sverige

Barnrättskommittén lämnar sina rekommendationer till Sverige efter den senaste granskningen av hur vi lever upp till våra åtaganden enligt barnkonventionen. Sverige uppmanas bland annat att förbjuda isolering av barn och unga i samhällsvård, arrest och häkte, att ge barn i utsatta situationer likvärdig tillgång till grundläggande tjänster och att säkerställa att barn kan slå larm om deras rättigheter kränks.¹

Barn på flykt

Barnombudsmannen granskar mottagandet av ensamkommande asylsökande barn i Sverige. Våra möten med cirka 450 barn på ankomstboenden i sex kommuner visar på många brister. Tillsammans med de europeiska barnombuden i nätverket ENOC genomförs också en gemensam granskning av situationen för barn på flykt i Europa.

Barnombudsmannen kallar myndigheter med ansvar för hälso- och sjukvård till dialog om situationen på boendena. En viktig slutsats är att informationen till boendena måste förstärkas. Tillsammans med flera myndigheter och organisationer samlar vi information på länsstyrelsernas webbplats informationsverige.se.

¹ Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015.

Barnombudsmannen tar fram information om barnkonventionen på arabiska, dari, engelska, somaliska och tigrinska och skickar till boenden för ensamkommande.

Kränkningar och trakasserier i skolan

I mars presenterar Barnombudsmannen sin årsrapport med titeln *Välkommen till verkligheten* för regeringen. Den handlar om barns upplevelser av det stöd som finns att få för den som är utsatt. Rapporten skickas till skolhuvudmän och rektorer på landets högstadie- och gymnasieskolor. Barnombudsmannen följer upp arbetet genom dialog med berörda myndigheter och organisationer.

Diskriminering och kränkande behandling är dessutom temat för årets Barnrättsdagar som samlar över 740 deltagare.

Barn i sociala barnavården

Utredningen om barns och ungas rätt vid tvångsvård lämnar sitt slutbetänkande till regeringen.² Det innehåller förslag på flera viktiga förändringar som stärker placerade barns rättigheter i enlighet med barnkonventionen. Något som Barnombudsmannen efterfrågat i flera tidigare rapporter.

Barnombudsmannen och Socialstyrelsen presenterar en modell för att följa upp och lyssna på barn i familjehem. Barnombudsmannen och Socialstyrelsen redovisar uppdraget att göra socialtjänsten tillgänglig för barn. Webbplatsen *Koll på soc* (kollpasoc.se) lanseras i början av 2016.

137

Barn som är frihetsberövade

Åklagarmyndigheten ser över sina riktlinjer för restriktioner vid frihetsberövande efter dialog med Barnombudsmannen.³ Vi möter även Justitieombudsmannen (JO) och den utredare som fått i uppdrag av regeringen att se över hur användandet av restriktioner och isolering av barn och unga kan minskas.⁴

 2 SOU 2015:71.

3 RÅR 2015:1.

4 Dir. 2015:80.

Barn med psykisk ohälsa

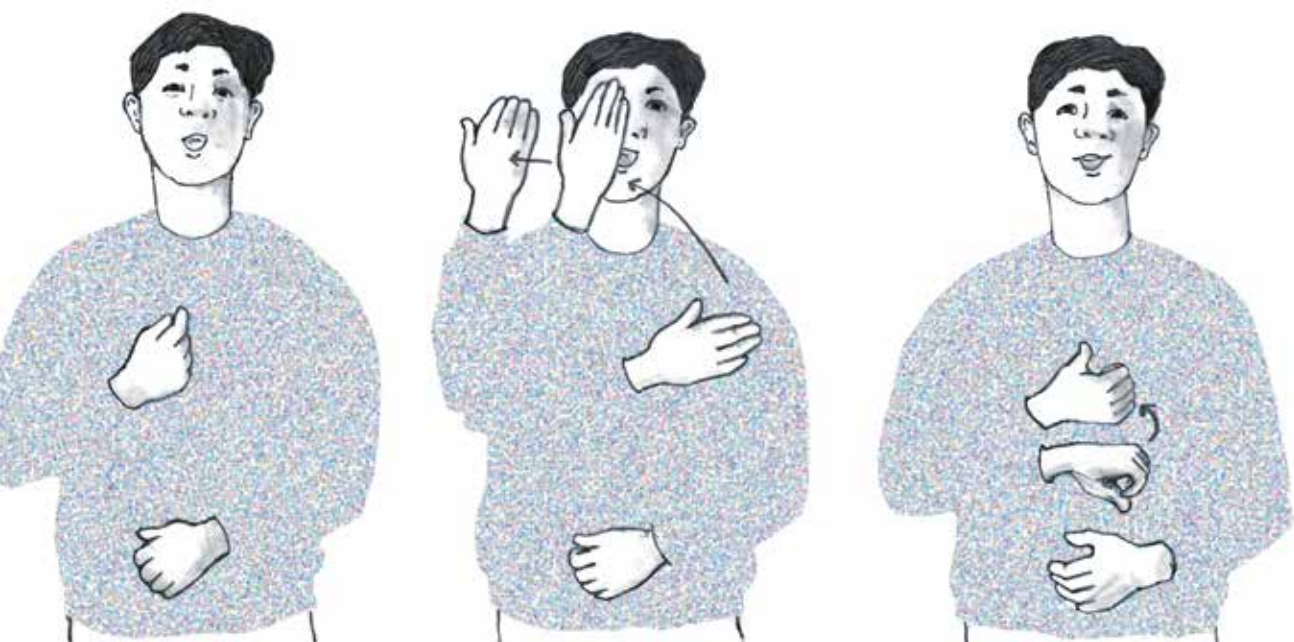
Barnombudsmannen kallar samtliga landsting till en dialog om barnrättskommitténs rekommendationer. Syftet är att diskutera hur tvångs användningen i barn- och ungdomspsykiatri kan minska.

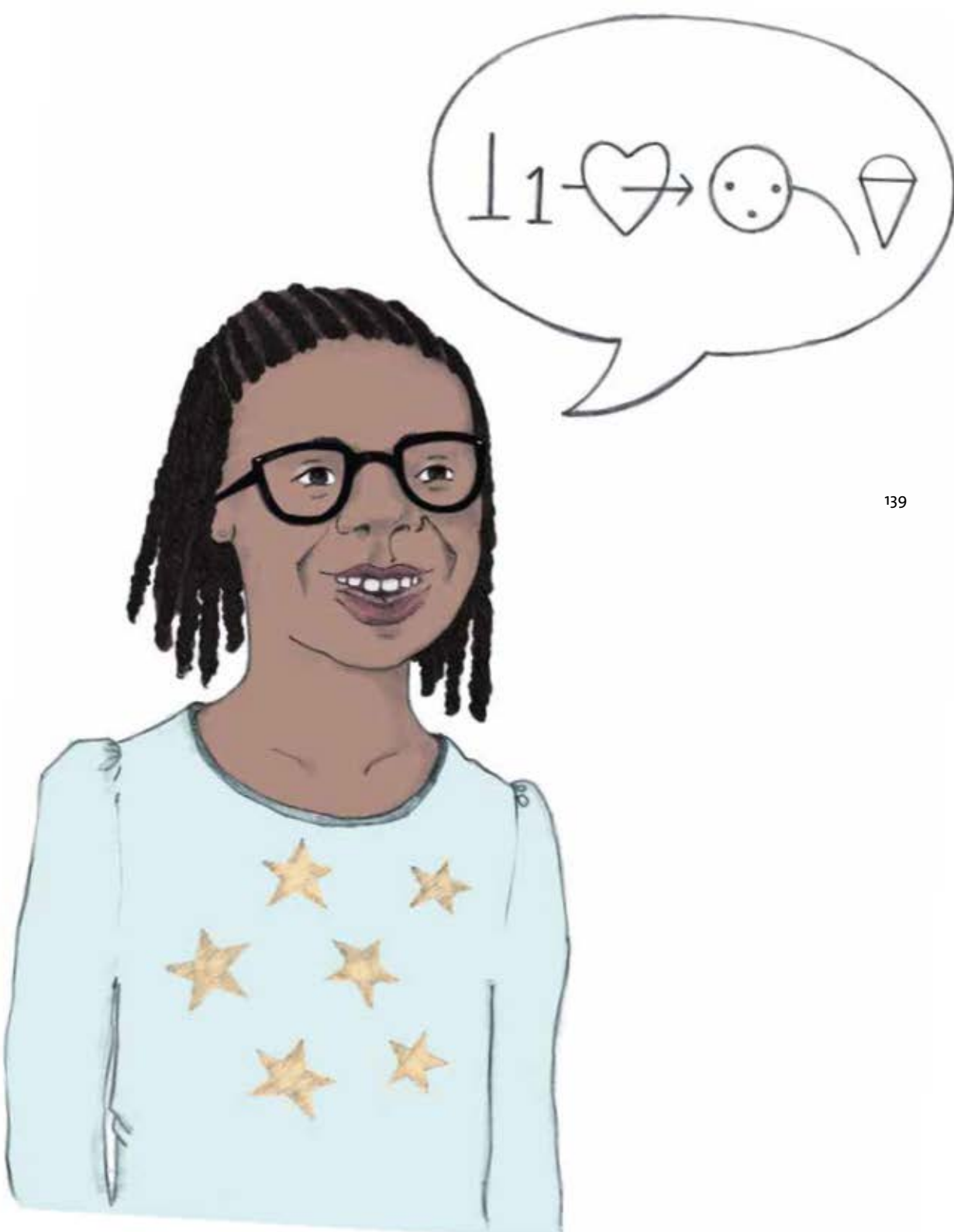
Barn och ojämställdhet

Barnombudsmannen presenterar en tematisk analys om könsskillnader i skolresultat och psykisk ohälsa. Analysen bygger på statistik i myndighetens uppföljningssystem Max18. Det leder till att Barnombudsmannen får ett regeringsuppdrag som handlar om att möjliggöra för flickor och pojkar att komma till tals om ojämställdhet i uppväxtvillkor.

Barnrättstorget i Almedalen

Barnrättstorget erbjuder 36 evenemang om barn- och ungdomsfrågor och samlar 1 600 deltagare. Barnombudsmannen arrangerar fyra egna seminarier och medverkar på ett antal externa seminarier.

Bliss

*"En bro mellan världens olika språk
för att bidra till ökad förståelse och
därmed främja och bevara fred."*

På omslaget ser du Bliss-tecken, ett språk för personer som behöver ett alternativ eller komplement i sin kommunikation när tal och språk är svårt. Symbolerna består av grafiska grundformer som kombineras för att skapa nya betydelser. Vissa representerar ett objekt, andra står för en idé. Språket bygger på betydelser och inte på språkljud vilket gör det internationellt. Idag finns närmare 6 000 standardiserade symboler och nya tillkommer hela tiden.

Bliss skapades av Charles Bliss på 1940-talet och har använts i Sverige sedan 1970-talet. Hans ursprungliga vision var att Bliss skulle fungera som en bro mellan världens olika språk för att bidra till ökad förståelse och därmed främja och bevara fred.

*Kerstin Wester, Blissymbolics Communication International,
har bidragit med översättningar i denna rapport.*

För mer information se www.blissonline.se

BLISSYMBOLER© BCI — WWW.BLISSYMBOLICS.ORG , LICENS: CREATIVE COMMONS BY-SA

Sol

Betydelse

Tanke

Kunskap

Månad

Stjärna

Vatten

Träd

Värld

Sten

Känsla

Bliss-symbol

Barn med funktionsnedsättning om samhällets stöd

Barnombudsmannen har i årets fördjupningsarbete mött 97 barn och unga med funktionsnedsättning. De berättar att de vill mötas med förväntningar. De vill få information. Få vara delaktiga. De vill få leva i trygghet och slippa fördomar, kränkningar och våld. Det är barn som begär och förtjänar respekt. Men verkligheten ser ofta annorlunda ut.

Vår slutsats är att det krävs genomgripande förändringar i attityder, kunskap och lagstiftning om barnkonventionen ska förverkligas för barn med funktionsnedsättning. I grunden handlar det om att barn med funktionsnedsättning har samma rätt till en egen identitet, till utveckling och till skydd som alla andra barn.

Barnombudsmannen 2016

BARNOMBUDSMANNEN
Box 22106, 104 22 Stockholm
Besök Norr Mälarstrand 6
08-692 29 50
info@barnombudsmannen.se
www.barnombudsmannen.se

